

Panel 31 : Language and Literature

1.	The concept of mural painting in Sakon Nakhon,
Nakhon Phanom and Mukdahan province (Sanook group)
<i>Penpansa Pakasith, Chaanont Chaithongdee ,Nuntaporn Boonprom,
Thanyapong Sararat, Kawinwat Hiranburana</i>	1715
2.	The Curse Words, Sexual Relations, Uncertain:
The Meaning of The Curse Words, Incest and Uncertainty
of human norm in Novel “Sai Pun pa yuk”
<i>Orawan Rithisrithorn</i>	1734
3.	Pathomsombodhi Paintings: the Function for predicting
the life of Phutai Khambong People
<i>Sudthinan Srion</i>	1751
4.	“The Wilderness” Ecological Spaces in Isan Folk Tales
<i>Khomkrit Woradejnaiyana</i>	1777
5.	“Kanji” and Japanese society: A case study of Chinese characters
used in Japanese (kanji) with roots associated with “kokoro” 心 ”
<i>Suparerak Chairat</i>	1788

The concept of mural painting in Sakon Nakhon, Nakhon Phanom and Mukdahan province (Sanook group)

Penpansa Pakasith¹, Chaanont Chaithongdee², Nuntaporn Boonprom³,
Thanyapong Sararat⁴, Kawinwat Hiranburana⁵

¹Faculty of Education

²Program of Thai Language, Faculty of Education

^{3,4}Program of Social Studies, Faculty of Education

⁵ Program of History, Faculty of Humanities and Social sciences

¹Sakon Nakhon University, Thailand

²⁻⁵Sisaket Rajabhat University, Thailand

¹E-mail: penpansa@snru.ac.th, ²pronont@gmail.com, ³nuntaporn076@gmail.com, ⁴hithanyapongs@hotmail.com,
⁵kawinwathi@gmail.com

Abstract

The objective of this article is to study the concept of mural painting in Sakon Nakhon, Nakhon Phanom and Mukdahan province (Sanook group). The result of this study is the mural paintings mostly intend to relay the story of Buddhism and the local folklore. Such as the story of Lord Buddha, Vessantarajataka, The ten jataka of Buddha. The cultures that occur in the mural paintings from Sim-Esan (Buddhist monastery) were presented as a guideline and a symbolic meaning of mutual satisfactions and shared understanding for Buddhism until today. The entirely meaning of a symbol is to be a representative of a factual meaning. By communicate peoples in the same society and culture for making a collaborative learning. So the meaning would conclude as a factual and an abstract.

Keywords: Mural paintings, Sanook Group, Symbolic idea, Concept, Culture diversity

แนวคิดในอุปเตมจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร (กลุ่มสนุก)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดในอุปเตมจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร (กลุ่มสนุก) ผลการวิจัยพบว่า อุปเตมส่วนใหญ่นิยมถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา และวรรณกรรมพื้นบ้านได้แก่ พุทธประวัติ พระมาลัย เวสสันดรชาดก สีนไซ ทศชาติชาดก วัฒนธรรมที่ปรากฏในอุปเตมจากลิม ที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านเรื่องราวอันมีแนวทางการประพฤติปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาได้ไปจนถึงปัจจุบันนี้นั้นอาศัยสื่อซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ร่วมกัน เข้าใจกัน มีความพึงพอใจร่วมกันด้วยความศรัทธา ความหมายโดยรวมของสัญลักษณ์จึงหมายถึง การเป็นตัวแทนถ่ายทอดความหมายให้ปรากฏเป็นรูปธรรม โดยผ่านการสื่อสารที่มีคนในสังคม วัฒนธรรมเดียวกันเป็นผู้กำหนดสัญลักษณ์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนั้นการสื่อความหมายจึงมีความครอบคลุมทั้งความเป็นรูปธรรมและนามธรรม

คำสำคัญ: อุปเตม, กลุ่มสนุก, คติสัญลักษณ์, แนวคิด, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

บทนำ

จังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร ได้รับสมญานามว่า “3 แดนดิน ถิ่นนาคา สกลนคร นครพนม มุกดาหาร” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2558: ออนไลน์) ทั้ง 3 จังหวัดดังกล่าวตั้งอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเขตที่มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างไทย-ลาว ทำให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และศาสนา เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และประเพณีที่มีความสัมพันธ์กัน

สิม เป็นศาสนสถานหนึ่งที่สะท้อนร่องรอยทางวัฒนธรรมของคนสองฝั่งโขง สิมอีสานหลายแห่งถูกทอดทิ้ง ไม่ได้ใช้งาน ขาดการดูแลและทำนุบำรุงรักษา เป็นผลทำให้สิมหลายหลังถูกรื้อทิ้งทำลายเพื่อสร้างสิมใหม่ตามอย่าง กระแสนิยมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นอกจากนี้ระหว่าง พ.ศ.2488- 2489 ยังปรากฏการอพยพครั้งใหญ่ โดยกลุ่มชาว ญวนได้อพยพมาอยู่ใน สปป.ลาวและภาคอีสานบริเวณแถบจังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร (ขจิตภัย บุรุษ พัทน์, 2521: น.9) จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงลักษณะการกระจายตัวอย่างชัดเจนของการสร้างสิมในกลุ่ม จังหวัดดังกล่าว

สิมอีสานมีความโดดเด่นในเรื่องฮูปแต้ม ซึ่งฮูปแต้มในสิมอีสานนั้น มีเนื้อหาที่แสดงถึง

ความเชื่อที่หลากหลายในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากว่าศิลปินอีสานไม่เพียงแต่นำเสนอหลักศีลธรรมและเรื่องราวความเชื่อ ในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังนำเสนอความเชื่อหรือเรื่องราวในทางศาสนา พราหมณ์-ฮินดูซึ่งเข้ามาสู่อีสาน และล้านช้างในยุคเดียวกับพระพุทธศาสนา ทั้งสองลัทธิต่างก็ได้รับการยอมรับนับถือในดินแดนแถบนี้ในช่วงเวลาที่ ต่างกัน นอกจากนั้น เนื้อหาของฮูปแต้มในสิมอีสานยังบอกเล่าเรื่องราวในวิถีชีวิตและประเพณีท้องถิ่นอีสานด้วย การนำเสนอผ่านเนื้อหาของฮูปแต้ม ลักษณะดังกล่าวมีเป้าหมายสำคัญเพื่อเป็นการแสดงออกถึงการคงไว้ซึ่งความ เชื่อที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมแห่งสันติสร้างความเข้าใจระหว่างกันในกลุ่มชนที่มีความเชื่อแตกต่าง กัน รวมทั้งสร้างความเคารพในทางวัฒนธรรมจากจุดยืนทางปรัชญาที่แตกต่างกัน (เทพพร มังธานี ,2554 : น.40)

ภาพรวมของฮูปแต้มในสิมอีสานดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่านอกจากจะแสดงเรื่อง

อันเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น เวสสันดรชาดก ทศชาติชาดก พระมาลัย สิบไซ (ถือว่าเป็นชาดกนอกนิบาตและพบ มากในเขตอีสานกลาง) พุทธประวัติ นรกภูมิ และสวรรค์ แล้ว ยังมีเรื่องที่อยู่นอกพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระลัก- พระลาม หรือเรื่องรามเกียรติ์ ราชูอมจันทร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งฮูปแต้มเชิงสังวาส และประเพณีท้องถิ่น นอกจากนั้นเทพสัตว์ในตำนานที่นิยมวาด คือ นาคครุฑ สิงห์ ส่วนสถานที่ดำเนินเรื่องมักจะมีภูเขาและแม่น้ำเป็น องค์ประกอบ และสถานที่ดำเนินเรื่องที่ปรากฏในฮูปแต้มหลายเรื่องก็มักจะเป็นป่า โดยเฉพาะป่าหิมพานต์ หรือหิม วันต์ (เทพพร มังธานี ,2554: น.45)

วัฒนธรรมอีสานที่ปรากฏในอุบัตัมจากลิม เป็นผลงานที่สอดแทรกสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ตลอดจนความคิด ความเชื่อต่างๆ ในยุคสมัยนั้นลงไปในภาพด้วยไม่มากนักน้อยและถึงแม้ว่าภาพ อุบัตัมลิมจะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาหรือเป็นพุทธบูชาแต่กระนั้น อุบัตัมจากลิมยังสื่อให้ทราบถึงความเชื่อในสังคมไทยในเวลานั้น จากข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับลิมที่มี อุบัตัมอันเป็นลักษณะเด่นที่กล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในอุบัตัมจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมอุบัตัม

อุบัตัมในลิมอีสาน มีเนื้อหาที่แสดงถึงความเชื่อที่หลากหลายในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากว่าศิลปินอีสานไม่เพียงแต่นำเสนอหลักศีลธรรมและเรื่องราวความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังนำเสนอความเชื่อหรือเรื่องราวในทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูซึ่งเข้ามาสู่อีสานและล้านช้างในยุคเดียวกับพระพุทธศาสนา ทั้งสองลัทธิต่างได้รับการยอมรับนับถือในดินแดนแถบนี้ในช่วงเวลาที่ต่างกัน นอกจากนั้นเนื้อหาของอุบัตัมในลิมอีสานยังบอกเล่าเรื่องราวในวิถีชีวิตและประเพณีท้องถิ่นอีสานด้วย การนำเสนอเนื้อหาของอุบัตัมในลักษณะดังกล่าว มีเป้าหมายสำคัญเพื่อเป็นการแสดงออกถึงการคงไว้ซึ่งความเชื่อที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมแห่งสันติ สร้างความเข้าใจระหว่างกันในกลุ่มชนที่มีความเชื่อแตกต่างกัน รวมทั้งสร้างความเคารพในทางวัฒนธรรมจากจุดยืนทางปรัชญาที่แตกต่างกัน

หลักฐานทางศิลปะและวัฒนธรรมในอีสานที่ปรากฏในวัดและโบราณสถานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม นอกจาก จะบ่งบอกคติความเชื่อในท้องถิ่น สุนทรียะ ลัทธิทางศาสนา อุดมคติทางสังคมในยุคสมัยนั้นๆ รวมทั้งสะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองและความเสื่อมของอารยธรรมในอดีตแล้ว เรายังสามารถตีความในเชิงปรัชญาวัฒนธรรมได้ (Cultural Philosophy) โดยเราอาจเริ่มจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบและสร้างคำถามเพื่อนำไปสู่ การวิเคราะห์ต่อไป การตีความเชิงปรัชญาวัฒนธรรมในที่นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอโดยวิธีการดังกล่าวศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานได้ มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า จากหลักฐานทางศิลปะและวัฒนธรรมที่ปรากฏนั้นเมื่อมองในด้านคติความเชื่อแล้วมีการสร้างตำนานและความเชื่อที่ทับซ้อนกันอยู่หลายความเชื่อ ข้อสังเกตดังกล่าว มีหลักฐานสนับสนุนที่ผู้วิจัยจะนำมาพิจารณาในบทความนี้ คือ อุบัตัมในลิมอีสาน หรือภาพจิตรกรรมฝาผนังในลิมหรือพระอุโบสถของอีสานนั่นเอง ที่สะท้อนให้เห็นว่ามีการสร้างตำนานและความเชื่อที่ทับซ้อนกันอยู่หลายความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อที่มาจากพระพุทธศาสนาและศาสนา พราหมณ์-ฮินดู

ภาพรวมของสื่อบุคคลในสมัยอิสานดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่านอกจากจะแสดงเรื่องอันเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น เวสสันดรชาดก ทศชาติชาดก พระมาลัย สิ้นไซ (ถือว่าเป็นชาดกนอกนิบาตและพบมากในเขตอิสานกลาง) พุทธประวัติ นรก ภูมิ และสวรรค์ แล้ว ยังมีเรื่องที่อยู่นอกพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระลัก-พระลาม หรือเรื่องรามเกียรติ์ ราชโอรสจันทร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งสื่อบุคคลเชิงสังวาส และประเพณีท้องถิ่น นอกจากนั้น เทพสัตว์ในตำนานที่นิยมวาด คือ นาค ครุฑ สิงห์ ส่วนสถานที่ดำเนินเรื่องมักจะมีภูเขาและแม่น้ำเป็นองค์ประกอบ และสถานที่ดำเนินเรื่องที่ปรากฏในสื่อบุคคลหลายเรื่องก็มักจะเป็นป่า โดยเฉพาะป่าหิมพานต์ หรือ หิมวันต์ เรื่องราวเหล่านี้ปรากฏอยู่ในสื่อบุคคลจากลุ่ม วัฒนธรรมบ้านสะเดา นอกจากจะผสมผสานกันระหว่างเรื่องราวต่างๆ ในพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของชุมชนแล้ว ยังมีเรื่องเล่าหรือตำนานนอกพระพุทธศาสนาอยู่ด้วย เรื่องดังกล่าวเมื่อมองในมุมมองของพระพุทธศาสนาเรียกว่า “พาหิรกา” ได้แก่ พระรามชาดกวัดป่าเลไลยก์ ปรากฏทั้งภายในและภายนอกลุ่ม ราชโอรสจันทร์ สื่อบุคคลเชิงสังวาส ซึ่งเมื่อวาดในสมัยก็มักจะถูกจัดอยู่ด้านนอก คือ จัดเรื่องราวหรือตำนานในพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องเวสสันดรในอารามอยู่ภายนอก เรื่องพุทธประวัติอยู่ด้านใน แล้วนำเสนอเรื่องที่เป็นพาหิรกาอยู่ด้านนอก อย่างไรก็ตามการจัดระบบคิดแบบนี้ก็ไม่ได้ถือเป็นเรื่องเคร่งครัด เพราะภายในสมัยอิสานบางแห่งก็มีเรื่องราวภายนอกพระพุทธศาสนาอยู่ภายในลุ่ม

จะเห็นได้ว่าเรื่องราวที่เป็นตำนานความเชื่อต่างๆ ที่มาจากศาสนาที่มีจุดยืนทางอภิปรายที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านเป้าหมายทางศีลธรรมและวิธีการบรรลุเป้าหมายทางศีลธรรม หรือหลักการทางจริยธรรม ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของโลกและสังสารวัฏ สามารถอยู่ร่วมกันในศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาได้

สื่อบุคคลอิสาน แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็นศิลปะพื้นบ้านด้วยรูปแบบและวิธีการที่เรียบง่ายที่แสดงออกให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และได้รับการพัฒนามาเป็นขั้นเป็นตอน เช่น เรื่องพุทธประวัติและเรื่องทศชาติชาดก ซึ่งสิ่งที่ชาวพุทธส่วนใหญ่รู้จักเพราะเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธและการปฏิบัติตัวในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม เรื่องสิ้นไซซึ่งเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่ชาวอิสานรู้จักดี ที่สะท้อนให้เห็นคุณธรรมด้านต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เรื่องรามเกียรติ์ เรื่องประเพณี และวิถีชีวิตชาวบ้าน เป็นต้น

เรื่องราวที่ปรากฏในสื่อบุคคลอิสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งสั่งสอนศีลธรรมที่ช่างแต้มได้ คัดเลือกตอนสำคัญหรือตอนที่คนในชุมชนนิยมมาสร้างสรรค์ นอกจากนี้นี้ยังมีเรื่องที่ทำให้ความบันเทิงอีกด้วย เช่น การเฉลิมฉลองของชาวบ้าน ภาพหัวล้านชนกัน ภาพคนหนุ่มสาวหลบมุมพลอดรักกันตามที่ต่างๆ ด้วยการจัดวางองค์ประกอบของภาพอย่างอิสระ ไม่มีระเบียบแบบแผน

อุปถัมภ์ที่นิยมเขียนบนฝาผนัง เป็นงานจิตรกรรมขนาดใหญ่ อยู่บนบาน เป็นสมบัติสาธารณะ ไม่อยู่ในความครอบครองของบุคคลเป็นส่วนเฉพาะ จิตรกรรมฝาผนังไทยที่นิยมทากันมาตั้งแต่สมัยโบราณในยุคสมัยต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา วรรณคดี เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกายและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุผลดังกล่าว อุปถัมภ์ไทย จึงจัดเป็นข้อมูลหรือหลักฐานชั้นต้นที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาเรื่องราวของอดีตได้ จิตรกรรมไทยจึงมีคุณค่าทั้งทางจิตรกรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ควรได้รับการดูแลรักษาไว้ คุณค่าของจิตรกรรมไทยโดยทั่วไป อาจแยกพิจารณาได้เป็น 2 นัย คือ คุณค่าทางเรื่องราว และคุณค่าทางรูปทรง (สมชาติ มณีโชติ, 2529: น.11)

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interaction) ของ ยอร์ช เฮอเบิร์ต มีด (George Herbert Mead) จากสถาบันสังคมวิทยาแห่งชิคาโก สัญลักษณ์สัมพันธ์ หมายถึง การปะทะสังสรรค์ ที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น การขับร้อง การให้สัญญา ข้อตกลงและที่สำคัญที่สุดคือ ภาษาพูดและภาษาเขียนอื่น ๆ การปะทะสังสรรค์จะต้องเกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองฝ่าย ที่สามารถเข้าใจสัญลักษณ์เหล่านั้นและที่สำคัญคือบุคคลจะนำความหมายทางสังคมมาใช้ตอบสนองสัญลักษณ์ด้วย บุคคลเรียนรู้ที่จะใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เข้ากับชีวิตประจำวัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการแปลความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ตนเองเป็นผู้กระทำ หรือเกิดจากการกระทำจากบุคคลอื่น ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า สิ่งสำคัญของการมีความสัมพันธ์กันทางสังคมขึ้นอยู่กับการใช้ความหมายร่วมกัน กลุ่มสังคมมิได้เกิดขึ้นจากการรวมกันแต่เพียงร่างกายแต่เป็นความตั้งใจของบุคคลที่จะรวมกลุ่มกัน การกระทำของบุคคลทั้งส่วนที่แสดงออกและส่วนที่ซ่อนเร้นอยู่ ความภูมิใจ การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิดรวมทั้งเหตุผลและอารมณ์เป็นส่วนหนึ่งของการกระทำทั้งสิ้น (ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2544: น.16)

การคัดเลือกข้อมูล

การคัดเลือกข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยคัดเลือกอุปถัมภ์จากสิม ในเขตจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็นกลุ่ม ดังนี้

1. วัดที่มีสิม และอุโบสถในเขตจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร
2. แนวคิดในอุโบสถที่มีความเชื่อมโยงต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน
3. ประชาชนชาวบ้านในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลมีวิธี ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาจากเอกสารที่มีการบันทึกเอาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ปรากฏในอุโบสถจากสิม เขตจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร

1.2 การศึกษาภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์ (Interview) ถึงประเด็นแนวคิดในด้านต่างๆ ที่ปรากฏในอุโบสถจากสิม ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลรูปแบบที่ไม่เป็นทางการกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้วยการค้นหาผู้รู้ด้วยวิธีการสุม่แบบก้อนหิมะ (Snowball sampling) โดยการถามจากประชาชนชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอีสาน เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมอีสาน ความสำคัญที่เชื่อมโยงกับอุโบสถที่ปรากฏจากสิม เขตจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร

1.3 วิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในอุโบสถจากสิม ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.4 นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในอุโบสถจากสิมเขตจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร ให้ประชาชนชาวบ้านร่วมวิเคราะห์และตรวจสอบเพื่อความถูกต้อง จดบันทึก (Field notes) ทุกครั้ง

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ จะวิเคราะห์วัฒนธรรมอีสานที่ปรากฏในอุบัตัมจากสิม เขตจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

- 1) แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง
- 2) แบบบันทึกข้อมูลการวิจัยเอกสาร
- 3) สมุดบันทึกการสัมภาษณ์ประชาชนพื้นบ้าน และนักวิชาการด้านวัฒนธรรมอีสาน
- 4) กล้องบันทึกภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ แนวคิดที่ปรากฏในอุบัตัมจากสิมแล้วอธิบายความโดยนำผลการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับอุบัตัมที่ได้จากการเก็บข้อมูล จากนั้นเรียบเรียงตรวจสอบข้อมูล โดยวิธีการของความสอดคล้อง (Method of agreement) ซึ่งประกอบไปด้วย การตรวจสอบความถูกต้อง และเชื่อถือได้ในเชิงแนวคิด ทฤษฎีซึ่งพิจารณาจากเอกสารเรื่องเดียวกันจากหลาย ๆ แห่งหากข้อมูลตรงกันก็ถือว่ายอมรับและมีความเชื่อถือได้ และนำมาอ้างอิง

2) นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ให้ประชาชนชาวบ้านตรวจสอบอีกครั้ง

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ใช้การนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

อุปแต้มจังหวัดสกลนคร

ชื่อวัด	เนื้อหา					
	ทศชาติชาดก	สินไซ	พุทธประวัติ	รามเกียรติ์	พระมาลัย	อื่นๆ
วัดพระพุทธไสยาราม	✓	-	✓	-	-	-
บ้านเชียงเครือใหญ่	-	-	-	-	-	-
วัดบ้านดำนมวงคำ	-	-	-	-	-	-
วัดยอดลำธาร	-	-	-	-	-	-
วัดหนองบัวสร้าง	-	-	-	-	-	-

ผู้วิจัยศึกษาอุปแต้มจากลิมในจังหวัดสกลนครจำนวน 5 วัด พบว่ามีเพียงหนึ่งวัดที่มีอุปแต้ม คือ วัดพระพุทธรไสยาราม ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านเชียงเครือ ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสกลนคร ห่างจากตัวเมืองสกลนครไปตามถนนสายสกลนคร-นครพนม ประมาณ 25 กิโลเมตร อยู่ติดกับ หนองหารด้านทิศตะวันออก วัดแห่งนี้ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรไสยาสน์ หรือชาวบ้านเรียกว่า พระนอน พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ที่มีการบอกเล่ากันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ ใครที่ไปกราบไหว้บูชา มักประสบผลสำเร็จแทบทุกคน ซึ่งเป็นพระที่สร้างขึ้นมาไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด (สุพจน์ สอนสมนึก, 2559: ออนไลน์) เนื้อหาในอุปแต้มเป็นพุทธประวัติ และทศชาติชาดก

ภาพประกอบที่ 1-2 อุปแต้ม และลายปูนปั้นวัดพระพุทธรไสยาราม

ฮุบแต้มจังหวัดนครพนม

ชื่อวัด	เนื้อหา						
	ทศชาติ ชาดก	สินไซ	พุทธประวัติ	รามเกียรติ์	พระมาลัย	สุริยวงศ์	อื่นๆ
วัดโพธิ์คำ	-	-	✓	-	✓	✓	-
วัดศรีชมชื่น	✓	-	✓	-	-	-	-
วัดพุทธสีมา	-	-	-	-	-	-	-
วัดหัวเวียงรังษี	-	-	-	-	-	-	-

ผู้วิจัยศึกษาฮุบแต้มจากสิมในจังหวัดนครพนมจำนวน 3 วัด ดังนี้

1) วัดโพธิ์คำ บ้านน้ำก่ำ ตำบลน้ำก่ำ อำเภอธาตุพนม วัดโพธิ์คำเป็นวัดเก่าแก่มีมาพร้อมกับบ้านน้ำก่ำ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2418 แต่สิมวัดเพิ่งสร้างเสร็จ ใน พ.ศ.2476 สิมวัดโพธิ์คำ ตั้งอยู่ในเขตบ้านน้ำก่ำ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ประกาศขึ้นทะเบียนและเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 115 ตอนพิเศษ 38 ง ลงวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 สิ่งสำคัญภายในวัด ได้แก่ สิม และศาลาการเปรียญ

สิมหรืออุโบสถวัดโพธิ์คำ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2476 โดยช่างชาวญวน พร้อมช่างพระนคร รวมถึงชาวบ้านน้ำก่ำ สิมที่วัดเป็นสิมก่อผนังหน้าออกสู่แม่น้ำโขง ด้านหน้ามีประตู 1 ช่อง ทางขึ้นมีบันไดมีราวบันไดทำเป็นตัวนาครทั้ง 2 ด้าน ด้านข้างมีหน้าต่างด้านละ 2 บาน เสรี่ยมด้วยหน้าต่างช่องลมมีลูกกรง ตรงช่วงห้องที่ 3 ของตัวอาคาร หน้าบันมีปูนปั้นเป็นลวดลายเครือเถา กึ่งกลางมีภาพปูนปั้น พระพุทธรูปประบาศีลเฉพาะตัวลายและองค์ พระพุทธรูปภายในสิมมีฮุบแต้มพุทธประวัติ สุริยวงศ์ พระมาลัย รามเกียรติ์ โดยช่างแต้ม ชื่อ พ่อลี ชะปราน และนายบุญปิ่น น้องชาย ใช้เวลาวาดอยู่ประมาณปีกว่า ในส่วนบนผนังทั้งสองด้าน ที่เห็นเด่นชัดเป็นภาพของโชดหิน ภูเขา ต้นไม้สีเขียวคล้ำ โชดหิน รูปลักษณะของภาพต้นไม้ภูเขาที่ปรากฏตามจุดต่างๆ จะเป็นรูปทรงที่มีการออกแบบเน้นหรือเน้นคุณค่าสาระของความรู้สึกเป็นป่า ต้นไม้ และภูเขาออกมาได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบที่ 3 พระนางสิริมหามายาทูลขออนุญาตพระสวามี เพื่อเสด็จไปประสูติที่พระนคร เทวหะ อันเป็นนครที่กำเนิดของพระนาง และในระหว่างก็ได้หยุดพักที่สวนลุมพินี

ภาพประกอบที่ 4 เจ้าชายสิทธัตถะ ประลองศิลปศาสตร์ยกศรอันหนัก และตีดสายศร

สีที่ใช้สำหรับอุปแต้มของวัดโพธิ์คำเป็นการวาดแบบพหุรงค์ โดยสีเอกที่ครอบคลุมอาณาบริเวณของเครื่องทางกษัตริย์มีชฎา สีที่แต้มใช้สีเหลืองนี้เป็นสีที่ใช้แทนทองคำเปลวอันเป็นลักษณะรวมของภาพแต้มในกลุ่มลุ่มน้ำโขงและแถบสีอีสานกลาง นอกจากนั้นก็มีสีดำ น้ำเงิน(คราม) เขียว และส้ม

การใช้สีที่แปลกออกไปของวัดโพธิ์คำก็คือไม่ปรากฏมีการใช้สีแดง หรือสีน้ำตาล

สีที่ใกล้เคียง ได้แก่สีแดงน้ำหมาก หรือสีส้มเฝือก การเขียนภาพช่างแต้มนิยมกำหนดโครงเรื่องแบบเวียนขวา

2) วัดศรีชมชื่นตั้งอยู่ตำบลพิมานตามคำเล่าขาน เดิมมีที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แถวเมืองมหาชัยบ้านนาขาม แขวงคำม่วน หรือเมืองท่าแขก อยู่มาเมื่อปี 2297

ได้เกิดศึกฮ่อ ศึกแก้ว เข้ารุกรานและได้มีคนกลุ่มหนึ่งทนการกดขี่ข่มเหงไม่ไหว เลยชวนกันอพยพหนีลงมาตามแม่น้ำโขงโดยใช้เรือเป็นพาหนะและเรื่อยมาจนถึงปากน้ำคำไปเรื่อยๆ จนถึงบ้านพิมานท่า เห็นทำเลดี

เลยพากันตั้งถิ่นฐานกัน อยู่มาได้ทราบข่าวว่าศึกฮ่อ ศึกแก้วได้ถอยทัพกลับ จึงให้นายวันเป็นหัวหน้าพาเพื่อนไปดูแลชนพื้นเมืองหนีมาอยู่ด้วยเพราะนอกจากปลอดภัยแล้ว พื้นที่ยังอุดมสมบูรณ์มาก ดังนั้นจึงมีพี่น้องติดตามมาเป็นจำนวนมาก แต่การมาครั้งนี้นอกจากจะนำสิ่งของเครื่องใช้ติดตัวมาด้วยแล้วยังอัญเชิญพระพุทธรูปองค์แสนและกลองอีลายมาด้วย

ภาพประกอบที่ 5 นางผุสดีได้รับพร 10 ประการจากพระอินทร์ก่อนการจุติ

ภาพประกอบที่ 6 พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาส่งพราหมณ์ทั้ง 8 ไปทูลขอช้างแก้วจากพระเวสสันดร

จิตรกรรมฝาผนังหรือรูปแต้มภายในศาลาการเปรียญวัดศรีชมชื่นมีสภาพค่อนข้างไม่สมบูรณ์ เขียนภาพด้วยสีแบบพหุรงค์โดยใช้แนวคิดการให้ทานบารมีในพระเวสสันดรชาดก ทั้ง 13 กัณฑ์ แนวคิดการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในพุทธประวัติ บนผนังภายในศาลา แบ่งภาพตามแนวนอนแบบเวียนขวามีการเขียนกรอบลักษณะเหมือนลายธงชาติไทย ในการเขียนภาพช่างเขียนใช้เทคนิคการระบายสีและภาพบางส่วนตัดเส้นด้วยสีดำเพื่อเพิ่มความคมชัด ประกอบด้วยภาพตัวละครสำคัญ บุคคล พระราชวัง สัตว์ และต้นไม้ สีที่ใช้ในการระบายนั้นมี สีฟ้า สีขาว สีดำ สีเขียว สีแดง และสีเหลือง

3) วัดพุทธสีมา ตั้งอยู่ในเขตบ้านฝั่งแดง ตำบลฝั่งแดง อำเภอฝั่งแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดนครพนม สร้างขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 25 รูปแบบศิลปะพื้นถิ่นอีสานกลุ่มฝีมือช่างญวน

ภาพประกอบที่ 7 กัณฑ์กุมาร ชุชกเอาเถาวัลย์ผูกข้อมือสองกุมาร

ภาพประกอบที่ 8 กัณฑ์หิมพานต์ พระเจ้ากลิงคราชจึงส่ง 8 พราหมณ์ไปทูลขอช้างแก้วจากพระเวสสันดร

จิตรกรรมฝาผนังหรือฮูปแต้มสิมวัดพุทธสีมามีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ผนังด้านนอกเหนือประตูทางขวา เป็นภาพเขียนแสดงเกี่ยวกับพุทธประวัติ ไตรภูมิภค และทศชาติบางเรื่อง ผนัง สิมด้านนอกเหนือประตูทางซ้าย เป็นภาพเขียนแสดงเกี่ยวกับพระเวสสันดร ตอนกัณฑ์กุมาร และกัณฑ์ทศพร ผนังด้านในข้างเขียนภาพ กำหนดโครงเรื่องโดยใช้แนวคิดเรื่องบาปบุญคุณโทษในเรื่องไตรภูมิภค แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในทศชาติ ชาดก แนวคิดเรื่องทานบารมีในเรื่องพระเวสสันดร และแนวคิดเรื่องการทำความดีในนิทานพื้นบ้านสินไซ แบ่งภาพ ตามแนวนอนเขียนเส้นคั่นเป็นลายดอกไม้ ในการเขียนภาพช่างเขียนใช้เทคนิคการเขียนภาพแล้วแต้มด้วยสี บางส่วนไม่เน้นระบายสี สีที่ใช้ในการเขียน คือ สีดำ สีขาว สีน้ำเงิน สีเหลือง และสีเขียวประกอบด้วยภาพ พระพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์ ตัวละครสำคัญ ต้นไม้ พระราชวัง บ้านเรือนและสัตว์ต่างๆ ช่างเขียนภาพไม่มีการ เรียงฉากตามโครงเรื่อง

ฮูปแต้มจังหวัดมุกดาหาร

ชื่อวัด	เนื้อหา					
	ทศชาติ ชาดก	สินไซ	พุทธประวัติ	รามเกียรติ์	พระมาลัย	อื่นๆ
วัดลัญจิววัน	✓	-	-	-	-	-
วัดมโนภิรมย์	-	-	-	-	-	รูปปั้นมกร คายนา (เหรา)
วัดพระศรีมหาโพธิ์	✓	-	-	-	-	-

ผู้วิจัยศึกษาฮูปแต้มจากสิมในจังหวัดมุกดาหารจำนวน 2 วัดดังนี้

- 1) วัดลัญจิววันตั้งอยู่บ้านชะโนด ตำบลชะโนด อำเภอเมืองฯ จังหวัดมุกดาหาร

วัดลัญจิววันเดิมเป็นวัดร้าง บูรณะใหม่เมื่อวันพฤหัสบดีขึ้น 4 ค่ำเดือน 8 ปีเถาะตรงกับวันที่ 15 กรกฎาคม 2458 โดยพระครูนนทวโร (บุ) ก่อสร้างในป่าโนนรังได้สร้างพุทธสีมาขึ้นแทนที่ป่าเพ็ญสมณธรรมของท่าน อุปัชฌาย์ หอ ผู้ก่อสร้างวัดมโนภิรมย์ สิ่งก่อสร้างที่สำคัญคือ พระธรรมเจดีย์ รอยพระพุทธบาทจำลอง

สังเวชนียสถานจำลองมีที่ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณและที่ถวายพระเพลิง หน้าวัดมีสระโบกขรณี แล้วปลูกต้นตาลไว้เป็นกำแพงชั้นใน จึงได้ชื่อว่า วัดลัทธิกวัน ซึ่งแปลว่า วัดสวนตาลหนุ่มมีเจ้าอาวาส ตั้งแต่ก่อสร้างวัดจนถึงปัจจุบันจำนวน 7 รูป เจ้าอาวาสองค์แรกคือพระครูนนทโร(บุ) พ.ศ. 2458 ถึง พ.ศ. 2480 เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน พระครูโอภาส ธรรมกิจ ตั้งแต่ พ.ศ. 2510 ถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 9 พระเดมิย์กำลังยกกราชรถ

ภาพประกอบที่ 10 นางเมขลาช่วยพระมหาชนกขณะที่ว่ายนํ้าในมหาสมุทร

จิตรกรรมฝาผนังหรือรูปปั้นภายในสิมมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เขียนภาพโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเวียนว่ายตาย-เกิดในทศชาติชาดก มีพระเตมีย์ชาดก พระมหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก จันทกุมารชาดก นารทชาดก วิรุทธชาดก ภูริทัตชาดก และพระเวสสันดรชาดก บนผนังสิมบริเวณด้านซ้าย ด้านขวาด้านบนของพระประธาน และเสาบางส่วนแบ่งภาพตามผนังสิมด้านซ้าย ด้านขวา ด้านบนของพระประธานและตามเสา แต่ละเสาแบ่งเป็นภาพที่สำคัญของทศชาติชาดกแต่ละเรื่อง ในการเขียนภาพช่างเขียนใช้เทคนิคการระบายสีและตัดเส้นด้วยสีดำ ประกอบด้วยภาพตัวละครสำคัญ สัตว์ ต้นไม้ บ้านเรือน ท้องฟ้า และมหาสมุทร สีที่ใช้ในการระบายนั้นมี สีฟ้า สีขาว สีดำ และสีเหลือง

2) วัดศรีมหาโพธิ์ ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยใหญ่ ตำบลห้วยใหญ่ กิ่งอำเภอยางใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร วัดพระศรีมหาโพธิ์นี้เดิมชื่อว่า วัดโพธิ์ศรี ภายในบริเวณวัดมีสิ่งที่น่าสนใจมาก คือ สิมเก่า สร้างเมื่อ พ.ศ.2459 หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ตัวสิมตั้งอยู่บนฐานเตี้ย มีระเบียงยื่นออกด้านหน้า มีบันไดทางขึ้นทางด้านหน้าด้านเดียวหลังคาลดชั้น เดิมเป็นหลังคาไม้มุงกระเบื้อง ปัจจุบันพัฒนาเป็นโครงเหล็ก

สิมวัดศรีมหาโพธิ์สร้างเมื่อ พ.ศ.2459 เป็นสิมที่ขนาดเล็กผสมทั้งโปรง มีขนาดความยาว 4 ช่วงเสา หลังคาตรงจั่วลดชั้นต่อกันทั้ง 4 ด้านแบบปั้นหย้า ด้านหน้าเป็นมุขโถง 2 ตอน ตอนแรกอยู่ใต้หลังคาปั้นหย้า ตอนที่ 2 คลุมด้วยหลังคาทรงเกย(กะเต็บ = ไท-ผู้ไท) หน้าบันทั้ง 2 ด้าน แกะสลักลวดลายบนเนื้อไม้ตัวโครงสร้างเช่นเดียวกับซุ้มและอะเสภายใน ซึ่งนับว่าเป็นการออกแบบพิเศษของสิมหลังนี้ ลวดลายเป็นแบบพื้นบ้านไท-อีสานแท้ มีลักษณะก้านกุดและลายจกसान ช่างได้เจาะหน้าต่างใส่ลูกกรงกลิ้ง(คล้ายลูกมะหวดในศิลปะขอม) และช่องเล็ก ๆ สีเหลืองอีกข้างละ 1 ช่อง องค์กรพระประธานปูนปั้นปางมารผจญขัดสมาธิราบประทับหันหน้าไปทางทิศตะวันตก

ภาพประกอบที่ 11 พระประธาน และรูปปั้นภายในสิม

ภาพประกอบที่ 12 นางผุสดีเข้าเฝ้าพระอินทร์ผู้เป็นสามีเพื่อที่จะไปจุติ

ตัวสัณฐานตั้งอยู่บนฐานเตี้ยมีระเบียงยื่นออกมาด้านหน้า มีบันไดทางขึ้นทางด้านหน้า หลังคาลดชั้น เดิมเป็นหลังคาไม้มุงกระเบื้อง ปัจจุบันมุงด้วยสังกะสี ผนังด้านหลังทึบ ผนังด้านข้าง แบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงหน้าก่อทึบเฉพาะด้านล่าง มีหน้าต่างไม้อยู่ด้านบน 2 บาน ช่วงหลังมีหน้าต่างซึ่งเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมใส่ลูกมะหวดด้านละ 1 ช่วง นอกจากนั้นยังมีการเจาะช่องเล็ก ๆ เพิ่มอีกด้านละ 1 ช่อง อาจจะทำได้เพื่อให้แสงสว่างเข้าเพิ่มขึ้นก็ได้ ช่องเล็กๆนี้ที่ผนังด้านนอกมีปูนปั้น ด้านทิศเหนือทำเป็นรูปราหูอมจันทร์ ซึ่งพระจันทร์ก็คือช่องเล็กที่เจาะไว้เป็นรูปกลม ส่วนทางด้านทิศใต้เป็นรูปไก่อยู่เหนือซุ้มซึ่งเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยม คันทวยเป็นนาคแต่ขอมและทาสีใหม่แล้ว หน้าบันและคานเป็นไม้สลักลายดอกไม้ ประดับกระจกสี เพดานไม้สลักลายดาวเดิมประดับกระจกเช่นกันมีอักษรลาวเขียนไว้ที่ภาพ ผนังด้านทิศเหนือมีภาพ ผนังทิศเหนือมีภาพชุกอยู่บนต้นไม้ภาพกรุงสัณชัย ตอนล่างภาพรถม้าที่มีกลดกางอยู่ข้างบน คนขับรถม้าสวมหมวกทรงสูงแบบชาวตะวันตก

สรุป

จากการศึกษาอุปแต้มในสิมอีสานดังกล่าวข้างต้น นอกจากจะแสดงเรื่องอันเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น เวสสันดรชาดก ทศชาติชาดก พระมาลัย สิ้นไซ (ถือว่าเป็นชาดกนอกนิบาตและพบมากในเขตอีสานกลาง) พุทธประวัติ นรกภูมิ และสวรรค์ แล้ว ยังมีเรื่องราวห่อหมกจันทร์ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่

จะเห็นได้ว่าเรื่องราวที่มาจากศาสนาที่มีจุดยืน ทางอภิปรายที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านเป้าหมายทางศีลธรรม และวิธีการบรรลุ เป้าหมายทางศีลธรรม หรือหลักการทางจริยธรรม ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการเกิดขึ้น ของโลกและสังสารวัฏ แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันในศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาเดียวกันได้

วัฒนธรรมอีสานที่ปรากฏในอุปแต้มจากสิม เป็นผลงานที่สอดแทรกสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ตลอดจนความคิด ความเชื่อต่างๆ ในยุคสมัยนั้นลงไปในงานนั้นด้วย ไม่มากนักน้อย และถึงแม้ว่าภาพอุปแต้มสิมจะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาหรือเป็นพุทธบูชาแต่กระนั้นอุปแต้มจากสิมก็ยังสื่อให้ทราบถึงความเชื่อในสังคมไทยในเวลานั้นด้วยเช่นกัน

นอกจากจะแสดงเรื่องอันเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น เวสสันดรชาดก ทศชาติชาดก พระมาลัย สิ้นไซ (ถือว่าเป็นชาดกนอกนิบาตและพบมากในเขตอีสานกลาง) พุทธประวัติ นรกภูมิ และสวรรค์

จากการศึกษาจึงสรุปได้ว่าอุปแต้มสิมในจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร หรือกลุ่มสนุก มีความโดดเด่นในด้านแนวคิดที่แสดงถึงความเชื่อในพระพุทธศาสนา มีการเสนอแนวคิดหลักศีลธรรมสอดแทรกกับวิถีชาวบ้าน เรื่องราวที่ปรากฏในอุปแต้มจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งสั่งสอนศีลธรรม อุปแต้มอีสาน แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็นศิลปะพื้นบ้านด้วยรูปแบบ และวิธีการที่เรียบง่ายที่แสดงออกให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับชุมชนผ่านพุทธประวัติ และเรื่องทศชาติชาดก ที่สะท้อนให้เห็นคุณธรรมด้านต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เรื่องรามเกียรติ์ เรื่องประเพณี และวิถีชีวิตชาวบ้าน เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยอุปถัมภ์จังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร (กลุ่มสนุก) : คติสัญลักษณ์ แนวคิด และความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานโครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยแห่งชาติสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2559

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2558). *สกลนคร นครพนม มุกดาหาร (กลุ่มสนุก)*. สืบค้นได้จาก

<http://tatsanuk.blogspot.com/p/blog-page.html>

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. (2521). *ญวนอพยพ*. กรุงเทพฯ : ดวงกมล.

เทพพร มังธานี. (2554). *อุปถัมภ์ในลุ่มอีสาน : ภาพสะท้อนความหลากหลายของลัทธิ*

ความเชื่อ. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 หน้า 50-54.

สมชาติ มณีโชติ. (2529). *จิตรกรรมไทย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

The Curse Words, Sexual Relations, Uncertain: The Meaning of The Curse Words, Incest and Uncertainty of human norm in Novel “Sai Pun pa yuk”

Orawan Rithisrithorn¹

¹ PhD Candidate Department of Thai Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences

¹ Mahasarakham University, Thailand

¹ orit.jasmin@gmail.com

Abstract

This article is an attempt to analyse meaning of curse words in “Sai Pun pa yuk” by Tri Apirum. This paper focuses on the relationship between human and nature. The key theoretical approach of this article is based on ecocriticism. This article has three topics are: the meaning of curse words, the influence of curse words and the lifting the curse words. The results are: 1) the content of curse words reveals nature punishes human who is killer’s heir the tiger by incest. If not, they are become to a tiger and must kill them lover for return become to human shape. It means incest is taboo and nature show deep desire of human 2) the influence of curse word, shape shipping to tiger is representation of human who return to animal. 3) the lifting the curse words is complete when do by monk. Finally this novel is present the influence of curse words from nature and human try return to come back norm of society.

Keywords: The Curse Words, Sexual Relations, Uncertain, Incest

สาปแช่ง สมสู่ สันคลอน: นัยยะคำสาป การสมสู่ร่วมสายเลือด และการสันคลอนจารีตมนุษย์ในนวนิยายเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์”

Abstract

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานัยยะของคำสาปในนวนิยายเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” บทประพันธ์ของ ตรี อภิรัฐ มีประเด็นการศึกษา 3 ประเด็นได้แก่ นัยยะของคำสาป ผลของคำสาป และวิเคราะห์การถอนคำสาป ผลการศึกษาพบว่า 1) เนื้อหาคำสาปแสดงถึงบทลงโทษจากการที่มนุษย์เข้าไปรุกรานธรรมชาติ โดยให้สายเลือดของผู้ที่ถูกสาปแช่งต้องสมสู่กับคนร่วมสายเลือด หากฝ่าฝืนไปสมสู่กับคนนอกตระกูล ผู้นั้นต้องกลายเป็นเสือและหากต้องการกลับเป็นมนุษย์ต้องฆ่าคู่นอนของตน ประเด็นนี้มองได้ว่า การร่วมเพศกับคนในสายเลือดเป็นข้อห้ามแต่ธรรมชาติลงโทษมนุษย์ให้กลับคืนสู่ความปรารถนาดั้งเดิม แต่ถูกกดทับไว้ด้วยคำว่าผู้มีอารยธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่า ธรรมชาติเป็นผู้เปิดโปงความปรารถนาของมนุษย์ 2) ด้านผลของคำสาป พบว่า นัยยะของการกลายร่างเป็นเสือเป็นการผูกโยงให้มนุษย์กลับคืนสู่ธรรมชาติ 3) ด้านนัยยะของการถอนคำสาปพบว่า การถอนคำสาปจะเป็นผลสำเร็จเมื่อกระทำภายใต้ความเป็นพุทธศาสนา สุดท้ายแล้วนวนิยายเรื่องนี้นำเสนอผลของคำสาปจากธรรมชาติและทำให้เห็นว่ามนุษย์พยายามที่จะดึงตนเองกลับมาสู่จารีตและระเบียบแบบแผนที่ดินได้ตั้งไว้

1. Introduction

คำสาป เป็นอนุภาคที่สำคัญลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรม สุริยา รัตนกุล (2557 อ้างใน ปฏิพันธ์ อุทยานกุล, 2558: 62) ได้สรุปลักษณะคำสาปไว้ว่า คำสาปมาจากอารยธรรมอินเดีย คำว่า “สาป” หรือ “คาป” เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต แปลว่าคำแช่งของผู้มีฤทธิ์ มีอำนาจให้ผู้ถูกสาปมีอันเป็นไปต่างๆ ที่ถูกสาปต้องได้รับความทุกข์ทรมานจากคำสาปไปจนกว่าจะหลุดพ้นจากคำสาป คำสาปมักเกิดจากการที่ผู้มีฤทธิ์พบเห็นผู้ที่กระทำความผิด ความเชื่อ จาริต ประเพณี หรือขนบธรรมเนียมต่างๆ เมื่อทราบแล้วจึงสาปคนผู้นั้นให้ได้รับความทรมาน ในทำนองเดียวกัน ปฏิพันธ์ อุทยานกุล (2559: 232) กล่าวไว้ในบทความ “คำสาปแห่งในวรรณคดีไทย” ว่า วรรณคดีไทยมีการสะท้อนคติความเชื่อหลายประการ ที่น่าสนใจคือ ความเชื่อเกี่ยวกับคำสาปแช่ง เช่น ลิลิตนารายณ์สิบปาง มัทนะพาธา อิสรราชคำฉันท์ เป็นต้น ผลของคำสาปมีหลายรูปแบบ

คำสาปในวรรณกรรมที่น่าสนใจคือ คำสาปที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนาทางเพศ การกดทับแรงปรารถนา และการแสดงออกถึงความปรารถนา ดังเช่นงานของ พิริยะดิศ มานิตย์ (2559: 27) วิเคราะห์การถูกสาปให้นอนหลับของเจ้าหญิงนิทราไว้ว่า เป็นเหมือนการที่โลกของเจ้าหญิงได้หลับใหลลง มีสภาวะที่ตัดขาดจากโลกภายนอก และมีนัยยะของการกดทับความปรารถนาทางเพศไม่ให้เห็นแสดงออกมาก่อนถึงเวลา เมื่อกล่าวถึงเรื่องความปรารถนาทางเพศ ลักษณะหนึ่งที่น่าสนใจคือ การปรารถนาจะสมสู่กับคนในสายเลือด แอนนา เมจส์ และ แคทเทอลีน บาร์โลว์ (Anna Meigs & Kathleen Barlow, 2002: 39) กล่าวไว้ในบทความ “Beyond the Taboo: Imagining Incest” ว่า คำอธิบายดั้งเดิมเกี่ยวกับการสมสู่ในสายเลือดพบว่า มนุษย์กลุ่มแรกๆถูกครอบงำด้วยแรงกระตุ้นทางชีววิทยา กล่าวคือ ความต้องการทางเพศ ความเป็นเจ้าของโดยกำเนิด และสัญชาตญาณความเป็นแม่ นักวิชาการกล่าวว่า ข้อห้ามเกี่ยวกับการสมสู่ในสายเลือด (the incest taboo) ได้เปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่ทำให้สังคมวุ่นวาย และการจัดระเบียบในสังคมอารยะ ในสังคมสมัยใหม่ การสมสู่ในสายเลือดกลายเป็นความผิดร้ายแรง วิธีการนี้ทำให้ผู้กระทำห่างไกลจากคำว่าวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (inhuman) เป็นข้อห้ามที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ร่วมสายเลือด (incest) เป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจในวงการวรรณกรรมอีกหัวข้อหนึ่ง โฮร์เนอร์ (Horner) และ โซสนิค (Zlosnik) (2009: 115) เฝ้าความว่า ความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดปรากฏในวรรณกรรมกอธิคในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของความน่าสะพรึงกลัว การให้ความสำคัญกับเพศหญิงที่คืนรนภายในครอบครัว ความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดได้ถูกเชื่อมโยงกับความอูจจาร สอดคล้องกับ อาเหม็ด (Ahmed, 2004: 103) กล่าวว่า บ่อยครั้งความอูจจารถูกนำมาใช้อธิบายความขยะแขยงหรือความรู้สึกอื่นๆในวรรณกรรม เมื่อบางสิ่งเป็นความอูจจาร ความขยะแขยงในสิ่งเหล่านั้นก็จะเป็นความลุ่มหลง ความลุ่มหลงเป็นความรู้สึกรุนแรง รวดเร็ว และที่สำคัญมันยังมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับความอับอาย มันเป็นความรู้สึกที่ไม่ต้องการให้ใครๆมาสนใจ นอกจากนั้น พาสโซเนน (Passonen, 2011: 8,182) ยังกล่าวว่า ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดยังเกี่ยวข้องกับกามารมณ์ (erotic) ความรักของตัวละครที่มีเพศสัมพันธ์ในตระกูลมักจบลงด้วยโศกนาฏกรรม ความเจ็บป่วย หรือการได้รับการลงโทษ

บทความเรื่อง “The Disgust that Fascinates: Sibling Incest as a Bad Romance” โดย ค็อกโคลา (Kokkola) และวาโลริต้า (Valovirta) (2017: 121) ได้วิเคราะห์วาทกรรมความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างพี่น้องในเรื่องแต่ง ผู้วิจัยได้พบชุดความคิดที่เชื่อมโยงถึงประเด็นเรื่องความเจ็บป่วยทางจิต สังคมวิทยาและอาชญากรรมในทางตรงกันข้าม ความคิดอีกชุดหนึ่งได้นิยามความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดในฐานะความรักที่เลว (bad romance) และแสดงถึงโทษของความสัมพันธ์ดังกล่าวชัดเจน นี่คือการแตกต่างของวาทกรรมสองชุด ผู้วิจัยกล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องทำให้ลุ่มหลงในลักษณะน่าขยะแขยง อีกทั้งยังแสดงถึงข้อห้าม (taboo) เช่นเดียวกับบทความ “Woeful Woman's Tragedy”: Sibling Incest, the family, and Female Agency in Jacobean Drama” ของ โอลสัน (Olson, 2016: 1-15) ศึกษาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ครอบครัว และตัวแทนเพศหญิงในละครสมัยจาโคเบียน ผู้วิจัยกล่าวว่า ละครเกี่ยวกับความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดสมัยจาโคเบียนเป็นการนำเสนอให้เห็นถึงความน่าหวาดกลัวเกี่ยวกับเพศนอกกรอบ โดยมีประเด็นเกี่ยวกับพันธุศาสตร์และจิตวิทยา สังคมจาโคเบียนได้แสดงให้เห็นถึงความชิงชังในความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดโดยเชื่อมโยงกับอาการเจ็บป่วย บ่อยครั้งที่ละครดังกล่าวมีเนื้อหาในการวิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นถึงการผิดทำนองคลองธรรม

ในวรรณกรรมไทย ปรากฏความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดที่น่าสนใจ ดังเช่นนวนิยายเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” บทประพันธ์ของ ตริ อภิรุณ เล่าถึงเรื่องราวของคำสาปเสือเย็นหรือเสือสมิง มูลเหตุของคำสาปเริ่มจากพรานฮอดยิงเสือเย็น วิทยุญาณจึงสาปแช่งให้ตระกูลของพรานฮอดต้องกลายร่างเป็นเสือเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับคนนอกสายเลือด หากต้องการคืนร่างเป็นมนุษย์ต้องฆ่าคู่นอนของตน แต่หากมีความสัมพันธ์กับคนในสายเลือด การกลายร่างใดๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นคำสาปจึงมีความเกี่ยวข้องกับกรรมร่วมสายเลือด เรื่องราวดำเนินไปด้วยตัวละครหลักที่ต้องคำสาป 4 ตัวละคร ได้แก่ 1) ยายแปง หญิงชราทายาทรุ่นที่ 1 ยายแปงยินยอมและเต็มใจที่จะมีความสัมพันธ์กับหลานๆ เพื่อไม่ให้หลานกลายเป็นเสือ 2) บุญเหลือ ชายผู้มักมากในกาม และเปลือยมีความสัมพันธ์กับยายแปงทุกครั้งที่มีความต้องการทางเพศ 3) พรณขึ้น เป็นทายาทที่เกิดจากการสมรสในสายเลือด เมื่อพ่อของพรณขึ้นเสียชีวิต ผกาแม่ของเธอก็แต่งงานใหม่และเมื่อมีเพศสัมพันธ์ ผกาก็กลายร่างเป็นเสือและถูกชาวบ้านยิงตายตามคำสาป 4) ยายนวล ยายของพรณขึ้น ครองตัวเป็นโสด เพื่อไม่ให้ตนต้องมีความสัมพันธ์กับคนร่วมสายเลือด

นวนิยายเรื่องนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ คำสาปจากเสือเย็นซึ่งเป็นตัวแทนของธรรมชาตินั้น เข้ามาบงการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของคนในตระกูลที่ได้รับคำสาป ทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามว่า คำสาปสามารถสื่อความถึงอะไรได้บ้าง นอกจากนั้นยังมีประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างชัดเจน การศึกษาคำสาปจากเสือเย็นจะทำให้ทราบถึงมุมมองที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและกระทำต่อธรรมชาติผ่านการถอดรหัสองค์ประกอบเหนือจริงในนวนิยายเรื่องดังกล่าว

บทความนี้ใช้แนวคิดเรื่องการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดหลัก การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ไฮส์ (Heise, 1997: 4) กล่าวถึงแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศไว้ว่า แนวคิดดังกล่าว เป็นหนึ่งในสาขาสหวิทยาการที่เกิดขึ้นใหม่เร็วขึ้น ซึ่งปรากฏในการศึกษาวรรณคดีและวัฒนธรรม การวิจารณ์เชิงนิเวศวิเคราะห์บทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลในสังคมวัฒนธรรม คำว่า “ธรรมชาติ” ถูกกล่าวถึงว่าถูกกำหนดคุณค่าอย่างไรหรือถูกปฏิเสธอย่างไร และทำไม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติถูกคาดหวังไปในทิศทางใด สิ่งพิเศษกว่านั้นคือ ธรรมชาติในวรรณกรรมถูกอุปมาอย่างไร ธรรมชาติในวรรณกรรมอาจไม่ได้ถูกจัดอยู่ในประเภทวรรณกรรมใดวรรณกรรมหนึ่งโดยตรงไปตรงมา ในการวิเคราะห์จะ

อธิบายถึงค่านิยมของคำว่า “ธรรมชาติ” และ “ความเป็นธรรมชาติ” ที่วรรณกรรมและงานเขียนต่างๆได้ประกอบสร้างขึ้น จนนำไปสู่การประจักษ์ถึงการมีอยู่ของธรรมชาติ นอกจากนั้นบางครั้งการวิจารณ์เชิงนิเวศยังมีการก้าวล้ำไปยังแนวคิดอื่นๆ เช่น แนวคิดทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วรรณกรรมเชิงนิเวศได้มีกระบวนการของการประกอบสร้างวาทกรรม การประกอบสร้างสุนทรียภาพ ซึ่งเป็นการศึกษาสถานที่ทางธรรมชาติที่มีความสวยงามอุดมสมบูรณ์ ในเชิงการประกอบสร้าง การประกอบสร้างทางการเมือง ซึ่งเน้นไปที่การลดคุณค่าของธรรมชาติโดยมีประเด็นเรื่องอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง และสุดท้ายคือ การประกอบสร้างของความเป็นวิทยาศาสตร์ของธรรมชาติ มุ่งอธิบายหน้าที่ของระบบนิเวศ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาวรรณคดีและสิ่งแวดล้อมมีแง่มุมที่หลากหลาย

2. Method

การศึกษครั้งนี้ใช้นวนิยายเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” บทประพันธ์ของ “ตรี อภิรุณ” เป็นตัวบท เหตุผลที่เลือกนวนิยายเรื่องดังกล่าวเนื่องจากเป็นนวนิยายที่นำเสนอเรื่องคำสาปจากธรรมชาติที่มีผลต่อมนุษย์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในลักษณะหนึ่ง และคำสาปมีความน่าสนใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนาทางเพศ การวิเคราะห์ใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดหลัก และใช้แนวคิดอื่นๆเป็นแนวคิดรอง

3. Results

1. คำสาปจากเสือและเสือในความหมายเชิงนิเวศ

เมื่อเสือสาปมนุษย์: รหัสจากคำสาป

“...จำไว้เผ่าฮอด ลูกหลานมึงเอาผิวเอาเมียจะกลายร่างเป็นเสือ หลังจากที่ฆ่าคนแล้วจะคืนร่างมนุษย์ ยกเว้นแต่ญาติพี่น้องจะผสมพันธุ์กันเอง อาถรรพณ์จะไม่เกิดขึ้น พันจากเจ็ดชั่วโคตรเมื่อใดก็ตามจะพ้นคำสาปแห่งของกู”

(ตรี อภิรุณ, 2551: 14)

ตัวบทที่ยกมาเป็นคำกล่าวของเสือเย็นก่อนที่จะสิ้นใจ เป็นคำสาปที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ประเด็นนี้สามารถนำแนวคิดเรื่อง คำสาปบรรพบุรุษ มาวิเคราะห์ได้ สารานุกรมนวนิยายกอธิค (สืบค้นออนไลน์: 1) ได้กล่าวถึงคำสาปบรรพบุรุษ (Ancestral Curse) ไว้ว่า ปิตาธิ ความชั่วร้าย หรือหายนะ มักจะมาในรูปแบบผลกระทบหรือผลจากการประหลาดผิด โดยการกระทำของบรรพบุรุษ คำสาปบรรพบุรุษได้กลายเป็นภาระแห่งอดีต (burden of the past) ดังนั้นคำสาปบรรพบุรุษเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตและส่งผลถึงปัจจุบัน ผลของคำสาปหรือความหายนะต่างๆมักจะก่อให้เกิดผลเสียในปัจจุบันมากกว่าในอดีต

ดังนั้นเมื่อพิจารณาที่มาของคำสาปพบว่า เกิดจากพรานฮอตฆ่าเสือเย็น เสือเย็นสาปให้ทายาทของพรานฮอตได้รับผลกระทบดังที่กล่าวมา คำสาปให้ลูกหลานพรานฮอตสมสู่ได้เฉพาะในวงศ์ตระกูลจึงถูกทำให้เป็นผลกระทบจากบรรพบุรุษ เมื่อพิจารณาเนื้อหา พบว่า เนื้อหาของคำสาปนั้นเกี่ยวข้องกับการสมสู่ในสายเลือดอย่างชัดเจน เมื่อนำคำสาปมาพิจารณา สามารถถอดความเกี่ยวกับความเป็นสัตว์และความเป็นมนุษย์ได้ว่า ตัวตนมนุษย์นั้นจะผันแปรเป็นสัตว์เมื่อมนุษย์ร่วมเพศกับคนนอกสายเลือด หากต้องการคืนร่างต้องฆ่าคู่นอน และในทางตรงกันข้าม ร่างกายมนุษย์จะเสถียรหากทำการร่วมเพศกับคนในสายเลือด จากการแปลความดังกล่าวสามารถถอดรหัสได้เป็น 2 ระดับคือ การสมสู่ร่วมสายเลือดในระดับของข้อห้ามและระดับของความปรารถนา

ระดับแรก เมื่อพิจารณาการสมสู่กับคนในสายเลือดในระดับข้อห้าม เป็นการละเมิด (transgress) ธรรมชาติลงโทษให้มนุษย์ละเมิดกรอบที่ตนเองตั้งไว้ จึงก่อให้เกิดความผิดพลาด เมื่อมนุษย์ที่ต้องคำสาปฝ่าฝืนคำสาปไปร่วมเพศกับคนนอกสายเลือด ผู้นั้นจะกลายเป็นเสือทันทีและต้องฆ่ามนุษย์ผู้หลับนอนกับตนเพื่อคืนร่างเป็นมนุษย์ ประเด็นนี้ตีความได้ว่า เสือเย็นพยายามจัดระเบียบให้ตระกูลผู้ต้องคำสาปเป็นสังคมหนึ่งที่แปลกแยกไปจากสังคมอื่น การร่วมเพศต่างสายเลือดคือการเอาเลือดอื่นมาผสม ทำให้ร่างกายมนุษย์ต้องแปรสภาพ การฆ่าคู่นอนหมายถึงการทำลายมลทินจากตระกูลอื่น เมื่อทำลายสำเร็จแล้วมนุษย์จึงสามารถคืนร่างได้ เมื่อพิจารณาในบริบทของคำสาป การสาปคือการทำให้ผู้ถูกสาปทุกข์ทรมาน เป็นการมองว่าการร่วมเพศในสายเลือดเป็นความทรมานและความผิดพลาดในมนุษย์

ระดับที่สอง เป็นการพิจารณาการร่วมเพศกับคนในสายเลือดในระดับจิตใต้สำนึก มองว่าเป็นความปรารถนา (desire) ใจของมนุษย์ ในระดับแรกที่กล่าวไป การร่วมเพศกับคนในสายเลือดเป็นข้อห้ามแต่ธรรมชาติลงโทษมนุษย์ให้กลับคืนสู่ความปรารถนาดั้งเดิม แต่ถูกกดทับไว้ด้วยคำว่าผู้มีอารยธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่า ธรรมชาติเป็นผู้เปิดโปงความปรารถนาของมนุษย์ ถ้าเราทำตามความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใต้สำนึก เราจะไม่กลายเป็นเสือ เมื่อพิจารณาร่วมสายเลือดในบริบททางประวัติศาสตร์พบว่า ความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดเป็นความสัมพันธ์ที่ครั้งหนึ่งเคยยอมรับและเป็นเรื่องปกติ ความสัมพันธ์ทางเพศในนวนิยายเรื่องนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของปมเอดิปัส ซึ่งคือจิตใต้สำนึกของเราเอง พริยะดิศ มานิตย์ (2559: 2) ยกคำกล่าวของฟรอยด์มาอธิบายปมเอดิปัสว่า ฟรอยด์ยืนยันว่าความปรารถนาทางเพศและความก้าวร้าวต่อคนในสายเลือดเป็นความปรารถนาของมนุษย์ทุกคน

อาจเป็นไปได้ว่าคำสาปของเสือสมิงพยายามจะเปิดโปงความปรารถนาในใจมนุษย์ออกมา เมื่อมองภาพรวมแล้วคำสาปต้องการทำให้มนุษย์มีอัตลักษณ์สั่นคลอน ลึกลั่นระหว่างความเป็นสัตว์และความเป็นมนุษย์ เมื่ออยู่ในร่างคน กระทำตามจารีตมนุษย์ (สมสู่นอกสายเลือด) สุดท้ายจะกลายเป็นสัตว์ และเมื่ออยู่ในร่างคนหากไม่ยอมกลายร่างเป็นสัตว์ต้องมีพฤติกรรมเยี่ยงสัตว์

เสื่อยืนในความหมายเชิงสัตวศึกษา: การทำเสื่อให้เป็นมนุษย์และการทำมนุษย์ให้เป็นเสื่อ

ก่อนจะเข้าสู่การวิเคราะห์ ผู้วิจัยขอเกริ่นนำกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ความหมายของเสื่อยืน นั้นคือ แนวคิด “สัตวศึกษา” (Animal studies) บูเอลล์ (Buell) และคณะ (2011: 430-433) ได้เชื่อมโยงการวิจารณ์เชิงนิเวศกับแนวคิดเรื่องดังกล่าว โดยกล่าวว่าบ่อยครั้งที่มีการสานเอาแนวคิดเรื่องสถานที่และสัตว์ที่มีบทบาทในการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ธรรมชาติ สัตว์ถูกนำเสนอในเชิงสัญลักษณ์และการอุปมา โดยที่สัตว์มีความใกล้ชิดกับมนุษย์มาเป็นเวลานานและสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และที่สำคัญสัตว์ถูกจัดให้แยกขาดจากมนุษย์โดยเส้นแบ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มนุษย์กับสัตว์เผชิญหน้าซึ่งกันและกันโดยมีความแตกต่างทางด้านรูปร่างและมีอันตรายต่อมนุษย์ ส่วนสัตว์ที่ถูกทำให้เชื่องนั้นเป็นเพียงผลผลิตทางวัฒนธรรม บางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ก็เป็นไปโดยการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความแตกต่างของมนุษย์กับสัตว์ นอกจากการปะทะกันของมนุษย์กับสัตว์แล้ว นักวิชาการยังให้ความสนใจกับประวัติศาสตร์ด้านการนำเสนอสถานะของสัตว์และมนุษย์ในส่วนที่ถูกผสมผสานกัน โดยมองว่าแท้จริงแล้วมนุษย์ทุกคนมีความเป็นสัตว์อยู่ในตัว การวิจารณ์เชิงนิเวศสุดโต่งไปด้วยการพิจารณาสัตว์ในวรรณกรรม บทกวีและเรื่องเล่ามีแนวโน้มที่จะมุ่งประเด็นไปที่เรื่องของสัตว์และพืช โดยเน้นที่ความแตกต่างจากมนุษย์ ในขอบของเรื่องเล่าตะวันตก ตำนานโบราณปรากฏตัวละครสัตว์พูดได้ ต่อมาได้สืบชนบทมาในการ์ตูนและเรื่องเล่ามุขตลก แต่เมื่อพิจารณาในวรรณกรรมสมัยใหม่การพูดของสัตว์ถูกทำให้เป็นเรื่องจริงจัง (serious) โดยถูกเชื่อมโยงกับการเป็นผู้รู้แจ้งของมนุษย์ และในนวนิยายวิทยาศาสตร์การพูดของสัตว์อาจแสดงให้เห็นความเป็นลูกผสมระหว่างมนุษย์และสัตว์

ดังนั้นประเด็นที่น่าสนใจอีกหนึ่งประเด็นในนวนิยายเรื่องนี้คือ การตีความเสื่อในมุมมองของสัตวศึกษา นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอการทำให้ธรรมชาติให้เป็นมนุษย์และทำให้มนุษย์เป็นธรรมชาติ คำสาปแช่งดังที่เสนอไปนั้นเป็นคำพูดของเสื่อ ดังนั้นคำสาปแช่งจึงเป็นการทำให้เสื่อเป็นมนุษย์ เสื่อในเรื่องนั้นเป็นเสื่อสมิงที่ชาวบ้านเรียกว่าเสื่อยืน นวนิยายได้ทำความเข้าใจถึงความเป็นมาของเสื่อตัวนี้ดังนี้

ห้าชั่วคนมาแล้ว พรานฮอดมือฉมังแห่งการปราบเสื่อ ไม่ว่ามันจะดุร้ายสักแค่ไหนถูกแกยิงตายนับร้อยๆตัว แม้แต่ “เสื่อยืน” ก็ไม่ละเว้น

เสื่อยืนนี้ทางภาคกลาง ภาคใต้เรียก “เสื่อสมิง” สามารถกลายร่างเป็นมนุษย์ มีวิญญาณร้ายสิงสู่ พญาเสื่อยืนตัวหนึ่งดุร้ายกาจที่สุด ฆ่าคนตายเป็นเปือ มันสามารถแปลงร่างเป็นพระภิกษุเฒ่า

(ตรี อภิกรม, 2551: 13-14)

จากการวิเคราะห์ทำให้เห็นว่า พญาเสื่อยืนตัวดังกล่าวถูกทำให้มีภาวะล้ามนุษย์ กล่าวคือ สามารถมีสภาพเป็นมนุษย์ และทำร้ายมนุษย์ด้วยพลังที่เหนือกว่า ประเด็นนี้สามารถตีความได้ว่า สัตว์ที่สามารถสาปแช่งมนุษย์ได้คือสัตว์ที่ภาวะเป็นมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นเห็นได้ว่าการทำให้เสื่อยืนมีอำนาจในการสาปมนุษย์ไม่ได้เป็นภาพแทนของธรรมชาติเป็นใหญ่เสียทีเดียว แต่มันแฝงกรอบคิดแบบมนุษย์เป็นใหญ่

นวนิยายได้ชูประเด็นเรื่องเสือขึ้นมาเป็นประเด็นใหญ่ มีการสร้างชุดความคิดเกี่ยวกับ “เสือ” ที่ได้เข้ามามีบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในลักษณะการพยายามทำให้มนุษย์และธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรืออาจได้ว่าเป็นการทำให้มนุษย์กลายเป็นเสือ เมื่อพิจารณาจากชื่อเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” เป็นการอธิบายว่า ลูกหลานของพรานฮอดที่ต้องคำสาปคือสายพันธุ์ของเสือ เป็นการรวมเข้าของสายพันธุ์มนุษย์และสัตว์ ฉากที่แสดงให้เห็นว่าลูกหลานพรานฮอดมีความเป็นหนึ่งเดียวกับเสือคือ ฉากความฝันของพรานขึ้น ที่ฝันเห็นญาติของตนมีร่างเป็นเสือ

พรานขึ้นฝันว่าตนวิ่งเตลิดเปิดเปิงไปในทุ่งร้างรก สนุกคะนองกับการวิ่ง ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย
 วิชพืชบางแห่งสูงท่วมหัว ประกอบด้วยเถาวัลย์กระทรกรท้อยระโยงระยางค์ แสงแดดส่องเกือบจะ
 ไม่ถึงพื้นดิน เหมาะแก่การหลบซ่อน
 ด้วยสัญชาตญาณพรานขึ้นรู้สึกว่าจะเจอสายพันธุ์ที่คุ้นเคย
 นั้นปะไร!
 เสือโคร่งสามตัวนอนตะแคง หางยาวกระดิกไปมา พยัคฆ์ชราเพศเมียเอี้ยวศีรษะมองเธอ ขยับปาก
 เขี้ยวแหลม
 “ยายแปงไล่ละ ขึ้นจำยายได้หรือเปล่า” พยัคฆ์ชราตัวที่สองเปลี่ยนอิริยาบถเป็นนอนหมอบ
 “ขึ้น ยายนวลของเธออยู่นี่จ๊ะ”
 ตัวที่สามเสือหนุ่มยืนขึ้นเอียงคอ คำรามก้องวานก้อง
 “นี่ปู่ญจะขึ้น”
 เด็กสาวซุกจะสงสัยเกี่ยวกับตัวเอง จึงเอี้ยวคอมองสำรวจตกใจตื่นเต้นเพียงเล็กน้อยเมื่อพบว่า
 ตนเองอยู่ในร่างของเสือเหลือง

(ตรี อภิรม, 2551: 208)

ในฝันมีตัวละคร 3 ตัวที่พรานขึ้นไปพบได้แก่ ยายแปง ยายนวล และบุญเหลือ ความฝันดังกล่าวจึงเป็นตัวแทนของความเป็นเสือในตัวทายาทที่ได้รับผลของคำสาป สารานุกรมนวนิยายกอธิค (สืบค้นออนไลน์: 7) กล่าวว่า ความฝันเป็นส่วนหนึ่งในการนอนหลับ เป็นการพัฒนามาจากอารมณ์ส่วนลึกภายในจิตใจของผู้ฝัน เช่น ปิติยินดี มีความสุข หรือหวาดกลัว เป็นต้น นอกจากนั้นความฝันยังเป็นการชุดลอกอารมณ์ส่วนลึกและส่งสารบางประการเพื่อเตือนผู้ฝัน เป็นสิ่งที่อาจจะปกปิดได้เมื่อตื่น แต่ปรากฏเมื่อนอน คอยหลอกหลอนและกระตุ้นผู้ฝัน เมื่อนำแนวคิดเรื่องความฝันในวรรณกรรมเข้ามาพิจารณาพบว่า การฝันว่าตนเองและญาติกลายเป็นเสือนอกจากจะแสดงถึงตัวตนภายในที่ถูกปิดบังแล้วยังเป็นการเตือนให้ตระหนักถึงบทลงโทษหากฝ่าฝืนคำสาป รวมเพศกับคนนอกสายเลือด ตนเองก็จะกลายเป็นเสือในที่สุด

ประเด็นที่น่าสนใจคือ นอกจากเสือเป็นภาพแทนของอำนาจที่มีภาวะเหนือมนุษย์แล้ว เสือยังมีความหมายที่สื่อถึงความด้อยกว่ามนุษย์ในเวลาเดียวกัน นั่นคือในตอนต้น เป็นการนำเสนอฉากที่เสือเียนถูกพรานฮอดล่าและสังหารจนสิ้นใจ และในตอนท้าย วิญญาณเสือเียนก็ถูกกำจัดเพื่อให้คำสาปสิ้นสุด ดังนั้นเสือจึงไม่ใช่ภาพแทนของอำนาจธรรมชาติที่เหนือกว่ามนุษย์ประการเดียวแต่นวนิยายมีการนำเสนอเรื่องของมนุษย์ที่จัดวางความสัมพันธ์ของตนเองกับธรรมชาติในลักษณะที่เหนือกว่าในทางตรงข้ามอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปการศึกษาคำสาปจากเสือเย็นมีประเด็นที่สำคัญสองประเด็นคือ เนื้อหาของคำสาปสามารถตีความได้ว่า ธรรมชาติต้องการเปิดโปงความปรารถนาส่วนลึกของมนุษย์ผ่านคำสาป นอกจากนั้นคำสาปยังมีนัยยะของการเข้ามาสั่นคลอนอัตลักษณ์มนุษย์ในด้านการเลื่อนไหล/กลายร่างจากคนเป็นสัตว์และจากสัตว์เป็นคนได้ตลอดเวลา ประเด็นถัดมา คำสาปจากเสือยังทำให้เห็นการทำให้เสือเป็นมนุษย์และมนุษย์กลายเป็นเสือ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า คำสาปจากธรรมชาติเข้ามาสั่นคลอนวิธีคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง นอกจากนั้นยังพบประเด็นที่ย้อนแย้งกันคือ “เสือ” เป็นภาพแทนของผู้ถูกล่า ซึ่งเป็นการนำเสนอแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

2. นัยยะการสมสู่ร่วมสายเลือดและการกลายร่างเป็นเสือ: ผลของคำสาปกับความปรารถนาทางเพศ สิ้นคำสาปเสือเย็น นวนิยายนำเสนอในตอนต้นเรื่องเป็นการปูพื้นถึงผลของคำสาปดังนี้

ลูกหลานหลายคนจากหลายเมียของพรานฮอดได้รับอิทธิพลทั้งสิ้น เพื่อหลีกเลี่ยงคำสาป ต่างเลียงไปจับคู่อยู่กับลูกๆของนางเฮื่อนน้องสาวพรานฮอด ต่างได้รับอิทธิพลคำสาปอีกสายหนึ่งแห่งตระกูล

เหล่าทายาทกลายร่างเสือถูกยิงตายรายแล้วรายเล่า ร้อยละเก้าสิบห้าเปอร์เซ็นต์ ส่วนน้อยที่ตายด้วยโรคต่างๆ

เมื่อแก้ปัญหาไม่ตก พรานฮอดใช้ปืนยิงกรอกปากตนเองสิ้นชีพ

(ตรี อภิรุณ, 2551: 14)

จากตัวบทเห็นได้ว่า ผลของคำสาปที่ถูกบรรยายโดยรวมนั้น นำมนุษย์ในตระกูลพรานฮอดไปสู่จุดจบสองลักษณะคือ การยอมรับและกระทำการสมสู่ร่วมสายเลือดและอีกลักษณะหนึ่งคือ ความตาย จากนั้นนวนิยายได้เริ่มเล่าเรื่องราวในยุคปัจจุบัน การวิเคราะห์ผลของคำสาปจะวิเคราะห์ในสองส่วนที่สำคัญคือ นัยยะของการสมสู่ร่วมสายเลือดและนัยยะของการกลายร่างเป็นเสือเมื่อสมสู่นอกสายเลือด

นัยยะการสมสู่ร่วมสายเลือด

ในส่วนแรก ประเด็นที่โดดเด่นของนวนิยายเรื่องนี้คือการนำเสนอเกี่ยวกับการสมสู่ร่วมสายเลือด การสมสู่ร่วมสายเลือดตามบริบทของนวนิยายเรื่องนี้สื่อถึงการลงโทษ และเป็นการลงโทษที่น่าสนใจชวนขบคิดอย่างยิ่ง เพราะเป็นการลงโทษให้มนุษย์ฝ่าฝืนต่อข้อห้ามที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเอง เป็นการทำให้มนุษย์กลับสู่ความปรารถนาดั้งเดิม

ยายแปง ผู้เป็นตัวแทนของการน้อมรับคำสาป หญิงชราตระกูลพรานฮอด ยายแปงเป็นผู้ที่เต็มใจและยินยอมให้บุญเหลือระบายความใคร่ จากการศึกษาสามารถถอดรหัสยายแปงได้ว่า ยายแปงเป็นตัวแทนของข้อห้ามและการละเมิดกรอบ เป็นตัวแทนการเปิดเผยของจิตใต้สำนึกที่ต้องการสมสู่กับคนในสายเลือด ในที่นี้คือยายต้องการสมสู่กับหลาน อาจมองยายแปงในฐานะของข้อห้ามทางสังคม อีกประการหนึ่งคือ ยายแปงมักจะแต่งตัวเป็นหญิงสาวเปรี้ยว ยั่ววนทางเพศ ซึ่งเป็นการละเมิดกรอบความชรา

หญิงชราวัยเจ็ดสิบห้าเนื้อหนังเหี่ยวเหี่ยว แต่ทว่าแต่งกายทุเรศเหลือเกิน

ແຕ່ງหน้าवलเซ้ง ทาปากม่วง หนังสือบายอายุชาโดว์โชนสีเดียวกัน ผมดัดสั้นย้อมสีน้ำตาล
อ่อนแก่ แดง ชมพู ส้ม แลดูกะดักะด่างทั้งหัว สวมเสื้อสายเดี่ยวสีลูกพีท อวดทรงอกบ๊อบเริ่มเต็ม กระโปรง
สั้นต่อแค่เข่าแดงเข้ม ไม่อาจอำพรางรอยเหี่ยวจีบรีว โดยเฉพาะอย่างยิ่งวงแขน ใต้ข้อพับเข่า

(ตรี อภิรุณ, 2551: 86)

จากตัวบทพบว่า การนำเสนอให้ยายแปงแต่งกายเหมือนสาวรุ่นถูกบรรยายไปพร้อมกับนำเสนอความเสี่ยงที่
น่ารังเกียจในความชราภาพ ยายแปงเป็นเครื่องระบายนามทางเพศแก่บุญเหลือ หลานชายยายแปงอ้างว่าไม่
อยากให้หลานชายต้องฆ่าคนเพื่อคืนร่างเป็นมนุษย์ “อย่างน้อยก็ช่วยขัดเกลาสันดานดิบของแกไม่ให้แตกเปลี่ยว ก่อ
ความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น” (ตรี อภิรุณ, 2551: 124) ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้วยายแปงเป็นตัวแทนของข้อห้ามที่ถูกล่วง
ละเมิด การแต่งกายของยายแปงที่ยั่วยวนหลานชายให้ร่วมหลับนอนกับตน ถูกนำเสนอให้เป็นหญิงชราที่มักมากใน
กาม “ยายแปงอายุเจ็ดสิบห้าปี สายพันธุ์พยัคฆ์รุ่นสาม ดอกไม้ทองประจาดอยเวียงรุ่ง รับแก้ปัญหาส่วนตัวของ
หนุ่มๆสายพันธุ์พยัคฆ์ เปรียบได้ว่า นางกลางเมืองวัยดึก ใครๆก็ไม่รอดสันดอนแก” (ตรี อภิรุณ, 2551: 66) เมื่อ
วิเคราะห์คำบรรยายดังกล่าว สถานะของยายแปงถูกทำให้เป็นโสเภณีประจำตระกูล

เมื่อพิจารณาตัวละครบุญเหลือ ถูกนำเสนอให้เป็นชายหนุ่มที่มีความต้องการทางเพศสูงที่ปรารถนาจะมี
ความสัมพันธ์ได้ทั้งกับชายและหญิง

บุญเหลือรู้สึกอึดอัดอันตื้นอก เขาหนุ่มแน่นไฟแรงสูง ปรารถนาทั้งความรักความใคร่เป็นนิตย์ ขณะนี้
ใกล้ชิดสาวถึงสองคน เปรียบเสมือนไฟใกล้เชื้อ ไม่ทราบว่ามีเมื่อใดจะติดไฟ ความฝันกระหายระเบิด

บางครั้งเขานึกถึงช่อง...สาวขายบริการ

บางครั้งเขายากเป็นผู้ชายต้งต้ง พฤติกรรมทางเพศเบี่ยงเบน

(ตรี อภิรุณ, 2551: 30)

แม้ว่าบุญเหลือจะมีความต้องการทางเพศสูง แต่เขาก็รังเกียจที่จะร่วมเพศกับยายแปงเพราะความชรา “ไม่
ไหว ห่วยแตก แคได้ยินชื่อแกผมก็จะอ้วกแล้ว” (ตรี อภิรุณ, 2551: 66) แต่ปรารถนาจะร่วมเพศกับพรรณขึ้นผู้เป็น
น้องสาวลูกผู้น้อง เขาพยายามเกี้ยวพาหญิงสาวและชักชวนให้ร่วมหลับนอนกับตน “เราไม่ใช่พี่น้องท้องเดียวกันจะ
เป็นไรเล่า นอนร่วมเตียง ความรักก็เกิดขึ้นเองนะแหละ ดูแต่พ่อแม่ขึ้นเป็นตัวอย่าง...รับรองว่าสนุกสุดเหวี่ยง” (ตรี
อภิรุณ, 2551: 36) ดังนั้นภาพของชายหนุ่มที่มักมากในกามแต่ปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์กับหญิงชรา เป็นการตอกย้ำ
ให้เห็นถึงการแสดงความรังเกียจ และหากจะกล่าวว่าบุญเหลือรังเกียจการร่วมเพศในสายเลือดคงไม่ถูกต้องนัก
ความปรารถนาของเขายังคงมีอยู่ แต่ที่รังเกียจยายแปงเพราะความแก่ชราเท่านั้นเอง นอกจากนั้นนวนิยายเรื่องนี้ยัง
ได้นำเสนอประเด็นความต้องการร่วมเพศกับคนในสายเลือดโดยอำพรางโดยโรค/ความผิดปกติทางจิตของบุญ
เหลือ บุญเหลือแสดงท่าทีรังเกียจ เป็นการตีความได้ว่า แม้จะรังเกียจแต่ก็หนีไม่พ้นความปรารถนา นอกจากนั้นยัง
ได้นำเสนอให้บุญเหลือเห็นภาพลวงตาว่ายายแปงเป็นสาวสวยก่อนการสมสู่ เป็นการแสดงให้เห็นว่า อำพรางความ
ปรารถนา เป็นการหลอกตัวเองเพื่อกลบเกลื่อนการผิดจารีต แท้จริงแล้วบุญเหลือจึงต้องการสมสู่กับยายแปง เมื่อ
นำมาเชื่อมโยงกับความอูจจารพบว่า การสมสู่ระหว่างบุญเหลือเป็นทั้งการโยหาและการขะแซง ทั้งลุ่มหลงและ
รังเกียจ นอกจากนั้นบุญเหลือยังมีความรู้สึกอับอายขายหน้าที่ได้ยินยอมร่วมเพศกับยายแปง

หากเราพิจารณาความปรารถนาที่จะมีความสัมพันธ์กับคนสายเลือดโดยใช้แนวคิดเรื่องความสำราญเหนือกว่าปกติ (Jouissance) ของ ฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan) จะทำให้การตีความการสมสู่ร่วมสายเลือดน่าสนใจยิ่งขึ้น ลำดับแรกผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิดดังกล่าวพอสังเขป ชญาทัต ศุภขลาศัย (2555: 113-114, 120) กล่าวถึงแนวคิดดังกล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “ฌาคส์ ลากอง: 10 มโนทัศน์ในพรมแดนชีวิต” ไว้ว่า ความสำราญเหนือกว่าปกติเป็นความพึงพอใจที่เหนือกว่าความพอใจในระดับปกติ มีลักษณะการล่วงละเมิดมาตรฐานศีลธรรมและจารีตของสังคม บางครั้งเราปรารถนาจะมีความสำราญใจที่อยู่นอกเหนือการจำกัดและควบคุม ดังนั้น ความสำราญเหนือกว่าปกติจึงหมายถึง ความสำราญที่ก้าวพ้นหลักการของความพอใจ เป็นความสำราญที่เกิดจากการก้าวล้ำบรรทัดฐานของสังคมที่จัดระเบียบให้ดำเนินรอยตาม และพ้นจากชุดความคิดและเครื่องมือของอุดมการณ์ทางการเมืองที่เข้ามาสอดแทรก สิ่งที่น่าสนใจคือ ความสำราญเหนือกว่าปกตินี้ กลับไม่ใช่ความสำราญที่ให้ความสุขนัก เพราะการจงใจก้าวล้ำจารีตนี้เองทำให้เกิดความปวดร้าว ลากองเรียกว่าเป็น “ความปวดร้าวในความสำราญ” การสำราญใจกลับมีความทรมานบางประการเจือปนอยู่ เขาอธิบายว่า เป็นความพอใจที่ได้รับในสิ่งที่เคยถูกตัดไม่ให้รับ เพราะหลักการแห่งความพอใจต้องอยู่ในระเบียบแบบแผนที่ตั้งคนกำหนด นอกจากนั้น ชญาทัต ได้ยกตัวอย่างกรณีที่น่าสยดสยองที่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับหลานชายมาวิเคราะห์ว่า ความปรารถนาจะสมสู่ในหมู่ญาติพี่น้องถือเป็น “การก้าวข้ามหลักแห่งความพอใจ” ลักษณะหนึ่ง ที่เป็นการละเมิดกรอบศีลธรรมความสัมพันธ์ทางเพศที่สังคมไทยไม่ยอมรับ เมื่อนำต้องการมีความสัมพันธ์กับหลานจึงก่อให้เกิดความรู้สึกผิดและต้องการลดความปรารถนาที่ลงโดยการเขียนจดหมายมาปรึกษาผู้รู้

เมื่อนำการสมสู่ร่วมสายเลือดระหว่างยายแ่งและบุญเหลือมาวิเคราะห์ผ่านแนวคิด ความสำราญเหนือกว่าปกติ จะพบว่า เมื่อพิจารณาแล้ว ความต้องการสมสู่กลับเป็นความปรารถนาส่วนลึกของบุญเหลือและยายแ่ง และเมื่อหลังจากเสร็จสิ้นการมีสัมพันธ์พบว่า บุญเหลือและยายแ่งกลับไม่ละอายใจหรือรู้สึกผิดต่อสิ่งที่กระทำลงไป ยายแ่งอ้างว่าทำลงไปเพื่อช่วยบุญเหลือไม่ให้ไปสมสู่กับบุคคลนอกตระกูล อันจะนำไปสู่การกลายร่างและการสังหารขึ้น ส่วนบุญเหลือนั้นไม่ได้มีความรู้สึกผิดบาป นอกจากอารมณ์หงุดหงิดที่ได้ร่วมเพศกับหญิงชรา รูปลักษณะขี้ริ้วเท่านั้น ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์ร่วมกับบริบทของคำสาปพบว่า ธรรมชาติลงโทษให้มนุษย์กระทำตามความปรารถนาทางเพศส่วนลึกของตน ทั้งยายแ่งและบุญเหลือ ต่างก็ปรารถนาจะสมสู่ร่วมสายเลือดอยู่แล้ว ดังนั้นกรณีของตัวละครทั้งสองที่กระทำผิดจารีตเป็นความสำราญที่ก้าวพ้นหลักของความพอใจ แต่ไม่ได้นำไปสู่ความละอาย มีเพียงความอับอายของบุญเหลือที่เผลอร่วมหลับนอนกับหญิงชรา

ตัวละครที่น่าสนใจอีกตัวคือ ยายนวล นางไม่แต่งงานกับใครทั้งคนในสายเลือดและนอกสายเลือด แต่เมื่อพิจารณาให้ละเอียดพบว่า ยายนวลกลับเป็นผู้สนับสนุนการสมสู่ร่วมสายเลือด นางจดหมายบอกให้ยายแ่งช่วยเหลือหลานให้รอดจากการกลายร่างเป็นเสือ

ห้วงอนาคตบุญเหลือ เกรงว่าความบุ่มบ่ามคะนองตามประสาคนหนุ่ม จะมีเพศสัมพันธ์กับสาวชาวเมือง ไม่ใช่ปลุกปล้ำหากเธอยินยอมเอง ต่อจากนั้นเขาก็จะกลายร่างเป็นเสือโคร่ง ขย้ำเหยื่อถูกฝูงชนรุมยิงตายในที่สุด

เป้าหมายของยายนวลก็คือให้แม่เฒ่าแ่งปราบสันดานดิบของหลานชาย ก่อนที่มันจะกำเริบเลิกลา ยังไม่อยู่อันตรายยิ่ง

(ตรี อภิรุณ, 2551: 87)

ฉากหนึ่งในความฝันของบุญเหลือ บุญเหลือฝันถึงหญิงสาวร่างเปลือยเ้ายวน ยายนวลในความฝันคอยห้ามไว้ “ไอบุญ...แกลองนึกวาดภาพกลายเป็นเสือไล่ขย้ำผู้คนถูกรุมยิงตาย หวาดเสียวไหม” (ตรี อภิรุณ, 2551: 31) ยายนวลจึงเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของการยอมอยู่ภายใต้อำนาจคำสาป

หากนำแนวคิดเรื่องการสมสู่ร่วมสายเลือดในเชิงมานุษยวิทยามาพิจารณาวินิจฉัยเรื่องนี้ พบว่า ข้อเสนอที่ว่า การสมสู่ร่วมสายเลือดจะทำให้สังคมไร้ระเบียบวุ่นวาย และทำให้มนุษย์มีสภาพเป็นอนารยชนนั้น เมื่อนำมาวิเคราะห์สภาพของตระกูลพรานฮอดที่ถูกสาปให้สมสู่ได้เฉพาะคนในสายเลือดเท่านั้น กลับมีความย้อนแย้งกัน นั่นคือการยอมอยู่กินกับคนในตระกูลฉันทวีเมีย กลับทำให้สภาพสังคมทั่วไปสงบสุข เพราะไม่มีผู้ใดกลายเป็นเสือ และชาวบ้านไม่ตื่นตระหนกว่ามีเสือปรากฏกาย ตรงกันข้าม หากผู้ใดละเมิดคำสาป แอบไปมีความสัมพันธ์กับคนนอกตระกูล เมื่อนั้นสังคมจะวุ่นวาย มีการกลายร่างเป็นเสือและมีผู้เสียชีวิต ไม่ฝ่ายทายาทของพรานฮอดที่ถูกชาวบ้านยิงก็เป็นฝ่ายคู่นอนของตน ที่จำเป็นต้องฆ่าเพื่อตนจะได้คืนร่างเป็นมนุษย์ ดังนั้นคำสาปจึงเข้ามาวิพากษ์จารีตมนุษย์หรืออาจกล่าวได้ว่า ธรรมชาติเข้ามาวิพากษ์วาทกรรมอารยะของมนุษย์ในลักษณะที่ว่า ความเป็นอารยธรรมในกรอบของมนุษย์อาจไม่ได้นำมาซึ่งความสุขเสมอไป

นัยยะของการกลายร่างเป็นเสือ

ในส่วนที่สอง การกลายร่างเป็นเสือเมื่อร่วมเพศกับคนนอกสายเลือด เมื่อลูกหลานของพรานฮอดบางคนฝ่าฝืนคำสาป ลักลอบสมสู่กับคนนอกตระกูล พวกเขาจะกลายร่างเป็นเสือทันที และหากต้องการกลายร่างเป็นคนต้องฆ่าคู่นอนของตนจึงจะสามารถคืนสภาพร่างมนุษย์ได้ การกลายร่างเป็นเสือเมื่อสมสู่กับคนนอกสายเลือด เมื่อมองในเชิงสัญลักษณ์ สภาพเสือเป็นสภาพที่ซ่อนอยู่ภายใต้ร่างของทายาทพรานฮอดทุกคน เมื่อมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนนอกตระกูล สภาพดั้งเดิมจึงกลับคืนมา และหากไม่ฆ่าคู่นอนจะถูกชาวบ้านยิงตายเพราะคิดว่าเป็นเสือเข้ามาทำร้ายมนุษย์ การฆ่าคู่นอนจึงเป็นไปเพื่อคืนสภาพ จากตัวบททำให้เห็นว่า เป็นการลงโทษโดยการสนับสนุนให้คนในตระกูลพรานฮอดมีภาวะเบี่ยงเบนจากจารีตทางความสัมพันธ์ทางเพศ

ในประเด็นนี้เห็นได้ว่า มีการนำเสนอเรื่องการกลายร่างอย่างชัดเจน โซฟา अबเดล นาสเซอร์ (Safaa Abdel Nasser, 2016:1) กล่าวไว้ในบทความ “Shape-shifting as a quest for liberation, empowerment and justice: metamorphosis and therianthropy in Rawi Hage's novels” ว่า การกลายร่างเป็นอนุภาคพื้นฐานและลักษณะเฉพาะในนวนิยายที่เน้นความเหนือจริง เป็นจุดเริ่มต้นของความน่ากลัวและความแปลกประหลาด เป็นการทำลายพรหมแดนของตัวเอง-ผู้อื่น/ความจริง-ความไม่จริง/ความปกติ-ไม่ปกติ/จิตใจ/ร่างกาย/ความเป็น-ความตาย ในนวนิยายจินตนิมิต การกลายร่าง ให้ความหมายถึงความอดกลั้นความปรารถนา และการยับยั้งสัญชาตญาณความเป็นสัตว์ที่ต้องการชดเชย เป็นการระบายออกของอารมณ์ที่ไม่ได้รับอนุญาต การสร้างตัวตนที่สอง (a second self) หรือการกลับมามีชีวิตใหม่อีกครั้ง (relief) ได้ตอบสนองความปรารถนาที่ถูกกดทับไว้ผ่านการทำให้มีความเหนือมนุษย์ (superhuman)

แอน โซฟี ลอนเกรง (Ann Sofie Lonngren, 2015: 3) กล่าวถึงการกลายร่างเป็นสัตว์ในหนังสือเรื่อง “Following Animal: Power, Agency, and Human-Animal Transformations in Modern, Northern-European Literature” ไว้ว่า การกลายร่างเป็นพื้นฐานให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ เป็นความคิดที่โดดเด่นเกี่ยวกับการรวมเข้าของสองสายพันธุ์ นอกจากนั้นยังเป็นมุมมองแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางในด้าน

ที่มีการนำเสนอความน่ากลัวและน่าสมเพชที่มนุษย์คนหนึ่งจะกลายเป็นสัตว์ การกลายร่างเป็นสัตว์ยังแสดงถึงการกลายมาเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการ ความน่าขยหน้าและน่าสลดใจ

เมื่อนำตัวละครที่กลายร่างเมื่อมีการสัมผัสกับคนนอกสายเลือดอย่างเช่น บุญเหลือ มาพิจารณา พบว่า การที่มนุษย์กลายร่างเป็นเสือตามคำสาปสามารถมองได้ว่า คำสาปเข้ามาทำลายเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เมื่อนำแนวคิดเรื่องการกลายร่างมาอธิบายผลของคำสาปดังกล่าวพบว่า คำสาปจากเสือเย็นได้กลับหัวกลับหางความปรารถนาทางเพศของมนุษย์ได้อย่างผันผวน จากแนวคิดที่ว่า การกลายร่างเป็นการแสดงให้เห็นความปรารถนาที่ถูกกดทับและแสดงออกมาในรูปแบบของตัวตนที่สอง เมื่อวิเคราะห์การกลายร่างของบุญเหลือกลับเป็น การแสดงให้เห็นว่า การกลายร่างหมายถึงการฝ่าฝืนปรารถนาส่วนลึกของตนที่ต้องการการสมสู่ร่วมสายเลือด

นอกจากนั้นเมื่อมองในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การกลายร่างเป็นเสือของเหล่าทายาทพรานฮอดผูกโยงกับความหายนะ และไม่มีผู้ใดต้องการกลายร่างเป็นเสือ เพราะอาจนำไปสู่จุดจบคือความตาย เช่น บุญเหลือที่ต้องถูกฆ่าเมื่อฝ่าฝืนคำสาป ไปร่วมเพศกับคนนอกสายเลือด นั้นแสดงให้เห็นว่าคำสาปจากธรรมชาติต้องการลงโทษให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ทางเพศได้เฉพาะกับญาติของตนเท่านั้น

ตัวละครที่กลายร่างเป็นเสือและมีประเด็นที่น่าสนใจคือ พรรณขึ้น นางเอกของเรื่อง ทายาทรุ่นที่ 5 การนำเสนอให้พรรณขึ้นเป็นทายาทรุ่นที่ 5 สามารถตีความได้ว่า มนุษย์ตกเป็นทาสธรรมชาติมาก่อนหน้านั้น 4 รุ่น พรรณขึ้นเป็นตัวแทนของการต่อต้านคำสาป โดยการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับชายนอกสายเลือดคือ วิบูลย์ แต่เมื่อพรรณขึ้นกลายร่างเป็นเสือนวนิยายกลับนำเสนอให้เธอเหลือมีสัญชาตญาณความเป็นมนุษย์อยู่ครั้งหนึ่ง ต่างจากคนอื่น เมื่อวิบูลย์ คนรักของเธอถามว่า “ทำไมไว้ชีวิตผม ไม่กัดขย้ำฆ่าศพแรก” (ตรี อภิรุณ, 2551: 457) พรรณขึ้นให้คำตอบว่า “เมื่อกลายร่าง สัญชาตญาณมนุษย์ยังคงเหลืออยู่ในตัวประมาณห้าสิบเปอร์เซ็นต์แค่ แตกต่างกับญาติบางคนของขึ้นเหลือเพียงหนึ่งเปอร์เซ็นต์ ความเป็นเส้อยู่ในตัวถึงเก้าสิบเก้า” (ตรี อภิรุณ, 2551: 457) ดังนั้นพรรณขึ้นในร่างเสือจึงออกไปฆ่าเอกพงศ์ที่เป็นชายชั่วก่อก่อคิดข่มขืนแทนที่จะฆ่าคู่นอนของตน คือ วิบูลย์ ซึ่งเป็นพระเอก เมื่อพิจารณาประเภทของนวนิยายจินตนิมิตซึ่งเป็นนวนิยายประชานิยม (Popular Fiction) ประเภหนึ่งประเด็นนี้มองได้ว่า พรรณขึ้นเป็นนางเอกที่สอดคล้องกับความเป็นประชานิยมและนวนิยายรักยอดนิยม ความเป็นประชานิยมส่งผลให้ภาพของพรรณขึ้นที่เป็นนางเอกแตกต่างและพิเศษกว่าบุคคลอื่นในตระกูล ความเป็นนางเอกของพรรณขึ้นจึงไม่สามารถถูกนำเสนอให้ฆ่าพระเอกได้ นำมาซึ่งจุดสิ้นสุดของคำสาปและทำให้นวนิยายจบลงด้วยความสุข (Happy Ending)

ประเด็นที่ควรนำมาขบคิดคือ จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องรักร่วมสายเลือดพบว่า ทั้งในสังคมและในเรื่องแต่งมักจะนำเสนอให้เห็นโทษและจุดจบที่เป็นโศกนาฏกรรมของความสัมพันธ์ร่วมสายเลือด แต่เมื่อพิจารณานวนิยายเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” ในบริบทของคำสาปจากเสือเย็นแล้วกลับพบว่า นำเสนอให้เห็นโศกนาฏกรรมจากความสัมพันธ์นอกสายเลือด ประเด็นนี้ถือเป็นการกลับหัวกลับหางวิธีคิดแบบจารีตเดิม หรืออาจกล่าวได้ว่า คำสาปจากธรรมชาติได้สลายจารีตและข้อห้ามที่มนุษย์สร้างขึ้น

เมื่อพิจารณาทั้งเนื้อความคำสาปและผลของคำสาปแล้วพบว่า คำสาปจากธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์ต้องฝ่าฝืนข้อห้ามของตนเองนั้น เมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่า คำสาป “เล่น” กับปมเอติปัสของมนุษย์ ที่มีใจความสำคัญคือมนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่ซ่อนอยู่ร้นลับในการสมสู่ในสายเลือด ซึ่งแม้ว่าพัฒนาการมนุษย์จะเจริญมากเพียงใดความปรารถนาดังกล่าวยังสามารถแสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ ดังนั้นการสาปให้มีการสมสู่ในสายเลือดเป็นการ

สาปของธรรมชาติที่แตกต่างจากคำสาปในนวนิยายเรื่องอื่นๆ นั่นคือเป็นคำสาปที่ประสงค์จะให้มนุษย์กระทำตามความปรารถนาของตน ซึ่งเป็นความต้องการที่อยู่ในระดับจิตใต้สำนึก ดังนั้นประเด็นกรณีศึกษาเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” จึงทำให้เห็นว่า คำสาปของธรรมชาตินำไปสู่การประกอบสร้างความจริงเกี่ยวกับจิตใต้สำนึกและแรงปรารถนาทางเพศที่ซ่อนอยู่ภายใต้วาทกรรมอนารยะ

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ เนื้อหาของคำสาปมีนัยยะของทางเลือก นั่นคือคำสาปแสดงให้เห็นทางเลือกสองทางระหว่างการกลายร่างเป็นเสือและการยินยอมสมสู่ร่วมสายเลือด จากนวนิยายเห็นได้ว่า ตัวละครที่ถูกสาปหลายตัว เลือกที่จะ “สมสู่ร่วมสายเลือด” แทนที่จะกลายร่างเป็น “เสือ” จากพฤติกรรมดังกล่าวทำให้เห็นว่า เป็นการนำเสนอมุมมองแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง นั่นคือ มนุษย์ยอมที่จะละเมิดกฎเกณฑ์ที่สังคมสร้างขึ้น มากกว่าจะยอมกลายร่างเป็นสัตว์

3. การทำลายคำสาป: ไสยศาสตร์และพุทธศาสนา

เมื่อบุญเหลือมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนนอกสายเลือด ทำให้กลายร่างเป็นเสือและฆ่าชาวบ้านก่อให้เกิดความแค้นให้กับเอกพงศ์ เพื่อนของผู้ตาย เขาต้องการจะปราบฤทธิ์ของเสือเย็นด้วยวิธีทางไสยศาสตร์ ในประเด็นนี้นวนิยายได้นำเสนอการต่อสู้กันระหว่าง ไสยศาสตร์และธรรมชาติ แต่จบลงด้วยความพ่ายแพ้ของไสยศาสตร์ ประเด็นนี้ไสยศาสตร์เป็นตัวแทนของไสยดำ/ความแปดเปื้อนด้วยมลทิน เมื่อพิจารณาพิธีกรรมพบว่าเป็นการมุ่งทำลายเสือเย็น เป็นการนำชิ้นส่วนอวัยวะของเสือมาทำให้แปดเปื้อน

พ่อเฒ่าจตุรบุบแช่สืบทอดดอกปัดดิน ควันหอมเทียนกระจายกรุ่นเท่ากับไฉ่ยุงในตัว ล้วงยามจับหนัง
อุณาโลมพญาเสือเย็น บิบบเบาๆ ท้องคาถาปัดรังควาน บริกรรมเวทมนตร์ศักดิ์สิทธิ์ เสียงต่ำสูงรัวลิ้น ฟัง
วังเวงกึ่งโหยหวน

วู้...!

สุนัขจรจัดโง่ก่อกองเหินโยกเยน อีกสองสามตัวหอนรับกันเป็นทอดๆ ชวนให้คิดถึงผีสงวิญญูณ
เย็น

หนานอินทร์จุดเทียนมหาฤกษ์ ลมพัดดับวูบสองครั้ง ครั้งที่สามจึงสำเร็จ แม้กระนั้นเปลวเทียนก็
สะบัดวูบวาบ ลูกลมริบหรี่เกือบจะตลอด

ชายแก่ท่ายาพรานปราบเสือเย็นร้ายกฤตีกาคมภาษาภูไทสไกล่เคียงภาษาอินดี ลงท้ายด้วย
“โอม...นมะสิวะ”

สุดท้ายปะการังการท้าวสหสดีพรหม มือบีบหนังอุณาโลมและกลายเป็นระยะ
ริ้วเมฆบางๆ เคลื่อนบังดวงจันทร์ อากาศขมุกขมัวทั่วบริเวณ

(ตรี อภิรุณ, 2551: 385)

จากการบรรยายฉากพิธีกรรมพบว่ พิธีกรรมกำจัดเสือเย็นผูกโยงกับศาสตร์มืด บรรยากาศอิမ်คริม การนำเสนอให้มีสุนัขเห่าหอนและลมที่พัดจนเทียนดับสองครั้ง เป็นการแสดงให้เห็นถึงภาวะธรรมชาติไม่ปกติสุข และธรรมชาติไม่เป็นใจให้กับพิธีกรรมดังกล่าว

ในตอนจบสิ่งที่นำมาซึ่งการสิ้นสุดของคำสาปคือพุทธศาสนา วิบูลย์ลงมีเพศสัมพันธ์กับพรรณขึ้น เมื่อเธอกลายร่างเป็นเสือ จึงจับเธอใส่กรงไปไว้สวนสัตว์เพื่อรอเวลาให้พระธุดงค์รูปหนึ่งที่มีบุญญาธิการมาปิดเป่าคำสาป โดยการให้สายสิญจน์แก่วิบูลย์

ท่านยิ้มอ่อนโยน ล้วงยามผ้าคันอะไรลูกลูกลัก ชั่วประเดี๋ยวก็หยิบสายสิญจน์ด้ายดิบยาวเส้นหนึ่ง
ผูกปลายเข้าหากันเป็นบ่วงกลม

“เอาไปคล้องศีรษะเสีย สีกาจะคืนร่างมนุษย์”

ปลัดวิบูลย์เอื้อมมือรับ ชุกเครื่องรางไว้ในกระเปาะเสื้อยึดโปโลตั้งข้อกังขา

“เพื่อว่าภายหลังด้ายสายสิญจน์เปื่อยขาดละครับ”

พระธุดงค์หยิบอุปกรณ์ต่างๆต่อเนื่อง พร้อมทั้งแจกแต่ละชนิด

“นี่ขวดน้ำมันจันทน์สะอาดปลูกเสกแล้ว เข้มใหญ่ห่อกระดาดตะกั่ว กระดาดคาถาศักดิ์สิทธิ์ภาษา
กุโบ้สลับห้าบรรทัด เอาเข็มเข็ดแอลกอฮอล์มาเช็ดโรคเสียก่อนใช้ปลายเข็มจุ่มน้ำมันจันทน์สักกลาง
กระหม่อมของสีการูปเลขเก้าไทยขณะท่องคาถาจนจบ...ภายหลังเมื่อสายสิญจน์ที่คล้องคอหลุด สีกาก็จะ
ไม่คืนร่าง สายพันธุพยัคฆ์สิ้นสุดเด็ดขาดไม่ตกทอดไปถึงลูกหลาน”

(ตรี อภิรุณ, 2551: 469-470)

จากตัวบทเห็นได้ว่า พิธีกรรมถอนคำสาปนั้นเป็นพุทธสมความเชื่อทางคุณไสย เมื่อเทียบเคียงกับพิธีกรรม
ทางไสยศาสตร์ของหมอผีแล้วพบว่า มีวิธีไม่ต่างกันนัก นั่นคือ เป็นวิธีทางไสยศาสตร์เช่นเดียวกัน คาถาเป็นภาษา
โบ้สเช่นกัน แต่เมื่อผู้ประกอบพิธีกรรมอยู่ภายใต้ความเป็นพุทธศาสนา คำสาปจึงถูกถอนได้สำเร็จ

ชายหนุ่มใช้สำลิจับแอลกอฮอล์เช็ดปลายเข็ม จุ่มน้ำมันจันทน์ปลูกเสกในขวด ร่ายคาถาภาษา
โบ้ส ขณะจดเข็มสักจี้กลางกระหม่อม

พรณขึ้นไหวกายสะดุ้งนิดหนึ่งแต่แล้วก็ปกติ

เขาสักรูปเลขเก้าไทย พร้อมทั้งท่องคาถาศักดิ์สิทธิ์ของพระธุดงค์แม่นยำชัดเจน

ช่างน่าอัศจรรย์นัก!

พรณขึ้นชนลุกชุกกรูเกรียวถึงหนังหัวเกิดอาการวิงเวียน ง่วงนอน จิตตกอยู่ในภวังค์อันลุ่มลึก

โอ...โน่นอะไรกันเล่า

เงาเสื้อโคร่งเดินพลาญวาดทางยาว เมื่อได้จังหวะเหมาะมันก็กระโดดผิงออกไปจากกายเธอหาย

แวบ

ประหนึ่งแสดงออกว่าสายพันธุพยัคฆ์สิ้นสุดเด็ดขาด

(ตรี อภิรุณ, 2551: 480)

เมื่อพิจารณาขั้นตอนการถอนคำสาปของทางพุทธศาสนาพบว่า ขณะทำพิธีมีความราบรื่น ต่างจากพิธีที่
กระทำโดยหมอผี สิ่งนี้สามารถตีความได้ถึงการศึกษาอำนาจเวทมนตร์อื่นใดให้กลายเป็นอื่นและพ่ายแพ้ต่อ
อำนาจพุทธศาสนา ประเด็นนี้มองได้ว่าขณะที่การถอนคำสาปในบริบทของไสยดำโดยหมอผี ถูกนำเสนอให้เป็นการ
มุ่งทำลายวิญญาณของเสียเย็น การถอนคำสาปในบริบทของพุทธศาสนาถูกนำเสนอให้เข้ามาประนีประนอมต่อ
ธรรมชาติ เป็นผลให้มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากอำนาจธรรมชาติได้สำเร็จ

นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องความเป็นท้องถิ่นและความเป็นเมือง จากเนื้อเรื่องได้นำเสนอว่า เหตุการณ์
เกี่ยวกับคำสาปเสียเย็นเกิดขึ้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย รวมทั้งพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ของหมอผีก็เป็นตัวแทน
ของความเป็นท้องถิ่น ดังนั้นนวนิยายเรื่องนี้ได้นำเสนอภาพของความเป็นถิ่นเหนือให้ผูกโยงกับกามารมณในเชิงร่วม

สายเลือด ในขณะที่วิบูลย์เป็นคนเมืองกรุงเทพฯที่เข้ามาทำให้คำสาปของท้องถิ่นดอยเวียงรุ่งคลี่คลาย การถอนคำสาปได้สำเร็จจึงผูกโยงกับความเป็นคนเมือง ที่คลี่คลายปมของความปรารถนาที่สังคมเห็นว่าผิดปกติ

จากการศึกษาพบว่า คำสาปจากเสือเย็นเป็นการทำให้มนุษย์มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ แต่การถอนคำสาปทำให้มนุษย์และธรรมชาติแยกขาดจากสายพันธ์กันและกัน ซึ่งหากมองตามกรอบคิดแบบการวิจารณ์เชิงนิเวศเห็นได้ว่า ผลของคำสาปพยายามดึงมนุษย์ให้กลับคืนสู่สภาพดั้งเดิมก่อนมีอารยธรรม ซึ่งในบริบทของความเป็นสมัยใหม่เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้และต้องกำจัด การถอนคำสาปจึงได้สลายความคิดที่จะเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ

4. Discussion and Conclusion

นวนิยายเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” เป็นการนำเสนอเรื่องราวของคำสาปเสือเย็นหรือเสือสมิงไปพร้อมกับข้อห้ามในจารีตมนุษย์ที่สำคัญคือ การสมสู่ร่วมสายเลือด เรื่องราวดำเนินไปด้วยองค์ประกอบเหนือจริงตามขนบนวนิยายจินตนิมิตที่สำคัญคือ คำสาปและตัวละครที่สามารถกลายร่างเป็นเสือได้ มาพิจารณาร่วมกันจะทำให้ได้เห็นมุมมองในเชิงสังคมวิทยามากขึ้น ดังที่ เอิร์นสไตน์ (Ernestine Schlant, 1999: 2-3) กล่าวว่า วรรณกรรมเป็นเครื่องมือวัดศีลธรรมของคนในสังคม นำเสนอส่วนที่ขาดหาย มีดบาด หนึ่งเจ็บ และเปลื้องจิตสำนึกของมนุษย์ออกมา ดังนั้นนวนิยายเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” จึงกล่าวได้ว่า เป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่ชวนให้ระลึกถึงความปรารถนาส่วนลึกภายในจิตใต้สำนึก พร้อมทั้งเปิดเปลือยให้เห็นถึงความปรารถนาเร้นลับในใจมนุษย์ การนำเสนอข้อห้ามในรูปแบบของคำสาปทำให้นวนิยายเรื่องนี้ชวนให้ตั้งคำถามและถอดรหัสคำสาป ซึ่งนำไปสู่การตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” นำเสนอการวิพากษ์จารีตมนุษย์ และสามารถตีความได้ว่า มนุษย์ไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้เบ็ดเสร็จ นอกจากนั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า จารีตที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้ตนเองต่างจากสัตว์ สู้ตายก็พ่ายแพ้ต่อธรรมชาติ

การศึกษานวนิยายเรื่อง “สายพันธุ์พยัคฆ์” ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำสาป ธรรมชาติ และปมความปรารถนาการสมสู่ร่วมสายเลือด ในลักษณะของการนิยามให้ธรรมชาติเข้ามาเปิดโปงความปรารถนาส่วนลึกของมนุษย์ และนำเสนอให้เห็นถึงความสงบสุขเมื่อมนุษย์ยินยอมมีความสัมพันธ์ร่วมสายเลือด ดังนั้น คำสาปจากธรรมชาติจึงเข้ามาสั่นคลอนและละเมิดข้อห้ามที่มนุษย์สร้างขึ้น

5. References

- ชญาทัต ศุภชลาศัย. (2555). *ม้าคัล ลากอง: 10 มโนทัศน์ในพรมแดนชีวิต*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- ตรี อภิรม. (2551). *สายพันธุ์พยัคฆ์*. นนทบุรี: อุทยานความรู้.
- ปวิพันธ์ อุทยานกุล และคณะ. (2559). “คำสาปแห่งในวรรณคดีไทย” *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*. 9 (3): 229-244; กันยายน-ธันวาคม.
- ปวิพันธ์ อุทยานกุล. (2558). “คำสาป” ในฐานะวาทะศักดิ์สิทธิ์: กรณีศึกษาจากวรรณคดีเรื่องกนกนคร. *วารสารศิลปศาสตร์*. 15 (2): 61-70.
- พิริยะดิศ มานิตย์. (2559). *ปมเอติปัสในนิทานแปโรต์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press.
- Buell, Lawrence, Heise, Ursula and Thornber, Karen. (2011). Literature and Environment. *Annu. Rev. Environ. Resource*. 36: 417-440.
- Thomson, H., D. (ม.ป.ป.). *Glossary of gothic term*. 2 พฤษภาคม 2560.
<http://www.saylor.org/courses/engl403>.
- Heise, Ursula K. (1997). Science and ecocriticism. *The American Book Review*. 18(5). ; July-August: 4.
- Horner, A & Zlosnik, S. (2009). Keeping it in the family: Incest and the female Gothic plot in du Maurier and Murdoch. In D. Wallace & A. Smith (Eds.), *The female gothic: New directions*. 115-132. Palgrave: Macmillan.
- Kokkola, L. & Valovirta, E. (2017). The Disgust that Fascinates: Sibling Incest as a Bad Romance. *Sexuality & Culture*, 21(1), 121-141.
- Lonngren, A., S. (2015). *Following Animal: Power, Agency, and Human-Animal Transformations in Modern, Northern-European Literature*. Newcastle: Cambridge Scholar Publishing.
- Meigs, A. & Barlow, K. (2002). *Beyond the Taboo: Imagining Incest*. *American Anthropologist*, 104 (1), 38-49.
- Nasser, S., A. (2016). Shape-shifting as a quest for liberation, empowerment and justice: metamorphosis and therianthropy in Rawi Hage's novels. *European Journal of English Language and Literature Studies*, 4 (3), 1-13.
- Olson, S. (2016). Woeful Woman's Tragedy: Sibling Incest, the family, and Female Agency in Jacobean Drama. *Undergraduate Journal of Humanistic Studies*, Winter (2), 1-15.
- Passonen, S. (2011). *Carnal resonance: Affect and Online pornography*. Cambridge: MIT Press.
- Schlant, E. (1999). *The language of Silence: West German Literature and the Holocaust*. New York: Routledge.

Pathomsombodhi Paintings: the Function for predicting the life of Phutai Khambong People

Sudthinan Srion

Liberal Arts, Ubonratchathani University, Thailand
E-mail: sayansrion@hotmail.com

Abstract

The purpose of this article was to study the fortune-telling function of the Pathomsombodhi paintings in Prasitbochai Temple, Bankhmbong Khambong Subdistrict, Huayphueng District, Kalasin Province, during the Phutai's Vessantara chanting ceremony. The study found that the contents of the paintings were related to the stories about the Buddha in Pathomsombodhi literature. The Phuthai Khambong people constructed a new meaning and a new function to these paintings by using them as a tool for fortune-telling. The use of the paintings of Buddha's stories to predict the people's life reflected the relationship among Buddhist literature, art, and people's ways of life. The Pathomsombodhi paintings affected the belief about future life of the Phuthai Khambong people because the paintings contained the Buddha's stories, which are believed to be highly sacred. Moreover, as the ways of life of the Phuthai Khambong people were highly connected with Buddhism, the Buddha's stories in the Pathomsombodhi paintings strongly influenced the system of thinking and belief of the Phuthai Khambong people. The Buddha's stories in the Pathomsombodhi paintings included various positive and negative stories about the Buddha. When a person pick up a number to select a painting, the story in the selected painting can be used and interpreted to predict the future life of that person. Thus the Pathomsombodhi paintings take on the function as a fortune teller, forecasting the people's life.

Keywords: Pathomsombodhi, Function, predicting the life, Phutai Khambong People.

ภาพปฐมสมโพธิ: บทบาทหน้าที่ในการทำนายชะตาชีวิตชาวผู้ไทคำบาง

บทคัดย่อ

บทความนี้ ศึกษาบทบาทหน้าที่ของภาพปฐมสมโพธิที่ใช้ทำนายดวงชะตาชีวิตของชาวผู้ไทคำบางในงานบุญเทศน์มหาชาติ ณ วัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย บ้านคำบาง ต.คำบาง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาของภาพชุดดังกล่าวเป็นภาพพุทธประวัติที่มาจากวรรณกรรมเรื่องสำคัญคือปฐมสมโพธิกถา โดยชาวผู้ไทคำบางใช้ภาพวาดชุดดังกล่าวมาปรับใช้สำหรับทำนายชะตาชีวิตของชาวบ้าน การใช้ภาพวาดปฐมสมโพธิในการทำนายจึงสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กันระหว่างวรรณกรรมพุทธศาสนากับศิลปจิตรกรรมและวิถีชีวิตของผู้คน ภาพปฐมสมโพธิชุดดังกล่าวมีผลต่อระบบความเชื่อเกี่ยวกับชะตาชีวิตของชาวผู้ไทบ้านคำบาง เนื่องจากเป็นภาพวาดที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติจึงถือกันว่ามีศักดิ์สิทธิ์ อนึ่งวิถีชีวิตของชาวผู้ไทคำบางผูกพันกับพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังนั้น เรื่องราวของพระพุทธเจ้าในภาพปฐมสมโพธิจึงมีอิทธิพลต่อระบบความคิดและความเชื่อของคนในชุมชนที่มีระบบความเชื่อถือนั่นคงในพระพุทธศาสนา ภาพปฐมสมโพธิที่ใช้ในการทำนายมีทั้งหมด ๘๐ ภาพ ประกอบด้วยภาพเรื่องราวของพระพุทธเจ้าทั้งในทางที่ดีและไม่ดี คืออาจมีทั้งผจญปัญหาและอุปสรรค การจับฉลากหมายเลขภาพวาดแล้วนำเรื่องราวในภาพวาดมาตีความทำนายชะตาชีวิตชาวผู้ไทดังกล่าว จึงทำให้ภาพวาดปฐมสมโพธิมีบทบาทหน้าที่ในฐานะผู้ทำนายความเป็นไปของชีวิตชาวผู้ไทคำบาง

คำสำคัญ: ปฐมสมโพธิ, บทบาทหน้าที่, การทำนายชะตาชีวิต, ชาวผู้ไทคำบาง

บทนำ

บรรดาวรรณคดีพระพุทธานุศาสนาสดาประวัติหรือประวัติพระพุทเจ้า คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถาเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดเล่มหนึ่ง อันมีเนื้อหากล่าวถึงพระพุทประวัติโดยตรงและอย่างกว้างขวางโดยพิสดาร (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, ๒๕๔๓: ๑๓๘) อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล ได้ศึกษาวรรณกรรมปฐมสมโพธิกถาสำนวนของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส กับวรรณกรรมปฐมสมโพธิสำนวนและฉบับอื่นได้ข้อสรุปว่า ปฐมสมโพธิเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติที่แพร่หลายที่สุดในประเทศไทยและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งยังมีวรรณกรรมที่ใช้ชื่อ “ปฐมสมโพธิ” เขียนด้วยภาษาต่างๆ มากถึง ๙ ภาษาได้แก่ ภาษาไทย (สยาม) ภาษาไทยวน ภาษาไทยล้านนา ภาษาไทยอีสาน ภาษาไทเขิน ภาษาไทลื้อ ภาษาลาว ภาษาบาลี ภาษามอญ และภาษาเขมร (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, ๒๕๔๖: ๕๔๓) ปฐมสมโพธิที่เก่าแก่ที่สุดได้แก่ปฐมสมโพธิกถาภาษาบาลีอักษรธรรมล้านนา ซึ่งมีหลักฐานว่าแต่งขึ้นที่เมืองท่าส่วยซึ่งครั้งหนึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรมอาณาจักรล้านนา ปฐมสมโพธิสำนวนนั้นนอกจากเป็นที่มาของปฐมสมโพธิภาษาไทหลายภาษาแล้ว ยังวิวัฒนาการเรื่อยมาจนเป็นปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส(อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, ๒๕๔๖: ๕๔๓) นอกจากนั้นอนันต์ ยังได้สรุปไว้อีกว่า ชื่อ ปฐมสมโพธิกถานั้น เป็นชื่อที่สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงใช้เรียกปฐมสมโพธิสำนวนที่พระองค์แปลมาจากปฐมสมโพธิภาษาบาลีเพื่อให้แตกต่างกัน คำว่า “ปฐมสมโพธิ” เป็นนามสามัญที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “พุทธประวัติ”

เนื้อเรื่องดั้งเดิมของปฐมสมโพธิเป็นประวัติพระสัทธัตถะโพธิสัตว์ โดยเนื้อเรื่องเดิมมีทั้งที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติสายบาลีและนอกสายบาลี ปฐมสมโพธิภาษาบาลีและปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสมีเนื้อเรื่องสอดคล้องกับวรรณกรรมพุทธประวัติสายบาลีที่มีอยู่ก่อนหน้า เป็นปฐมสมโพธิที่มีเนื้อเรื่องละเอียดสมบูรณ์ที่สุดในบรรดาคัมภีร์ชื่อปฐมสมโพธิทั้งหมด (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, ๒๕๔๖: ๕๔๓-๕๔๔) หนังสือที่ชื่อปฐมสมโพธิกถาว่าโดยเนื้อหาและจุดมุ่งหมายของผู้นิพนธ์ก็คือพระประวัติของพระพุทเจ้าโดยละเอียดพิสดารนั่นเอง แต่พรรณนาเกินกว่าขอบเขตออกไปมาก ปฐมสมโพธิกถามีใช้เพียงงานทางพุทธศาสนาธรรมดามีอยู่เป็นจำนวนมากทั่วไป หากเป็นหนังสือที่มีระดับเป็นวรรณคดีชั้นเยี่ยมอีกด้วย ภาษาที่ใช้ขัดเกลากว้างทุกมุม มีความวิจิตรบรรจงและมีความไพเราะเป็นที่จับจืดจับใจผู้ฟังผู้อ่านอย่างยิ่ง (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, ๒๕๔๓: ๑๓๙-๑๔๐) จากข้อค้นพบของอนันต์ เหล่าเลิศวรกุล และข้ออธิบายของศักดิ์ศรี แยมันดดา ควรตั้งข้อสังเกต ๓ ประการ ดังนี้

- ๑) ปฐมสมโพธิน่าจะเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติที่ได้รับความนิยมมากในชาวพุทธชนเผ่าไทซึ่งมีวัฒนธรรมร่วมกัน ทั้งยังน่าจะเป็นวรรณกรรมศาสนาสดาประวัติเรื่องสำคัญที่แพร่หลายในไทยและลาว
- ๒) ปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส น่าจะถือได้ว่าเป็นสำนวนเอกในหมู่ชาวพุทธในประเทศไทย

ก) ปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสยังเป็นที่มาของจิตรกรรมของจิตรกรเหม เวชกร ซึ่งเป็นผลงานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมมีบทบาทต่อผลงานทางจิตรกรรมหรือศิลปะ

นอกจากเรื่องราวในปฐมสมโพธิกถาจะมีความสำคัญในแง่วรรณคดีสาขาศาปะวัติเรื่องสำคัญแล้ว ยังปรากฏข้อมูลว่า มีการใช้ภาพปฐมสมโพธิกถาในการทำนายดวงชะตาของผู้คนชาวผู้ไท บ้านคำบง ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์ลักษณะดังกล่าวควรเชื่อได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญของวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธชนเผ่าไทหรือพุทธศาสนาแบบท้องถิ่น (Local Buddhism) ลักษณะเช่นนี้อาจทำให้อาจพิจารณาได้สองมุมมองคือ แง่หนึ่งควรถือได้ว่าชาวพุทธผู้ไทคำบงได้ยึดถือพระพุทธรูปเจ้าเป็นที่พึ่ง และนำเอาเรื่องราวชีวิตของพระพุทธรูปเจ้ามาปรับใช้ให้สัมพันธ์กับชีวิตตน อีกแง่หนึ่งอาจมองได้ว่า ชาวผู้ไทคำบงคงมองเห็นความไม่มั่นคงในชีวิต ทั้งเห็นว่าภาพปฐมสมโพธิมีอำนาจที่สามารถทำนายเรื่องราวในชีวิตทั้งในอดีตและอนาคตได้ ข้อสังเกตมุมมองที่สองสอดคล้องกับความเห็นของ ศิราพร ฐิตะฐาน (๒๕๓๒: ๕) อธิบายว่า “ความไม่มั่นคงทางจิตใจของมนุษย์นี้เป็น “สากล” แต่วิธีการที่แต่ละสังคม แต่ละวัฒนธรรมจํานำมาบำบตรักษาใจนี้เป็นเรื่องของแต่ละวัฒนธรรม เป็นการสร้างสรรค์ เป็นประเพณีปฏิบัติของแต่ละวัฒนธรรม” นอกจากลักษณะข้างต้นแล้วยังมีความเป็นไปได้ที่ตัววรรณกรรมปฐมสมโพธิกถาอาจมีบทบาทหน้าที่ต่อวิถีชีวิตของผู้คนชาวผู้ไทคำบง ทั้งนี้ยังเห็นได้ว่า วรรณกรรมมีบทบาทต่อจิตรกรรม จากนั้นตัวจิตรกรรมภาพวาดกลับมีอิทธิพลและบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนผู้ไทคำบง อันเป็นชุมชนเดียวกันคือมีความเชื่อเหมือนกันจนกลายเป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทหน้าที่ต่อผู้คนในสังคม

พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์ อายุ ๕๙ ปีรองเจ้าอาวาสวัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย อธิบายว่า ก่อนทำพิธีจะเริ่มการทำนายปฐมสมโพธิจะต้องมีพิธีการสำคัญคือบูชาพระรัตนตรัยจากนั้นจะสวดบทชุมนุมเทวดา (สวดบท สักเค กาเม ฯ) และอัญเชิญเทวดาทั้งนี้เพื่อให้เกิดสิริมงคลและเกิดความแม่นยำในการทำนาย ประการสำคัญคือก่อนวันงานต้องมีการอบรมผู้บรรยายภาพปฐมสมโพธิและคัดเลือกจากอดีตพระคือผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อนซึ่งชาวผู้ไทคำบงจะเรียกว่า ทิดหรือจารย์ไท้เป็นผู้มีหน้าที่บรรยาย และให้อ่านปฐมสมโพธิและแจกคู่มือให้ผู้เข้าอบรมไปศึกษาก่อนในระยะเวลาหนึ่ง จากนั้นจะนัดให้มาทดสอบการเล่าเรื่องราวปฐมสมโพธิเพื่อเป็นการทดสอบ ผู้ผ่านการทดสอบจึงจะให้เป็นผู้บรรยายหรือชี้แจงฟอยคำทำนายได้ (พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) บุญเลิศ ภูแฝก (อายุ ๖๖ ปี) อธิบายเพิ่มเติมว่า ผู้เสี่ยงทายจะต้องจุดธูปอธิษฐานให้ดีแล้วภาพปฐมสมโพธิจะบอกชะตาชีวิตว่าเลวหรือร้ายอย่างไร และชีวิตจะเป็นไปอย่างไรขึ้นอยู่กับการเสี่ยงทายปฐมสมโพธิ ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับความเชื่อ หรือการกระทำของตนเอง (บุญเลิศ ภูแฝก, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) ผู้คนชาวคำบงเชื่อมั่นว่า การทำนายเช่นนี้ตรงกับชีวิตให้เป็นไปของตนเองและคนในครอบครัว ดังนั้น ก่อนจะเริ่มพิธีกรรมทำนายปฐมสมโพธิจึงต้องมีพิธีสำคัญคือเปิดด้วยการเจริญพุทธมนต์และต้องมีการสวดบทเชิญเทวดามาชุมนุม ลักษณะเช่นนี้สะท้อนว่า เมื่อมนุษย์เชื่อว่าอำนาจของสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีต้นเหตุ ศาสนาจึงเป็นเรื่องวิธีการที่ทำใ้มนุษย์มีความสบายใจขึ้นทั้งสิ้น (ศิราพร ฐิตะฐาน, ๒๕๓๒: ๘) ภาพปฐมสมโพธิในมิติที่สัมพันธ์กับชาวผู้ไทคำบง

จึงมีความหมายมากกว่าภาพวาดทั่วๆ ไป คือมีหน้าที่ทำนายดวงชะตาชีวิตของผู้คนและมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของชาวภูไทบ้านคำบง

ภาพปฐมสมโพธิกับหน้าที่ในการทำนาย

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นทำให้ควรสังเกตว่า เรื่องราวของศาสตร์และภาพประวัติศาสตร์ามีบทบาทหน้าที่ทางโลกียะ คือ ศาสนาไม่ได้มุ่งเน้นสอนให้ต้องหลุดพ้นหรือเข้าถึงโลกุตรเทวานั้น แต่ศาสนามีบทบาทหน้าที่อำนวยความสะดวกทางโลกียะอีกด้วย โดยจากข้อมูลการใช้ภาพปฐมสมโพธิทำนายชะตาชีวิตของผู้คนกลุ่มหนึ่ง ดังจะเห็นว่า ก่อนที่จะเริ่มต้นการทำนายจะต้องมีพิธีกรรมเริ่ม มโนทัศน์และกรอบแนวคิดเรื่องพิธีกรรมมักตรงข้ามกับการแสดงออกและการพูดปกติในชีวิตประจำวัน นั่นคือ พิธีกรรมจะมีรหัสที่เป็นคำพูดหรือโคลกพิเศษใช้ภาษาที่น้อยคนจะฟังเข้าใจ มีจังหวะจะโคนมีแบบแผนชัดเจน (อภิญา เพ็ญพสุกุล, ๒๕๕๑: ๖๕) จากข้ออธิบายของอภิญา น่าจะสอดคล้องกับกรณีการใช้ภาพปฐมสมโพธิทำนายของชาวภูไทคำบง ทั้งนี้เพราะปรากฏว่า ก่อนเริ่มพิธีกรรมทำนายหรือเสี่ยงทายจะต้องมีการประกอบพิธีสวดมนต์และอัญเชิญเทวดามาร่วมในพิธี ซึ่งถือเป็นการใช้ภาษาในรูปแบบพิเศษ และมีพิธีกรรมดังกล่าวเป็นที่รองรับก่อนใช้ภาพปฐมสมโพธิทำนาย ดังนั้น พิธีกรรมจึงสำคัญกับการเริ่มปฐมสมโพธิทำนายดวงชะตาชีวิตของผู้คน Durkhiem (เดอร์ไคม์) กล่าวว่า ถ้าไม่มีพิธีกรรมพระเจ้าก็ตาย ถ้ามีพิธีกรรมพระเจ้ายังอยู่ ทั้งนี้เพราะ พระเจ้าจะมีอยู่หรือดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อคนยังเชื่อว่ามีพระเจ้าอยู่ การประกอบพิธีกรรมเป็นการสืบทอดความเชื่อนั่นเอง (ศิริพร ฐิตะฐาน, ๒๕๓๒: ๑๐) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงควรสังเกตได้ว่า พิธีกรรมที่มีขึ้นก่อนการเปิดให้ผู้คนมาร่วมในพิธีทำนายดวงชะตาชีวิตก็เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้ปรากฏ ดังนั้น แง่หนึ่งพิธีกรรมเปิดทำนายปฐมสมโพธิของชาวภูไทคำบงจึงน่าจะมีผลต่อการสร้างคำทำนายให้มีความศักดิ์สิทธิ์ และมีผลต่อความเชื่อมั่นในคำทำนายด้วย ดังปรากฏข้อมูลว่ามีผู้เชื่อมั่นในคำทำนายและรูปแบบพิธีกรรมคำทำนายปฐมสมโพธิ

รัตนภรณ์ ภูธรเลิศ อายุ ๔๑ ปี ครูโรงเรียนบ้านหนองขอนแก่น ต.หนองอีบุตร อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์ กล่าวว่า ตนเองจับฉลากปฐมสมโพธิเสี่ยงทายชะตาชีวิตมาตั้งแต่ตอนเรียนมัธยมศึกษาต้น ปี พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๖๐ ซึ่งจะเดินทางมาจับทุกปีไม่ขาด โดยคำทำนายที่ได้จากการเสี่ยงทายจับหมายเลขภาพปฐมสมโพธิมีความแม่นยำมาก ส่วนมากจะสนใจเสี่ยงทายเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ หน้าที่การงาน ครอบครัว และสุขภาพของลูก ตนเชื่อว่าคำทำนายมักจะถูกต้องแม่นยำมากกว่าการทำนายแบบอื่น ซึ่งตนจะต้องมาจับฉลากทุกปีและถือว่าโตมากับปฐมสมโพธิ คนในครอบครัวทั้งพ่อแม่ น้องสาว และญาติๆ ทุกคนต่างเชื่อในพิธีเสี่ยงทายดังกล่าว รวมถึงชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงกับบ้านคำบงเองก็ต่างเชื่อเรื่องคำทำนายที่ได้จากการจับฉลากดังกล่าว ส่วนปีใดที่จับฉลากได้รับการทำนายในทางไม่ดีก็มักจะไปทำบุญเพื่อแก้ไขคำทำนายที่ไม่ดีให้ดีขึ้น คือ เพื่อแก้สิ่งที่ไม่ดีให้ดีขึ้น โดยนิยมไปทำบุญตักบาตรหรือถวายสังฆทานเพื่อให้พ่อ่นคำทำนายจากไม่ดีให้เบาบางในแนวผ่อนหนักให้เป็นเบา ทั้งนี้ การทำเช่นนั้นทำให้มีความสุขสบายใจ ไม่เครียดหรือกังวลกับคำทำนาย (รัตนภรณ์ ภูธรเลิศ, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์ อายุ ๕๙ ปี (รองเจ้าอาวาสวัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย) อธิบายเพิ่มเติมว่า พิธีทำนายปฐมสมโพธิ์ต้องทำในงานบุญมหาชาติหรือเทศน์บุญผะเหวดเดือน ๔ เท่านั้น เพราะถือกันว่าเป็นงานบุญใหญ่อีกทั้งยังเป็นการเชื่อมต่องานระหว่างช่วงเวลาของการเป็นพระโพธิสัตว์ไปสู่การเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้รูปภาพทำนายจะใช้จำนวน ๘๐ ภาพ โดยนับเอาตามช่วงอายุของพระพุทธเจ้า ๘๐ พรรษา ซึ่งจะใช้ภาพวาดฝีมือของครูเหม เวชกร ประเด็นสำคัญตัวเลข ๘๐ ก็เป็นชุดเลขจำนวนที่ทำให้การทำนายภาพปฐมสมโพธิ์มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่นิยมกันมากในพื้นที่ อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์ ดังจะเห็นว่า บ.ไข่มุนี บ.หนองอีบุตรนิยมยืมภาพปฐมสมโพธิ์ไปทำนายในงานบุญสำคัญๆ เช่นกัน (พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ ๑ ภาพพุทธประวัติปฐมสมโพธิ์

ภาพประกอบที่ ๒ ภาพการทำนายปฐมสมโพธิ์

จากข้อมูลภาพจะเห็นว่า ก่อนการทำนายผู้เข้ารับการทำนายหรือเสี่ยงทายจะต้องจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปหน้าโต๊ะหมู่ที่ทางวัดและกรรมการจัดให้ พร้อมกับตั้งอธิษฐานจิตในใจก่อน จากนั้นจะล้วงมือเข้าไปในบาตรแล้วคนเพื่อที่จะเสี่ยงทายหมายเลขภาพ ๘๐ หมายเลข อยู่ที่บุญวาสนาและดวงชะตาของผู้เสี่ยงทายเองว่า ปีนั้นๆ จะจับได้หมายเลขอะไร พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์กล่าวว่า การเสี่ยงจับได้หมายเลขใดก็ตามผู้รับคำทำนายจะต้องตั้งจิตให้มั่นคงและเชื่อมั่นว่า ดวงชะตาชีวิตปีนั้นๆ จะเป็นไปตามนั้น ดังปรากฏคำทำนายประจำภาพต่างๆ ดังนี้ (พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

ภาพที่	ภาพเหตุการณ์	คำทำนายของผู้รับการเสี่ยงทาย
๑	เทพเจ้าทุกชั้นฟ้าชุมนุมกันอัญเชิญเทพบุตรสันดุสิตโพธิสัตว์ให้จุติลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในโลก	ชะตาชีวิตในปีนี้ คนทั้งหลายหรือหัวหน้าเห็นความสำคัญของเรา มอบหมายหน้าที่ให้ เชื่อเชิญให้ทำงานสำคัญ
๒	พระโพธิสัตว์รับคำเชิญแล้วจุติมากำเนิดในตระกูลศากยะ ณ กรุงกบิลพัสดุ์	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าดี เพราะเทพบุตรโพธิสัตว์รับปากจะลงมาเกิด แล้วลงมาจุติในมนุษยโลก

๓	พระโพธิสัตว์ประสูติจากครรภ์พระมารดา ณ ปาลุมพินีและดำเนินได้ ๗ ก้าว	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทึ่งว่าดี เพราะเป็นเรื่องมงคล เจ้าชายประสูติจากพระครรภ์พระมารดา
๔	อสิตดาบสมาเยี่ยมเห็นพระกุมาร ประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะก็ถวายบังคม	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทึ่งว่าดี เพราะว่าบุคคลที่เราเคารพบูชา หรือคนที่เรานับถือจะอวยพรให้
๕	พราหมณาจารย์รับพระลักษณะสมโภชพระกุมาร ถวายพระนามว่า พระสิทธัตถะ	ชะตาชีวิตในปีนี้ได้ ไม่ว่าจะเรียนหนังสือหรือทำงาน ถือว่าสำเร็จดังใจคิด เพราะว่าเจ้าชายสิทธัตถะปรารถนาสิ่งใดจะสำเร็จในสิ่งนั้น
๖	ทรงบรรลุปฐมฌานตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ขณะประทับใต้ร่มหว่านในพิภพนาขวัญ	ชะตาชีวิตในปีนี้อาจดี เพราะว่าเจ้าชายสิทธัตถะได้ปฐมฌาน เป็นครั้งแรก ถือว่าเป็นเรื่องน่ายินดี
๗	ทรงประลองศิลปศาสตร์ยกศรอันหนักดีดสายศรสนั่นกระหึ่มเมือง	ชะตาชีวิตในปีนี้อาจดี เพราะว่าเจ้าชายสิทธัตถะได้แสดงความสามารถให้คนทั้งหลายยอมรับนับถือ
๘	พระบิดาทรงอภิเษกสมรสพระสิทธัตถะกับพระนางพิมพาโสธรา	ชะตาชีวิตในปีนี้อาจจะเรียนหนังสือหรือทำงาน ถือว่าดีมากเพราะเป็นภาพงานแต่งงานของเจ้าชายสิทธัตถะกับนางพิมพาโสธรา
๙	เสด็จพระพาสสวน ทรงเห็นเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต	ชะตาชีวิตในปีนี้อาจมีความวุ่นวายในจิตใจ หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะเห็น คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต
๑๐	ทรงสงสนานน้ำในสระ ราชบุรุษไปทูลว่า พระนางพิมพาประสูติ	ชะตาชีวิตในปีนี้อาจมีความวุ่นวายในจิตใจ เจ้าชายคิดจะออกบวชแต่หวังเกิดขึ้น คือ ราหุลกุมารประสูติ
๑๑	ทรงเปลื้องสังวาลประทานนางกิสาโคตมิ ซึ่งสุดดีพระคุณขณะเสด็จขึ้นสู่ปราสาท	ชะตาชีวิตในปีนี้อาจมีความกตัญญูต่อญาติพี่น้อง หรือมอบสิ่งของให้กับคนที่เราถูกชะตา
๑๒	ตื่นบรรทมกลางดึกเห็นสาวสนมกรมในอนนระกะระกะระอาพระทัยใคร่ผนวช	ชะตาชีวิตในปีนี้อาจมีความสับสนในจิตใจอย่างหนัก คิดมาก ไม่รู้ว่าจะเอาอะไรกับชีวิต เกิดความเบื่อหน่าย
๑๓	เสด็จไปเยี่ยมพระนางพิมพา ซึ่งกำลังบรรทมหลับสนิทเป็นนิมิตอำลาผนวช	ชะตาชีวิตในปีนี้อาจไปที่เรื่องครอบครัวของผิวเมีย ความผูกพันกับลูก เรื่องวุ่นวายในครอบครัว
๑๔	ทรงปลุกนายฉันทะให้ผูกม้ากัณฐกะเพื่อประทับเป็นพาหนะเสด็จออกบรรพชา	ชะตาชีวิตในปีนี้อาจท้อแท้ เกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต สำหรับคนที่มีครอบครัว

๑๕	พญามารห้ามบรรพชาว่า อีก ๗ วัน จะได้เสวยสมบัติบรมจักรแต่ไม่ทรง ฟัง	ชะตาชีวิตในปีนี้ เกี่ยวกับเรื่องความคิด ถ้าจะคิดทำอะไร ให้รับทำ แม้มีคนมาห้ามก็จะไม่ฟัง
๑๖	ทรงตัดโมลีถือเพศบรรพชา ณ ฝั่งน้ำ อโนมา ฆฎิการพรหมถวายอุฐบริวาร	ชะตาชีวิตในปีนี้ สิ่งที่คุณคิดอยากจะทำให้รับทำ เหมือน เจ้าชายคิดจะออกบวช ก็ออกบวชทันที
๑๗	เดส์จจาริกผ่านกรุงราชคฤห์ มหาชน เห็นแล้วโจษจันทั่วเมือง	ชะตาชีวิตในปีนี้ ไม่ว่าจะเรียนหนังสือหรือทำงาน จะถูก คนนินทา หรือสรรเสริญได้ในปีนี้
๑๘	พระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปเฝ้า ทูลขอ ปฎิญาณว่าถ้าตรัสรู้แล้วขอให้มา โปรด	ชะตาชีวิตในปีนี้ อย่าไปรับคำหรือสัญญาอะไรกับใคร ง่ายๆ
๑๙	เสด็จไปศึกษาลัทธิอาชีวีชีป่ากับอาพา รดาบส แต่ทรงเห็นว่ามีใช้ทางตรัสรู้	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า กำลังแสวงหาสิ่งที่ดีให้กับชีวิต ตัวเอง
๒๐	เสด็จฟังอุรุเวลาเสนานิคมอันสงัด เงียบ ทรงพอพระทัยประทับบำเพ็ญ เพียรที่นั่น	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเรียนหรือวัย ทำงาน ก็จะพอใจในสิ่งที่เราเป็นอยู่
๒๑	ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ปัญจวัคคีย์ เฝ้าปฏิบัติ พระอินทร์ติดผิณถวายข้อ อุปมา	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า จะทำอะไรก็ตาม ต้องไม่ หย่อนเกินไปไม่ถึงเกินไป ต้องทำด้วยความพอดี อุปมา เหมือนสายพิณ
๒๒	เข้าวันตรัสรู้ นางสุชาดากับทาสีมา ถวายข้าวมธุปายาสโดยสำคัญว่า เทวดา	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าดีพอสมควร มีคนคอยดูแลเอา ใจใส่ เหมือนก่อนวันตรัสรู้ นางสุชาดาถวายข้าว มธุปายาส
๒๓	ทรงลอยเถา ถาดจมลงไปกับกระบกกับ เถาเดิม ๓ ใบ พญานาคก็รู้ว่า พระพุทธเจ้าจะมาตรัสรู้	ชะตาชีวิตในปีนี้ทำนายว่าดี ในเรื่องของการเสี่ยง โชคชะตา เหมือนคนเรียนจบใหม่ๆสามารถไปสอบบรรจุ ได้
๒๔	เสด็จกลับจากลอยเถา ทรงรับหญ้า คาซึ่งพราหมณ์โสถถียะถวายใน ระหว่างทาง	ชะตาชีวิตในปีนี้ อาจจะมีโชค เพราะพระพุทธเจ้ารับหญ้า คาจากปริพาชกระหว่างการเดินทาง
๒๕	ทรงลาดหญ้าคาประทับเป็น โพธิบัลลังก์ ตกเย็นพญามารก็ยกพล มาขับไล่	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าไม่ดี จะทำอะไรก็ได้ตั้งใจ เหมือนมีมารคอยผจญ ขัดขวาง มีอุปสรรคตลอดในปีนี้
๒๖	แม้พระธรรณิบิดพระเกศา เกิดเป็น สมุทธธาราพญามารก็พ่ายแพ้แก่พระ บารมี	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าไม่ดี จะทำอะไรก็ได้ตั้งใจ เหมือนมีมารคอยผจญ ขัดขวาง มีอุปสรรคตลอดในปีนี้

๒๗	พอรุ่งอรุณก็ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เทวดาฝ่ายฟ้อนร่อนรำถวายเป็นพุทธ บูชา	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าเจ้าชะตาจะโชคดีที่สุด เพราะ เป็นภาพที่ดีที่สุดในบรรดาภาพ ๘๐ ภาพ คิดจะทำอะไรก็ สำเร็จดังใจนึก เป็นภาพพระพุทธเจ้าตรัสรู้
๒๘	เสด็จไปประทับโคนต้นไทร สามธิดา พญามารมาประโลมล่อให้หลง ก็ไม่ หลงใยดี	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า จะมีสิ่งมายั่วยวนจิตใจเรา ไม่ให้มีความสุข เหมือนลูกสาวพญามารมายั่วพระพุทธเจ้า แต่ไม่สำเร็จ
๒๙	ย้ายไปประทับโคนไม้จิก ฝนตกพรา พญานาคมาชนดกพระกายกำบัง ฝน	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า ไม่ว่าจะทำอะไรก็มีคนคอย ดูแลเอาใจใส่ มีแต่ความสุข ไม่ค่อยมีทุกข์ในปีนี้
๓๐	ขณะประทับโคนไม้เกด ท้าวโลกบาล ถวายบาตร เทวดาบอกสองพาดิให้ ไปเฝ้า	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า จะมีผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือ แนะนำสิ่งดีๆ ให้เราในปีนี้
๓๑	สองพาดิถวายข้าวสัตตูก้อนสัตตุมง แล้วทูลปฏิญาณตนเป็นอุบาสกคู่แรก ในพระพุทธศาสนา	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าถือว่าดีภาพไหนถ้ามีคนมา ถวายของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ารับถือว่าดีหมด
๓๒	กลับมาประทับโคนต้นไม้ ท้อพระทัย ในอันโปรดสัตว์ ท้าวสัทธัมมทัตต ต้องทูลวิงวอน	ชะตาชีวิตในปีนี้ มีความสับสนในชีวิตอาจจะมีผู้มาบอก ทางชีวิตให้
๓๓	ทรงคำนึงถึงอุปนิสัยเวไนยสัตว์ เปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า จึงรับ อาราธนา	ชะตาชีวิตในปีนี้ ต้องพิจารณาชีวิตดีๆ เปรียบเหมือน ดอกบัวสี่เหล่า
๓๔	เสด็จพระพุทธดำเนินไปโปรดเบญจ วัคคีย์ พบอุปกาชีวกในระหว่างทาง	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า จะมีคนชี้ทางในการดำเนิน ชีวิตให้ อาจเป็นญาติผู้ใหญ่หรือเพื่อนร่วมงาน
๓๕	เสด็จถึงป่าอิสิปตนะ เบญจวัคคีย์เห็น แต่ไกลนึกกันว่าจะไม่ต้อนรับ แต่แล้ว ก็กลับใจ	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเรียนหรือ ทำงาน ให้ทำมากกว่าพูด อย่าพูดมากกว่าทำ คนจะได้ เชื่อถือ
๓๖	แสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตน สูตร โปรดเบญจวัคคีย์ให้ได้ดวงตา เห็นธรรม	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าดี เพราะพระพุทธเจ้าแสดง ธรรมโปรดเบญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรม
๓๗	ยสะกุลบุตรหนายสมบัติ เดินไปสู่ป่า อิสิปตนพบพระพุทธองค์ทรงแสดง ธรรมโปรด	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า จะเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต จิตใจในเบื้องต้น แต่ก็ดีขึ้นในปลายปี

๓๘	เสด็จไปหาขุณโฑเวลากัสสปะ ขอ พักในโรงไฟขุณโฑบอกว่ามีนาคร้ายก็ ไม่ทรงฟัง	ชะตาชีวิตในปีนี้จะทำอะไรจะมีคนขัดขวางชีวิต ชีวิตมี อุปสรรค
๔๙	ทรงพระมานนาคราชร้าย ขดกาย พญานาคใส่บาตรให้ขุณโฑ ขุณโฑก็ยัง ไม่เลื่อมใส	ชะตาชีวิตในปีนี้จะทำอะไรก็มีอุปสรรคในชีวิต จะพูดจา สิ่งใดก็ไม่มีคนเชื่อถือ
๔๐	วันหนึ่งฝนตกหนัก น้ำท่วมแต่ไม่ทรง ท่วมที่ประทับ ขุณโฑเห็นอัศจรรย์จึง ทูลขอพรพรพา	ชะตาชีวิตในปี นี้ จากที่มีอุปสรรคในชีวิต ก็เริ่มมีชีวิตที่ดี ขึ้น
๔๑	อรุณเวลากัสสปะประกาศตนเป็นพุทธ สาวกต่อหน้าพระเจ้าพิมพิสาร ณ สวนตาลหนุ่ม	ชะตาชีวิตในปี นี้ ถือว่าดี เพราะภาพที่ ๓๘, ๓๙, ๔๐ พระพุทธเจ้าต้องเทศนาธรรมกับขุณโฑสามพี่น้องจนสิ้น ยศ พระอรุณเวลากัสสปะประกาศตนเป็นพุทธสาวก
๔๒	พระเจ้าพิมพิสารเลื่อมใส ทรงหลัง น้ำทักษิณทกถวายวัดเวฬุวันเป็น ปฐมสังฆาราม	ชะตาชีวิตในปี นี้ ถือว่าดี เพราะพระเจ้าพิมพิสาร ถวาย วัดเวฬุวัน เป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา
๔๓	พระเจ้าพิมพิสารทรงทำบำเพ็ญกุศล อุทิศให้พระญาติที่เกิดเป็นเปรต เปรตทั้งหลายต่างอนุโมทนา	ชะตาชีวิตในปี นี้ ใครได้ภาพนี้ ในปีนี้อาจจะเป็นญาติที่ น้องหรือเจ้ากรรมนายเวรมาขอส่วนบุญจากเรา เวลา ทำบุญเสร็จ ให้กรวดน้ำให้คนที่ตายด้วย
๔๔	พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตรอัคร สาวกซ้าย-ขวา มาทูลขอพรพรพาเป็น อหิภิกขุ	ชะตาชีวิตในปี นี้ ถือว่าดีมากภาพหนึ่ง เพราะพระพุทธเจ้า ได้อัครสาวกซ้าย-ขวา คือพระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากในช่วงนี้
๔๕	พระพุทธเจ้าทรงพระทานโอวาทปาฏิ โมกข์แก่พระอรหันต์ในวันเพ็ญ มาฆบูชา	ชะตาชีวิตในปี นี้ถือว่าดีมาก เพราะพระพุทธเจ้าแสดง โอวาทปาติโมกข์แก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ในวัน มาฆบูชา
๔๖	เสด็จไปโปรดพระญาติที่กรุง กบิลพัสดุ์ พระญาติผู้ใหญ่ถือว่า สูงอายุไม่ถวายบังคม	ชะตาชีวิตในปี นี้ ทำนายว่าปานกลางจะทำอะไรคนจะไม่ ค่อยเชื่อถือศรัทธา ผู้ใหญ่ไม่ให้ความเชื่อมั่น ต้องทำ มากกว่าพูด
๔๗	ทรงแสดงปาฏิหาริย์เหาะให้เห็น หมู่ พระญาติสิ้นพยศลดทิฐิมานะถวาย บังคมพร้อมกัน	ชะตาชีวิตในปี นี้ ต่อเนื่องจากภาพที่ ๔๖ เมื่อทำมากกว่า พูด คนทั้งหลายจึงยอมรับนับถือ
๔๘	เสด็จทรงบาตรในเมือง พระนาง พิมพาโยสธราทรงเห็นและทรงชี้ให้ พระราหุลบุตรว่า “นั่นคือบิดาของ เจ้า”	ชะตาชีวิตในปี นี้ ถือว่าดี เพราะเพื่อนหรือคนที่ทำงาน ด้วยกันเห็นความสำคัญ

๔๙	พระพุทธะบิดาทรงทราบข่าวก็เสด็จมาตัดพ้อทูลขอให้เสด็จกลับไปประทับเสวยในราชฐานเมืองพัสดุ	ชะตาชีวิตในปีนี้ พอดีปานกลาง ให้ยึดมั่นในแบบแผนชีวิตของตัวเอง ถ้าคิดว่าดี จงทำเลย ผลที่ตามมาเกิดแต่เหตุ
๕๐	พระนางพิมพาพิลาปราพันถึง พระพุทธองค์เสด็จดำเนินไปโปรดถึงในปราสาท	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า เกี่ยวข้องกับคนที่มีครอบครัว จะเป็นเป็นราว เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของสามีภรรยา หรือเกี่ยวกับคนรัก
๕๑	พระนันทะรับบาตรส่งเสด็จ นางคู้วิวาร้องสั่งให้รับกลับ พอถึงวัดพระพุทธองค์กลับชวนให้บวช	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า จะมีคนมาช่วยในการทำงาน แบ่งเบาภาระ
๕๒	พระราหุลแสดงความรักซาบซึ้งในพระพุทธองค์ผู้เป็นพระบิดาจนลืมหูลงราชมบัติ	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรักของลูกมีต่อพ่อ ความรักของพ่อมือต่อลูก เป็นความรักของคนในครอบครัวเป็นสำคัญ
๕๓	ทรงมอบสมบัติพระนิพพานแก่พระราหุล โดยให้บรรพชาเป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า ตัวเราอาจจะมอบข้อคิดที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอน หรือแนวทางดำเนินชีวิตให้กับคนที่เรารัก อาจเป็นลูก หรือภรรยาก็ได้
๕๔	ทรงพานันทะไปชมนางฟ้า พระนันทะใคร่จะได้เป็นชายาทรงรับรองจะให้สมหวัง	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า จะเกิดความสับสนในชีวิต แต่จะมีผู้หลักผู้ใหญ่ชี้ทางชีวิตให้
๕๕	พระเทวทัตใส่แตรฤทธิ์ให้พระกุมารอชาตศัตรูเลื่อมใสเพื่อให้รับเป็นโยมอุปฐาก	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าไม่ค่อยดีอย่าเป็นคนหูเบา ให้มีความหนักแน่น อย่าเชื่อใครง่ายๆ เดียวถูกหลอก
๕๖	นายขมังธนูซึ่งพระเทวทัตส่งไปฆ่าพระพุทธองค์ปลงอาวุธ ฟังธรรมสำเร็จมรรคผล	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าไม่ค่อยดีจะมีคนคิดร้าย การทำงานมีอุปสรรค ติดขัดในหลายเรื่อง แต่สุดท้ายก็ทำอะไรเราไม่ได้
๕๗	พระเทวทัตได้สำนึกในความผิดของตน ใคร่ทูลขอขมา แต่ถูกธรณีสูบเสียก่อนเข้าเฝ้า	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าไม่ดี และเลวร้ายที่สุด คือเป็นภาพที่มีคำทำนายเป็นร้ายที่สุดในบรรดาภาพจำนวนภาพ ๘๐ ภาพ เพราะเป็นภาพพระเทวทัตถูกธรณีสูบ
๕๘	พระแม่น้าปชาบดีทูลถวายผ้าสาฎกโปรดให้พระอชิตะภิกษุต่อ เพราะต่อไปจะได้ตรัสรู้เป็นพระศรีอริยเมตไตรย์	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่าปานกลางเพราะพระนางปชาบดีถวายผ้าพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้าไม่รับ มีภาพนี้ภาพเดียวที่มีคนมาถวายของ พระพุทธเจ้าไม่รับ
๕๙	ทรงห้ามพระญาติฝ่ายพระบิดากับฝ่ายพระมารดา ซึ่งแย่งกันทนต์น้ำเข้านามิให้วิวาทกัน	ชะตาชีวิตในปีนี้ ทำนายว่า จะมีคนให้ความสำคัญเรา จะให้เราช่วยเหลือ ช่วยเป็นที่ปรึกษา

๖๐	พระพุทธบิดาประจวบ เสด็จไปโปรด กระทั่งสำเร็จพระอรหันต์แล้ว นิพพาน	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่า จะมีความกตัญญูระลึกถึงผู้มี พระคุณ หรือได้ไปเยี่ยมญาติทางไกลที่เจ็บป่วยหนักไม่ สบาย หรือญาติผู้ใหญ่อาจป่วยหนัก
๖๑	พระแม่ให้นามหาปชาบดีโคตมีนาง กษัตริย์บริวารไปทูลขออุปสมบทเป็น ภิกษุณี	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่าดี เพราะมีสิ่งดีเกิดขึ้นใน พระพุทธศาสนา คือ มีภิกษุณีเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา
๖๒	ทรงสำแดงยมกปาฏิหาริย์ข่มพวก เดียรถีย์ที่ตนม่มวงคณทามพฤกษ์	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่าปานกลางจะมีปัญหาอุปสรรค แต่ก็สามารถผ่านไปได้
๖๓	เสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ เพื่อโปรดพระพุทธมารดา	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่า เราจะคิดถึงบุคคลที่เรารัก เลียดดูเรามาตั้งแต่เด็ก เราอยากจะตอบแทนคุณท่านและ ได้ทำคุณความดีตอบแทน
๖๔	ถึงวันมหาปวารณาเสด็จลงจาก ดาวดึงส์โดยบันไดแก้ว บันไดทอง บันไดเงิน	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่าดีมากเพราะเป็นภาพ สนุกสนาน เทวดาลงมาส่งพระพุทธเจ้าจากสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ ทำสิ่งใดก็จะมีคนเห็นดีด้วย
๖๕	ตอนพระเจ้าเปิดโลก คือ ทรงบันดาล ให้เทวโลก มนุษย์โลก และสัตว์นรก แลเห็นซึ่งกันและกัน	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่า ถ้าอยู่ในวัยกลางคนไปจนถึง วัยชรา จะมองเห็นสัจธรรมของชีวิต คือ ถ้าทำดีก็จะได้ดี ทำชั่วจะได้ชั่ว
๖๖	เสด็จไปจำพรรษา ณ ป่าเลไลยก์ โดย มีช้างกับลิงเป็นพุทธอุปฐาก	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่าดี ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด หรืออยู่ ในที่ใดก็ตามจะมีคนคอยดูแลเอาใจใส่ คือไปอยู่ไหนก็มี แต่ความสุข
๖๗	ถึงวันเพ็ญเดือนสาม พรรษาที่ ๔๕ พญามารเข้าเฝ้าทูลให้เสด็จ ปรีณิพพานทรงรับอาราธนา	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่า อย่าไปรีบปากหรือสัญญา กับใครง่ายๆ จะจนใจเราเอง หรือหากไม่แน่ใจว่าจะทำตาม คำสัญญาได้ก็ไม่ควรรับปาก
๖๘	มีพุทธภิกษุภิกษุณีแก่พระอรหันต์ว่า ทรงปลงอายุสังขารแล้ว อีกสามเดือน จะนิพพาน	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่า อย่าให้คำสัญญากับใครง่ายๆ หรืออย่าปลงนามคู่สัญญาหรือคำประกันให้ใคร เหมือน พระพุทธเจ้าสัญญากับพระยามารว่า อีก ๓ เดือนจะ ปรีณิพพาน
๖๙	รุ่งเช้าเสด็จกลับจากทรงบาตรเยื้อง พระวรกายทอดพระเนตรกรุงไพศาลี ครั้งสุดท้าย	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่า อาจจะได้เดินทางไกลหรือย้าย ที่ทำงานไปทำงานที่อื่น หรือจากคนที่รัก
๗๐	เช้าวันเพ็ญเดือน ๖ ทรงรับเสวย มังสะสุกร่อนที่บ้านนายจุนทะ นับเป็นปัจฉิมปิ่นทบาท	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าจะว่า จะเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพ เกี่ยวกับอาหารการกิน จะเป็นโรคเกี่ยวกับท้องหรือระบบ ทางเดินอาหาร

๗๑	เสด็จกรุงกุสินารา ทรงกระหายน้ำโปรดให้พระอานนท์ไปตักน้ำมาถวาย	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่า สิ่งที่ไม่คิดว่าจะเป็นไปได้ ก็อาจจะเกิดขึ้นให้ได้เห็น อาจจะประสบกับภัยแล้งในพื้นที่เกษตร
๗๒	ปุกกุสะบุตรแห่งมัลลกะษัตริย์แวะเข้าเฝ้าถวายผ้าเนื้อเกลี้ยงสีทอง	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่า สิ่งที่ไม่คิดว่าจะเป็นไปได้ ก็อาจจะเกิดขึ้นให้ได้เห็น อาจได้เห็นในสิ่งที่ไม่เคยเห็นหรือได้สิ่งที่ไม่คาดว่าได้
๗๓	เสด็จถึงสาละวันกรุงกุสินารา โปรดให้พระอานนท์จัดที่บรรทมระหว่างไม้รังทั้งคู่เป็นช่วงเวลาท้ายพุทธกาล	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่า ปีนี้รู้สึกเหนื่อยล้าจากการทำงาน เพราะสู้ชีวิตมาตลอด อยากจะพักผ่อนมากกว่าที่จะดำเนินชีวิตต่อไป
๗๔	พระอานนท์ไปยื่นเหนียวสลักเพชรพระวิหารร้องให้รำพันถึงพระพุทธรูปองค์	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่าไม่ดี จะประสบความทุกข์ใจหรือพลัดพรากและสูญเสียผู้ใหญ่ เพราะพระอานนท์ทราบว่ามีอีก ๓ เดือน พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน จึงร้องไห้
๗๕	ทรงแสดงธรรมโปรดสุภทัตตะปริพาชก ให้สำเร็จมรรคผลนับเป็นปัจฉิมเวไนย	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่าดี แม้ว่าจะหมดภาระหน้าที่หรือเกษียณแล้วอาจจะมีผู้ให้ความสำคัญ คือยังสร้างประโยชน์ได้ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดสุภทัตตะปริพาชกให้สำเร็จมรรคผล
๗๖	ทรงยกพระธรรมวินัยไตรปิฎกเป็นศาสดา ประทานปัจฉิมโอวาทแล้วเสด็จดับขันธปรินิพพาน	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่า ปีนี้อย่าประมาทในชีวิต เพราะความไม่แน่นอนของชีวิตอาจเกิดขึ้นได้
๗๗	พระสงฆ์ปุณณได้ฟังข่าวปรินิพพานซึ่งอาชีวกบอกแก่พระมหากัสสปะเถระก็พากันร้องไห้	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่าไม่ดี จะมีการสูญเสียครั้งใหญ่ในชีวิตเพราะเป็นภาพพระภิกษุ เมื่อทราบว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระที่ยังไม่บรรลุนิพพานก็ร้องไห้
๗๘	พอพระมหากัสสปะถวายบังคมบาทพระพุทธสรีระแล้ว เพลิงสวรรค์ก็บันดาลลูกโซติช่วง	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่า การงานที่ทำมาถือว่าสำเร็จลุล่วง คือถึงเวลาที่จะปล่อยวางชีวิตแล้ว
๗๙	โทณพราหมณ์แบ่งสรรพระบรมสารีริกธาตุแก่พราหมณ์ และกษัตริย์ ๘ พระนคร	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่า คนจะมองเห็นความสำคัญในตัวเจ้าชะตาถ้าอยู่ในวัยทำงาน ก็จะมอบงานสำคัญให้ทำ เพราะผู้ใหญ่มองเห็นความสำคัญในตัวท่าน
๘๐	พระมหากัสสปะกับพระอริยสงฆ์ยกปฐมสังคายนา สืบอายุพระศาสนามาถึงบัดนี้	ชะตาชีวิตในปีนี้น่าทายน่าว่า เน้นคนที่อยู่ในวัยทำงาน จะมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำคณะ และได้นำพาหมู่คณะดำเนินไปทางที่ดีและสำเร็จสมประสงค์

(พระสุธีธรรมานุวัตร, [เทียบ สิริญาโณ], บรรณาธิการ, พระครูประสิทธิ์ชยาภินันท์, และชุมพล บุชาติพิทย์ (ผู้บันทึกคำทำนาย) สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลข้างต้นแล้วจะเห็นว่า การทำนายดังกล่าวมีระเบียบและมีขั้นตอน คือ มีแบบปฏิบัติที่เริ่มจากการจตุรปูเทียนไหว้พระ เสี่ยงทาย และรับคำทำนาย โครงสร้างเช่นนี้แสดงให้เห็นโครงสร้างทางพิธีกรรมมีตอนเริ่มและจบชัดเจน อีกประเด็นที่สำคัญคือควรสังเกตว่า ก่อนจะเริ่มเสี่ยงทายผู้เสี่ยงทายต้องไหว้พระก่อน ลักษณะดังกล่าวน่าจะเพื่อความเป็นสิริมงคลและน่าจะเพื่อให้ผู้รับคำเสี่ยงทายตั้งสมาธิให้มั่นคงคล้ายกับการเตรียมใจให้พร้อมที่จะรับและตั้งใจเพื่อไว้อยอมรับกับคำทำนายที่ทั้งดีและไม่ดี ที่กล่าวเช่นนี้เพราะตามคตินิยมในทางพระพุทธศาสนาสอนและเน้นย้ำเชื่อเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว เมื่อชาวผู้ไทคำบงนำเอาภาพปฐมสมโพธิมาทำหน้าที่ทำนายจึงอาจมีความหมายในเชิงพิธีกรรม ทั้งยังสื่อว่าชาวผู้ไทคำบงนับถือพระพุทธศาสนา หากแต่เป็นพระพุทธศาสนาในอีกมิติหนึ่ง คือพระพุทธศาสนาที่นับถือกันในกลุ่มชาวบ้านหรือพุทธแบบชนเผ่าไท อีกแง่หนึ่งลักษณะการใช้ภาพปฐมสมโพธิทำนายย่อมสะท้อนให้เห็นความต้องการของปวงชนที่ต้องการจะรู้เรื่องอนาคตความเป็นไปในชีวิต ซึ่งล้วนเป็นความไม่มั่นคง ลักษณะเช่นนี้ในทางคติชนวิทยาน่าจะถือได้ว่า ภาพปฐมสมโพธิมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเป็นทางออกให้ชีวิตของชาวผู้ไทคำบง ซึ่งสอดคล้องกับข้ออธิบายของศิริพร ณ ถลาง (๒๕๕๒: ๓๖๓) ที่อธิบายว่า บทบาทหน้าที่ของคติชนมี ๓ ประการสำคัญ คือ ๑) บทบาทคติชนในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม ๒) บทบาทคติชนในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม ๓) บทบาทคติชนในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากเกณฑ์ทางสังคม โดยการใช้ภาพปฐมสมโพธิทำนายนั่นเองน่าจะเป็นบทบาทคติชนวิทยาในการหาทางออกให้แก่ชีวิตของผู้คน มิติดังกล่าวนี้น่าจะยังอาจสะท้อนให้เห็นมุมมองของมนุษย์และไม่มีอำนาจมากพอที่จะหยั่งรู้อนาคตของตนเอง ดังนั้น เรื่องราววรรณกรรมศาสดาประวัติจึงน่าจะมีบทบาทหน้าที่ต่อผู้คนในลักษณะดังกล่าวเพื่อหาทางออกให้แก่ชีวิตของชาวพุทธผู้ไทคำบงในมุมมองแบบพิเศษ ดังเช่นที่ปรากฏการใช้ภาพประวัติศาสตร์ทำนายชะตาชีวิตของชาวผู้ไทคำบง อีกประการหนึ่งที่ควรกล่าวไว้คือภาพปฐมสมโพธิก็ระยะเวลาชีวิตของชาวผู้ไทคำบงยังมีส่วนสัมพันธ์กันคือระยะเวลาอายุโดยเฉลี่ยอยู่ที่ ๘๐ ปี ดังปรากฏข้อมูล ดังนี้

ภาพปฐมสมโพธิกับระยะเวลาชีวิตชาวผู้ไทคำบง

จากการศึกษาข้อมูลพื้นที่เบื้องต้นพบว่าชาวบ้านคำบงที่ทราบวันและเวลาทำนายปฐมสมโพธิต่างพากันเตรียมตัวเพื่อที่จะได้จับฉลากการทำนายดังกล่าวเพราะอยากรู้ความเป็นไปในชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่าชาวหมู่บ้านอื่นหรือตำบลอื่นก็นิยมการทำนายด้วยภาพปฐมสมโพธิ โดยจะพบว่าผู้ที่อยู่ต่างหมู่บ้านต่างรอคอยการทำนายดังกล่าวซึ่งจะจัดขึ้นในงานประจำปีที่บ้านคำบง หรือที่วัดประสิทธิ์โพธิ์ชัยเป็นประจำทุกปี ประการสำคัญคือชาวคำบงต่างเชื่อว่าการทำนายเช่นนี้มีมานาน แม้พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์เองก็เชื่อว่าการทำนายปฐมสมโพธิมีมาก่อนหน้าที่ตนจะเกิด ทั้งยังเชื่อว่าชีวิตของตนเองมีส่วนสัมพันธ์กับภาพพุทธประวัติปฐมสมโพธิ เพราะเชื่อว่าช่วงชีวิตของพระศาสดาเองก็มีระยะเวลาจากประสูติ-ปรินิพพานมีทั้งขึ้นและลง ดังนั้น ชีวิตของคนจึงมีขึ้นลงและสัมพันธ์กับประวัติพระพุทธเจ้า ประเด็นสำคัญคือ ชาวคำบงต่างเชื่อกันว่า การทำนายปฐมสมโพธิมีมาไม่น้อยกว่า ๕๐ ปี โดยพระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์ อายุ ๕๙ ปี (รองเจ้าอาวาสวัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย) เจ้าคณะตำบลคำบง เขต ๑ อธิบายว่า ตนได้รับการอุปสมบทหรือบวชมาแล้ว ๒๓ พรรษา ซึ่งได้รับการเอกราภิเษก (ฮตสรง) และเป็นพระเถระ

ผู้ใหญ่ที่ชาวบ้านนับถือ ทั้งยังได้รับการบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ว่า ประเพณีการเสี่ยงทายหรือทำนายปฐมสมโพธิ์ของชาวผู้ไทค้ำบงมีมานานแล้ว โดยจากคำบอกเล่าของจารย์เก่าหลายคนทีลาลึกขาบทไป (คนที่เคยบวชเรียนมาและได้ผ่านพิธีฮีดสร้งก่อนลาลึกขาบท) ว่า การทำนายดังกล่าวมีมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ (พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) หากพิจารณาข้อมูลดังกล่าวแสดงว่า การทำนายโดยใช้ภาพปฐมสมโพธิ์น่าจะเป็นพิธีกรรมที่มีมานานเกือบ ๑๐๐ ปี ซึ่งเหตุผลที่น่าเชื่อว่าการทำนายดังกล่าวมีมานานอาจอาศัยข้อมูลตัวเลขที่พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์บอกกล่าว รวมถึงข้อมูลที่ได้จากผู้นำชุมชน ซึ่งได้เก็บข้อมูลท้องถิ่นจากคำบอกเล่ารุ่นต่อรุ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ตำบลค้ำบง

มงคล ประชาชัย กำนันตำบลค้ำบง (อายุ ๕๖ ปี) กล่าวว่า การทำนายด้วยการจับฉลากปฐมสมโพธิ์ได้มีมาแต่อดีต คือ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านค้ำบงเป็นผู้ริเริ่มและนำพาพวกตนและลูกบ้านค้ำบงประกอบพิธีทำนายดังกล่าว อีกทั้งได้มีการสืบสานเรื่อยมาจนถึงยุคของตนเอง ทั้งนี้พอถึงช่วงที่ตนเป็นกำนันจะมีการประชุมหารือเรื่องการใช้ภาพปฐมสมโพธิ์ทำนายเฉพาะ คือก่อนที่จะเริ่มงานจะต้องมีการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมและแบ่งภาระหน้าที่กันทำในฝ่ายต่างๆ อย่างแข็งขัน อนึ่งในงานบุญมหาชาติของชาวค้ำบงทุกปีสิ่งที่ขาดไม่ได้คือทำนายปฐมสมโพธิ์ที่ต้องจัดให้มีควบคู่กันทุกปี ซึ่งการจะต้องให้มีการทำนายดังกล่าวต้องอบรมและฝึกหัด คัดเลือกผู้ทำหน้าที่ทำนายปฐมสมโพธิ์ หรือคล้ายๆ กับผู้ทำหน้าที่อ่านผอยคำทำนาย เช่น เชียมซี หรือการทำนายแบบอื่น การจัดให้มีการทำนายปฐมสมโพธิ์นี้ก็ด้วยชาวผู้ไทค้ำบงต่างเชื่อกันว่า ปีไหนที่มีเทศน์มหาชาติ ปีนั้นจะต้องจัดให้มีการทำนายปฐมสมโพธิ์ควบคู่กันไปทุกปีไม่ให้ขาด เพราะชาวบ้านถือว่า เป็นการทำงานบุญใหญ่ที่ขาดการทำนายดังกล่าวไม่ได้ อีกทั้งผลการทำนายปฐมสมโพธิ์มีความแม่นยำและศักดิ์สิทธิ์มาก ที่ว่าศักดิ์สิทธิ์เพราะเชื่อว่า การทำนายดังกล่าวอิงอยู่กับพุทธานภาพจึงทำให้การทำนายดังกล่าวศักดิ์สิทธิ์ทั้งนี้ตามธรรมเนียมทุกปีคนที่ประธานฝ่ายฆราวาสจะต้องมาร่วมพิธีเปิดในตอนเช้าหลังถวายภัตตาหารเช้าพระสงฆ์ในวัดประวิทย์โพธิ์ชัย เวลาประมาณ ๐๗.๐๐ น. ทั้งจะต้องเป็นผู้จับฉลากคำทำนายก่อนทุกปี (ช่วงดังกล่าวตนเป็นกำนัน คือช่วงลงพื้นที่เก็บข้อมูล พ.ศ. ๒๕๖๐) ดังนั้น ผู้นำชุมชนจึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมในพิธีเปิดและต้องเป็นผู้จับฉลากคำทำนายก่อนคนอื่นทุกปีในฐานะประธานฝ่ายฆราวาส โดยประธานฝ่ายสงฆ์จะต้องเป็นเจ้าอาวาสวัดประวิทย์โพธิ์ชัยเป็นผู้นำหรือประธานฝ่ายสงฆ์เปิดงานพิธีทำนาย โดยปีนั้นมงคล ประชาชัยจับได้ภาพลำดับที่ ๙ คือภาพพระพุทธเจ้าเสด็จประพาสป่า ความหมายทางคำทำนายคือจะได้ออกดูแลทุกข์สุขของประชาชน หรือจะได้เดินทางอยู่ตลอดเวลาอยู่ไม่ติดที่ (มงคล ประชาชัย, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) เมื่อพิจารณาข้อมูลที่มงคล ประชาชัยกล่าวไว้แล้วน่าจะช่วยให้เห็นลักษณะสำคัญของภาพพุทธประวัติปฐมสมโพธิ์ว่ามีผลกับระบบความเชื่อและมีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนบ้านค้ำบงซึ่งเป็นชาวผู้ไททั้งหมู่บ้าน

ข้ออธิบายข้างต้นมีความสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของเสมียนชัย ได้สงวน (อายุ ๖๘ ปี) ชาวบ้านคำบงหมู่ที่ ๑ ที่กล่าวว่า ตนเองเกิดมาก็เห็นพิธีการทำนายโดยใช้ภาพปฐมสมโพธิ นั่นคือ การทำนายทายทักดวงชะตาชีวิตของคนผู้ไทคำบงคงมีมาก่อนหน้าที่ตนจะเกิด เพราะช่วงที่ตนเองเกิดมาและจำความได้ปรากฏว่า มีผู้เล่าถึงความแม่นยำของการทำนายดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้ เสมียนชัย ได้สงวน ยังอธิบายอีกว่าตนเองเกิดมาพร้อมกับคำทำนายและถือว่าชีวิตคนเหมือนกับชีวิตพระพุทธเจ้า โดยจากประสบการณ์การจับฉลากการทำนายปฐมสมโพธิของตนเองถือว่ามีความแม่นยำมากถึงร้อยละ ๙๐ และตนจะต้องมาจับฉลากทุกปี โดยจะพบว่าพิธีทำนายโดยใช้ภาพปฐมสมโพธิต้องมีทุกปีในงานบุญเทศน์มหาชาติ เพราะชาวผู้ไทคำบงเชื่อว่า ชาติสุดท้ายของพระสมณะโคตมพุทธเจ้าคือเสวยชาติเป็นพระเวสสันดรเป็นชาติที่อยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีอย่างอุกฤษฏ์ก่อนที่จะมาเสวยชาติเป็นพระพุทธเจ้า ต่อจากชาติของพระเวสสันดรแล้วจะเป็นช่วงที่พระโพธิสัตว์จะต้องมาเสวยชาติเป็นพระสิทธัตถะกุมารเพื่อบำเพ็ญสมณะธรรมตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ดังนั้น ภาพปฐมสมโพธิเป็นภาพอธิบายเรื่องราวของพระพุทธเจ้า (ศาสดาประวัตินี้) เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวผู้ไทคำบงจึงต้องใช้ภาพดังกล่าวมาเป็นภาพสำหรับทำนายดวงชะตาของชาวผู้ไทคำบง และโดยเฉลี่ยอายุของผู้คนชาวผู้ไทคำบงจะอยู่ที่ ๘๐ ปี ซึ่งตรงและสอดคล้องกับภาพปฐมสมโพธิที่มีด้วย ๘๐ ภาพ และสอดคล้องกับพระชนมายุของพระพุทธเจ้าสมณะโคตม ๘๐ ปี จึงทำให้งานเทศน์มหาชาติต้องมีปฐมสมโพธิทำนายทุกปี กล่าวคือต้องจัดการทำนายภาพดังกล่าวในงานบุญมหาชาติทุกๆ ปีสำหรับคำทำนายทั้งดีและไม่ดีถือว่ามีส่วนต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมาก เช่น ถ้ามีผู้จับฉลากคำทำนายได้ภาพพระพุทธเจ้าปรีณพพาน (ภาพ ๗๖) ถือกันว่าเป็นภาพที่ไม่ดีและคำทำนายจะออกมาในทางไม่ดี เหตุเชื่อกันว่า การปรีณพพานของพระองค์เป็นการสิ้นสุดยุคสมัยหรือสิ้นสุดแห่งพระชนม์ ระวังความไม่แน่นอนอนของชีวิตที่อาจเกิดขึ้นได้ ดังนั้น ภาพปรีณพพานจึงเป็นภาพแห่งความทุกข์ของพระสาวกและชาวพุทธทั้งหมดเมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ที่จับได้ภาพพุทธปรีณพพานจึงถือว่าตกช่วงชะตาชีวิตไม่ดี จึงจำเป็นต้องทำบุญต่ออายุด้วยวิธีต่างๆ เช่น สะเดาะเคราะห์ต่อชะตาดักบาตร ๑๐๘ เพราะเป็นเหมือนชีวิตต้องเริ่มต้นใหม่ ปลอ่ยปลาหรือเต่าเพื่อให้อายุยืน การทำเช่นนี้ถือว่าเป็นการต่ออายุใหม่ให้ตนเองพ้นจากเคราะห์ โดยแต่ละปีอาจจะได้ภาพที่แตกต่างกันทั้งดีและร้ายแปรไปตามดวงชะตาของผู้เข้ารับคำทำนาย สอดคล้องกับที่ชาวคำบงต่างเชื่อกันว่า ภาพพุทธประวัติปฐมสมโพธิจากภาพที่ ๑-๘๐ มีทั้งภาพที่สุขและทุกข์ปะปนกันไปไม่ขาดสาย คือ ทั้ง ๘๐ ภาพเป็นเหมือนการสืบเนื่องกันและคล้ายๆ กับชีวิตของคนที่สืบเนื่องมาจากเด็กไปเป็นผู้ใหญ่ เช่นเดียวกับที่ ๘๐ ภาพในปฐมสมโพธิเริ่มจากภาพประสูติและปิดท้ายภาพสุดท้ายที่ภาพปรีณพพาน ถึงอย่างไรหากคำนวณแล้วจะพบว่าภาพในปฐมสมโพธิมีภาพดีมากกว่าไม่ดี ดังนั้น ภาพปฐมสมโพธิจึงสื่อถึงการผูกติดอยู่กับชีวิตของผู้คนผู้ไทคำบงทั้งในแง่ดีและไม่ดี คือ ชีวิตคนๆ หนึ่งเมื่อเกิดมาแล้วจำต้องพบเจอทั้งเรื่องดีและไม่ดีในชีวิต (นายเสมียนชัย ได้สงวน, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

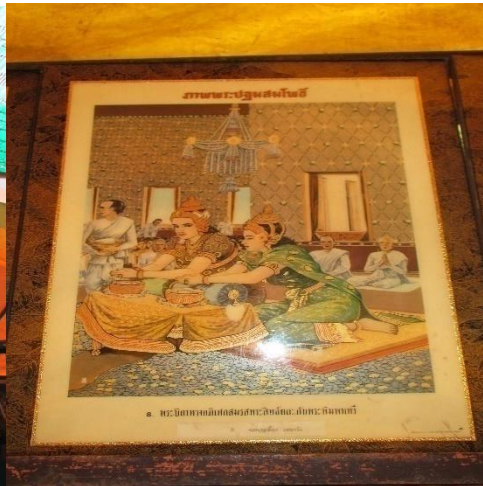
จากข้ออธิบายของสงวนชัยข้างต้นน่าจะแสดงให้เห็นว่า ๑) การทำนายโดยใช้ภาพพระพุทธประวัติชุดปฐมสมโพธิที่หมู่บ้านคำบงมีมานาน ๒) คำทำนายที่ได้จะมีทั้งดีและไม่ดี เช่นเดียวกับพระชนมายุ ๘๐ พรรษาของพระพุทธเจ้าที่ทรงประสบทั้งดีและไม่ดี ๓) เมื่อได้รับคำทำนายที่ไม่ดีก็สามารถแก้ไขด้วยการทำบุญตักบาตร สะเดาะ

เคราะห์ ปล่อยนกล่อยปลาเพื่อแก้ไขสิ่งไม่ดีให้ดีขึ้นได้ และ ๔) ชาวคำบงเชื่อในคำทำนายว่ามีความแม่นยำและมองว่าเฉลี่ยอายุของผู้คนอยู่ที่ ๘๐ ปี ซึ่งตรงกับพระชนมายุ ๘๐ ปีของพระพุทธเจ้าและจำนวนภาพ ๘๐ ภาพเมื่อเป็นเช่นนี้จึงน่าเชื่อถือได้ว่า ระบบความเชื่อของผู้ไทคำบงได้ผูกติดอยู่กับตัวเลขและพุทธประวัติ ลักษณะเช่นนี้ทำให้เห็นว่า ศาสนามีบทบาทหน้าที่ในการทำนายทายทักชะตาชีวิตผู้คน และชาวผู้ไทคำบงจำนวนมากต่างให้ความเชื่อเรื่องการทำนายดังกล่าว

นอกจากนี้ชุมพล บุชาติพิทย์ (อายุ ๔๒ ปี) นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย กาฬสินธุ์ มีภูมิลำเนาเป็นชาวคำบงกล่าวว่า ชาวคำบงเป็นผู้ไทจำนวนมากร้อยละ ๙๕ (สังเกตจากภาษาพูด) โดยผู้สูงอายุในชุมชนเล่าว่า บรรพบุรุษย้ายมาจากภูแล่นช้าง อ.นาคู จ.กาฬสินธุ์ ชุมพลยังกล่าวอีกว่า การทำนายปฐมสมโพธิ์มีมานานคงก่อนหน้าที่ตนจะเกิด เพราะขณะที่ตนจำความได้และเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ จำได้แม่นยำว่าบิดาได้พามาเสี่ยงทายปฐมสมโพธิ์แล้ว โดยในครั้งนั้นจำได้ว่าภาพปฐมสมโพธิ์เป็นภาพที่อัดไว้ในกรอบไม้เก่ามาก ในเวลาต่อมากรอบไม้ชำรุดกระจุกแตกชำรุดเสียหายไปตามระยะเวลา คณะกรรมการวัดประสิทธิ์โพธิ์ชัยจึงได้เปลี่ยนภาพใหม่เป็นกรอบวิทยาศาสตร์ ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ ๑ ภาพป้ายบอกบริเวณเสี่ยงทาย

ภาพประกอบที่ ๒ ภาพกรอบรูปภาพเสี่ยงทาย

ชุมพล บุชาติพิทย์ยังอธิบายต่ออีกว่า ชาวผู้ไทคำบงทุกวัยต่างเชื่อในคำทำนายปฐมสมโพธิ์เพราะมีความแม่นยำมากถึงร้อยละ ๙๐ ประการต่อมาคือ ผู้ที่มาจับฉลากพิธีทำนายปฐมสมโพธิ์ในปีนั้นๆ หากปีใดได้ภาพที่ไม่ดีจะต้องหมั่นสร้างบุญกุศล และไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เพราะการจับฉลากปฐมสมโพธิ์ได้ภาพที่ไม่ดีแสดงให้เห็นความไม่แน่นอนของชีวิตในแต่ละปี บางปีอาจสุขสบาย บางปีอาจเจ็บไข้ได้ป่วยประสบเคราะห์กรรมทำให้ลำบาก เพราะต่างเป็นปฏิกิริยาต่อกันทั้งนั้น ชุมพลยังได้อธิบายต่อว่า พระพุทธเจ้าเองแม้ทรงเป็นถึงพระศาสดาก็ยังทรงมีอาภรณ์ประจวรหรือเจ็บไข้ได้ป่วยเช่นเดียวกัน แม้ในคราวที่พระองค์มีผู้สนับสนุนมากขึ้นจนได้พระอัครสาวกคือ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะออกบวช และพระองค์เองก็ยังมีบ้างที่ต้องโปรดพระญาติหรือคนใน

ครอบครัวพระองค์ ดังนั้น ชีวิตปุณฺณจึงต้องมีความยุ่งยากลำบากเป็นธรรมดา ประเพณีปฐมสมโพธิ์ทำนายนหรือปฐมสมโพธิ์เสี่ยงทายมีการสืบสร้างผู้ทำหน้าที่ประมวลและอธิบายคำทำนายภาพกันรุ่นต่อรุ่นไม่ขาดระยะ โดยมักจะคัดเลือกเอาจากผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อนหรือเรียกมาเก่า จารย์เก่า หรือทิดที่ลาสิกขาบทแล้ว จะคัดเลือกเอาเฉพาะผู้ที่มีความประพฤติเรียบร้อย มีความประพฤติน่าเชื่อถือและมีศีลธรรม ไม่ดื่มเหล้าเมายา ครอบครัวไม่มีปัญหา เพราะคนเช่นนี้มักจะได้รับความเชื่อถือและเป็นบุคคลที่น่านับถืออีกด้วย (ชุมพล บุชาติพิทย์, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) ภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ ๕ ภาพชุมพล บุชาติพิทย์อธิบายคำทำนาย ภาพประกอบที่ ๖ ภาพพระสงฆ์มาร่วมในพิธีทำนาย

เมื่อพิจารณาจากคำอธิบายของชุมพล บุชาติพิทย์แล้วจะเห็นว่า การทำนายปฐมสมโพธิ์มีการทำเรื่อยมาไม่ขาดระยะ โดยมีแนวทางในการคัดเลือกและมีการสืบทอดพิธีกรรมดังกล่าวอย่างเป็นระบบเห็นได้ชัด อีกทั้งยังเห็นได้ว่า พระสงฆ์เองก็นิยมมาเสี่ยงทายปฐมสมโพธิ์เช่นเดียวกัน เพราะถือว่ามีความแม่นยำสูง ต่อมา บุญเลิศ ภูแฝก (อายุ ๖๖ ปี) กล่าวว่า ตนเป็นหนึ่งในคณะผู้บรรยายภาพปฐมสมโพธิ์ทำนายนมาตั้งแต่อายุ ๓๐ ปี ตอนนี้เป็นประธานคณะกรรมการกำกับดูแลพิธีกรรมทำนายดังกล่าวและมีหน้าที่คัดเลือกผู้บรรยายคำทำนายปฐมสมโพธิ์ บุญเลิศอธิบายเพิ่มเติมว่า คำทำนายดังกล่าวมีความแม่นยำมากถึงร้อยละ ๘๐ สำหรับปีใดที่ตน หรือชาวผู้ไทคำบางผู้จับได้ภาพที่ดี เช่น พระเทวทัตถูกแผ่นดินสูบ พระอานนทร้องไห้ หรือพระพุทธเจ้าปรินิพพาน เป็นต้น จะต้องไปทำบุญหรือสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิต เพื่อเป็นการสร้างบุญกุศลให้ตัวเองและเสริมกำลังใจไม่ให้วิตกกังวลมากนัก บุญเลิศยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ชาวผู้ไทคำบางทั้งหมดเป็นชาวพุทธ หากแต่เป็นชาวพุทธที่มีลักษณะชนเผ่าไทหรือพุทธในแบบของชาวบ้าน และโดยเฉลี่ยร้อยละ ๙๙ มีความเชื่อคำทำนายตามภาพ และร้อยละ ๙๕ เป็นผู้ไทที่นับถือศาสนาเดียวกัน และความเป็นผู้ไทเหมือนกัน ดังกล่าวน่าจะทำให้ชาวบ้านคำบางมีความสามัคคีกันแน่นเหนียวมีความเคารพยำเกรงและเชื่อผู้เฒ่าผู้แก่ ทั้งยังเป็นหมู่บ้านที่มีประชาชนทั้งหมดพร้อมเพรียงกันจึงทำบุญใหญ่คือเทศน์มหาชาติและทำนายปฐมสมโพธิ์ไปพร้อมๆ กันได้และบุญใหญ่ดังกล่าวเป็นบุญใหญ่ที่ต้องมีการสร้าง

กองบุญ¹ พร้อมทั้งเน้นจุดสำคัญของงานบุญไปที่พิธีทำนายนปฐมสมโพธิ์พิเศษกว่าบุญทั่วๆ ไป (บุญเลิศ ภูแฝก, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

ณัฐพงศ์ ประชาชัย (อายุ ๖๓ ปี) อธิบายว่า ตนเองบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย จากนั้นได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในวันแห่งนี้เช่นเดียวกัน อธิบายว่าภาพปฐมสมโพธิ์ที่เห็นเป็นภาพชุดที่สอง ซึ่งเป็นคำอธิบายที่สอดคล้องกับชุมพล บุชาติพัยในเรื่องของความเก่าของภาพและที่มา ณัฐพงศ์ ประชาชัย ยังอธิบายเพิ่มเติมว่า พิธีกรรมทำนายนปฐมสมโพธิ์มีมาครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยเริ่มใช้ภาพปฐมสมโพธิ์ทำนายนชุดแรก ครั้งแรกเดิมมีพระอธิการเชื่อม วุฑฒิมโม เจ้าอาวาสในขณะนั้นเป็นผู้ริเริ่มพาชาวบ้านทำ คือเป็นผู้ต้นคิดให้มีการทำนายนปฐมสมโพธิ์ขึ้นครั้งแรก โดยได้พาตนเองขณะเป็นสามเณรพร้อมด้วยกรรมการวัดประสิทธิ์โพธิ์ชัยสมัยนั้นเดินทางมาซื้อภาพปฐมสมโพธิ์ที่วัดโพธิ์ท่าเตียน (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) และมีผู้บริจาคเงินทำบุญสมทบครั้งนั้นจำนวนมาก สาเหตุที่ต้องไปหาซื้อภาพปฐมสมโพธิ์ที่วัดโพธิ์เพราะเป็นวัดมหานิกาย และเป็นวัดที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระผู้ทรงนิพนธ์ปฐมสมโพธิกถา ถือว่าเป็นวรรณคดีเรื่องเด่นและเรื่องสำคัญของไทยเรื่องหนึ่ง และถือว่าวัดแห่งนี้เป็นต้นกำเนิดปฐมสมโพธิ์เมืองไทย หลังจากซื้อภาพแล้วจึงให้ทางวัดโพธิ์ใส่กรอบให้และบรรจุกล่องนำขึ้นรถมาจากกรุงเทพฯ เพื่อใช้สำหรับทำนายนชีวิตชาวผู้ไทคำบงและเริ่มทำนายนครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จนต่อมาชาวผู้ไทคำบงต่างเชื่อกันว่า การทำนายนปฐมสมโพธิ์เป็นการทำนายนที่มีความแม่นยำสูงถึงร้อยละ ๙๐ ผู้คนในหมู่บ้านคำบงและหมู่บ้านใกล้เคียงเชื่อถือกันมาก ทั้งนี้มักขึ้นอยู่กับคำอธิษฐานและบุญกรรมของตน ซึ่งในปีนั้นๆ หรือปีใดๆ ก็ตามที่ทำนายนแล้วมักเป็นดังนั้น เช่น ครั้งหนึ่งมีชาวบ้านคำบงซื้อถนอมมาจับฉลากทำนายนปฐมสมโพธิ์ได้ภาพพระพุทธเจ้าบำเพ็ญทุกรกิริยาและเสด็จออกจากสถานที่เดิมแล้วประทับยืนพิจารณา โดยตนและผู้อธิษฐานผ่ายคำทำนายนบอกว่า จะได้ไปแดนไกลไม่ได้กลับที่เดิมปรากฏว่าจากนั้นไม่นานนายถนอมเสียชีวิตลงอย่างไม่น่าเชื่อ (ณัฐพงศ์ ประชาชัย, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์ รองเจ้าอาวาสวัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย เจ้าคณะตำบลคำบงเขต ๑ กล่าวว่า วัดประสิทธิ์โพธิ์ชัยเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกายสร้าง พ.ศ. ๒๔๓๓ ต่อมาได้ตราขึ้นเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยเป็นประจำหมู่บ้านที่ก่อตั้งมานาน วัดแห่งนี้ได้ยึดถือประเพณีทำบุญมหาชาติและทำนายนปฐมสมโพธิ์เรื่อยมาและมักจัดขึ้นในเดือนเมษายน เพราะเชื่อกันว่าเป็นเดือนที่จะเข้าสู่ปีใหม่ไทย และการทำนายนปฐมสมโพธิ์ก็ต้องทำกันในงานบุญมหาชาติเท่านั้น ทั้งนี้ พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ถ้าหากจับฉลากปฐมสมโพธิ์แล้วมีความไม่แน่ใจหรือไม่เชื่อในคำทายให้นับอายุพระพุทธเจ้า ๘๐ ปีว่าแต่ละปีมี ๘๐ ภาพว่า ตกอายุมากน้อยตามจำนวนภาพก็ให้ยึดตามนั้น เช่น ถ้าจับได้ภาพก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพาน คือ ช่วงฉันทสูตรมัทวะก็ให้ถือว่าเป็นปีไม่ดีและถือว่าเจ้าชะตาผู้รับคำทำนายนอาจจะมโรคร้ายไข้เจ็บหรือกินของแสลงโรคเข้าไปเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าที่ถือนั่นเช่นนี้เพราะชาวคำบงถือว่าให้ยึดพระพุทธเจ้าเป็นใหญ่ พระพุทธเจ้าเป็นอะไรก็ให้เจ้าของชะตาถือตามนั้น

¹คำว่า “กองบุญ” เป็นคำอธิบายถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยในงานดังกล่าวนิยมนำกันแบบรวมญาติและมีเครื่องไทยธรรมและของถวายพระสงฆ์จำนวนมาก เช่น หมอน เสื้อ เสื้อผ้าอาภรณ์สำหรับอุทิศไปให้ รวมถึงเครื่องครัวและผลไม้ เป็นต้น เพื่อนำไปรวมกันที่บ้านเจ้าภาพแล้วแห่ออกไปถวายพระสงฆ์

เพราะชาวคางนับถือว่าพระพุทเจ้าเป็นที่พึ่งอันสูงสุด ดังนั้น เมื่อพระพุทเจ้ามีโรคมีอะไรก็ให้ถือเกณฑ์ทำนายและดวงชะตาตามนั้น คือ ถือเอาชะตาของพระพุทเจ้าเป็นเกณฑ์ (พระครูประสิทธิ์ชัยภินันท์, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า บทบาทหน้าที่ของประวัติพระศาสนาไม่เพียงเป็นเรื่องราวที่มีไว้ในคัมภีร์ หรือเพื่อให้ผู้ศึกษานำมาเป็นบุคลากรฐานเพื่อเกิดศรัทธาและยึดเป็นที่พึ่งในการประพฤติปฏิบัติเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทในการทำนายชะตาชีวิตของผู้คนดังที่ชาวคางใช้ภาพปฐมสมโพธิเป็นเครื่องมือทำนายชีวิตของผู้คนในชุมชน มิติดังกล่าวควรเสนอว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมพระพุทศาสนาและภาพศาสดาประวัติในอีกมิติหนึ่งทางคติชน โดยลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับที่ วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ผู้เขียนบทความเรื่อง “Four Function of Folklore” (1965: 281-298) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า เราควรสนใจบริบททางสังคมของคติชน (social context of Folklore) ทั้งนี้บาสคอมได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนในภาพรวมว่ามีด้วยกัน ๔ ประการคือ ๑) ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม ๒) ทำหน้าที่ให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า ๓) รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และ ๔) ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจ การใช้ภาพปฐมสมโพธิทำนายน่าจะสอดคล้องกับแนวคิดบทบาทหน้าที่ทางคติชนประเด็นที่ ๑ คือ ใช้อธิบายเหตุผลทางพิธีกรรม ทั้งนี้ เพราะจากข้อมูลพื้นที่จะเห็นว่า ชาวผู้ไทคางนำเอาภาพดังกล่าวมาใช้อธิบายเหตุผลเกี่ยวกับชะตาชีวิตของผู้คนในพิธีทำนายปฐมสมโพธิ จึงทำให้น่าเชื่อถือได้ว่า ภาพปฐมสมโพธิในพิธีมีบทบาทหน้าที่ทางคติชนในฐานะสิ่งที่ใช้ในพิธีและมีเหตุผลอธิบายกำกับความแม่นยำ

ลักษณะเช่นนี้เองสอดคล้องกับมุมมองเรื่องบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาใน An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art ที่ Thomas A. Green รวบรวมและไว้อธิบายว่า ในการศึกษาคติชนหรือข้อมูลทางคติชนสิ่งสำคัญและเห็นว่าหัวข้อสำคัญทางคติชนที่ต้องมีคือบทบาทหน้าที่ นี่เองคือความคาดหวังว่า ทุกสาขาวิชา เรื่องราวนิทานหรือความเชื่อพื้นบ้าน หรือเพลงต้องมีบทบาทหน้าที่บางอย่างเพื่อตอบสนองความสำคัญทางสังคม วัฒนธรรม หรือทางด้านจิตใจ มุมมองเช่นนี้ในทางคติชนวิทยาสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ Bronislaw Malinowski ที่มองว่า ทุกอย่างในชีวิตของมนุษย์จะต้องมีบทบาทหน้าที่ ในระดับทฤษฎี functionalism มีความสำคัญและมีบทบาทมากในมิติของวรรณกรรมเชิงสังคมศาสตร์ (Thomas, 1997: 386) เมื่อเป็นเช่นนี้ ควรถือได้ว่า ภาพปฐมสมโพธิถือเป็นภาพศาสดาประวัติที่สำคัญและมีบทบาทต่อผู้คนในสังคมในฐานะสื่อกลางในพิธีกรรมทำนายที่แม่นยำ

สอดคล้องกับข้อมูลซึ่งน้อม ศรีสง่า (อายุ ๖๘ ปี) กล่าวว่า การทำนายปฐมสมโพธิมีความแม่นยำสูงมาก เพราะก่อนที่จะเริ่มทำพิธีทำนายจะต้องนิมนต์พระสงฆ์ในวัดมาสวดถวายพระและอัญเชิญเทวดามาร่วมเป็นสักขีพยานอีกด้วย บางคนก็จับได้ภาพที่ไม่ดีแม้จะให้จับอีกถึงสามครั้งก็ยังคงจับได้ภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลงก็มี เมื่อเป็นดังนี้จึงทำให้ผู้คนที่มารับคำทำนายมีความเชื่อมั่นความแม่นยำและศรัทธาต่อการทำนายดังกล่าว น้อม ศรีสง่ายังอธิบายเพิ่มเติมว่า คำทำนายปฐมสมโพธิเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือ เพราะไม่ได้ตั้งกันขึ้นโดยไม่มีพิธีกรรมรองรับ เพราะก่อนจะเริ่มทำนายต้องนิมนต์พระมาสวดและบูชาเจ้าที่เจ้าทาง ประกอบกับคนที่ทำหน้าที่อ่านและอธิบายคำทำนายมักเป็นอดีตนักบวชที่มีผู้คนเชื่อถือมาก การทำนายปฐมสมโพธิดังกล่าวจัดขึ้นเฉพาะบ้านคางบ้านเดียวและเป็นหมู่บ้านแรก มีที่หมู่บ้านใกล้เคียงจะทำแต่ทำไม่ได้เพราะไม่ได้มีการสืบทอดและไม่มีการอบรมผู้ให้คำทำนายอย่างต่อเนื่อง หมู่บ้านอื่นไม่มีผู้รู้พุทประวัติปฐมสมโพธิและไม่รู้วิธีการทำนายปฐมสมโพธิ ประกอบกับผู้ทำหน้าที่

ทำนายจำเป็นต้องมีความเสียสละและทำด้วยความอุทิศหาหวิริยะโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น ที่สำคัญการทำนายปฐมสมโพธิไม่ได้ใช้เงินจำนวนมาก และไม่มีค่าขึ้นครุ คือ ผู้ไม่มีเงินเลยก็สามารถเข้าร่วมพิธีทำนายดังกล่าวได้ เพียงแต่ให้ตั้งใจและมีใจศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้าเท่านั้นเป็นพอ สำหรับผู้ที่ได้ภาพที่ไม่ดี น้อม กล่าวว่าตนจะแนะนำให้ไปตักบาตร ๑๐๘ หรือถวายสังฆทานเพิ่ม สำหรับข้อสังเกตคำทำนายที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เมื่อได้ร่วมพิธีทำนายคือจับฉลากคำทำนายปฐมสมโพธิแล้วเหตุจึงค่อยเกิดตามมาภายหลัง หรือว่าหากมีเหตุการณ์สำคัญๆ ที่ได้เกิดขึ้นก่อนหน้าก็ปรากฏได้เช่นกัน แต่มักจะเกิดในระยะไม่เกิน ๑ ปีหลังจากทำนายไปแล้ว ส่วนมากผู้ที่จับฉลากภาพปฐมสมโพธิไปแล้วมักกลับมาจับอีก (น้อม ศรีสง่า, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) คำอธิบายนี้สื่อความว่า อายุของคำทำนายปฐมสมโพธิมีอายุหรือมีระยะเวลาของการส่งผลคำทำนาย โดยลักษณะเช่นนี้เองสะท้อนว่า คำทำนายกับระยะเวลาการทำบุญและพิธีเสี่ยงทายมีความสอดคล้องกัน และช่วงระยะเหตุดีและร้ายที่เกิดขึ้นกับชีวิตของผู้คนมักจะอยู่ในระยะเวลา ๑ ปีควรถือเป็นระยะเวลาที่พอดีและเหตุการณ์ต่างๆ จะอยู่ในความทรงจำอีกด้วย

อุมาพร เจริญผล (อายุ ๒๘ ปี) กล่าวว่า ตนเป็นชาวคำบงและได้มาร่วมพิธีทำนายราวปี พ.ศ. ๒๕๓๘ และตอนนั้นยังเด็กมา โดยมากับครอบครัว และเชื่อว่าการทำนายปฐมสมโพธิมีความแม่นยำมาก ไม่มีการทำนายอย่างอื่นที่ชาวคำบงนับถือและมีความแม่นยำเท่ากับการทำนายดังกล่าว อนึ่ง อุมาพร อธิบายอีกว่า ตนเองมาทำนายปฐมสมโพธิทุกปีแม้ว่าจะทำงานโรงงานอยู่กรุงเทพมหานคร เพราะมีความเชื่อและศรัทธาจึงมาทำนายทุกปีเพื่อให้ชีวิตมีความสุข สมหวัง และดีขึ้น รวมถึงแก้ไขสิ่งร้ายให้กลายเป็นดีพร้อมทั้งหาทางป้องกันเหตุร้ายต่างๆ (อุมาพร เจริญผล, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) นฤมล บุญนามน (อายุ ๒๑ ปี) กล่าวว่า ตนเองทำงานรับจ้างที่กรุงเทพมหานคร ต้องเดินทางกลับบ้านเกิดเพื่อมาร่วมบุญและทำนายปฐมสมโพธิตามพ่อแม่บอกทุกปี ทั้งนี้หากปีหน้าไม่ได้มาก็จะให้พ่อแม่เขียนชื่อแล้วอธิษฐานจากกรุงเทพและให้แม่จับภาพและรับคำทำนายแทน ปีนี้จับได้ภาพที่ ๖๕ มีคำทำนายว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว และกรรมเป็นสิ่งที่กำหนดทุกสิ่งในชีวิตคน คำทำนายบอกว่าคาดการณ์อะไรไม่ได้มากในปี (พ.ศ. ๒๕๖๐) ดังนั้น ปีนี้จึงต้องหมั่นทำคุณงามความดีมีสติไม่ประมาท (นฤมล บุญนามน, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) พลรัักษ์ แสบงบาน (อายุ ๔๖ ปี) กล่าวว่า ตนมาจับฉลากภาพทำนายปฐมสมโพธิทุกปี ครั้งแรกราวๆ อายุ ๒๐ ปี และมักปรากฏว่าคำทำนายจะถูกต้องและแม่นยำทุกปี คือตรงกับคำทำนายเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้เกิดความศรัทธาและมีความเชื่อเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ตนจะจับเพียงรอบเดียวและยึดถือคำทำนายที่ได้จากการจับครั้งเดียวเท่านั้นไม่จับใหม่แม้ว่าจะได้ภาพไม่ดี หากปีใดที่จับได้ไม่ภาพและคำทำนายไม่ดีจะพยายามหาเวลาไปสะเดาะเคราะห์ตามที่ต่างๆ ทำบุญให้เจ้ากรรมนายเวร เช่น ในปีที่แล้ว (พ.ศ. ๒๕๕๙) ปรากฏว่าตนได้รับคำทำนายไม่ดีก็ได้ทำบุญ ช่วงฤดูพรรษาไปจำศีลหรือถือศีลอุโบสถ (๘ ข้อ) ที่วัด และจะตั้งใจทำความดี ไม่ประมาททำคุณความดีให้มาก (พลรัักษ์ แสบงบาน, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

ส่วนอนันธิตา เลิศสงคราม (อายุ ๑๗ ปี) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนประจำอำเภอห้วยผึ้ง จ. กาฬสินธุ์ กล่าวว่า ตนเป็นชาวผู้ไทคำบงและมาทำนายปฐมสมโพธิทุกปี ปีนี้ได้หมายเลข ๓๓ โดยมีเนื้อหาทำนายว่า ให้พิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างรอบคอบถี่ถ้วน และคำทำนายยังบอกอีกว่า ชีวิตกำลังดำเนินไปได้ดีทั้งคำทำนายบอก

ว่าจะสอบเอ็นทรานส์ได้ในสาขาวิชาที่ต้องการ แต่คำทำนายยังบอกให้ตนใช้ชีวิตไม่ประมาท ทั้งนี้ตนมีความเชื่อเรื่องการทำนายปฐมสมโพธิ์มาก ปีที่แล้ว (พ.ศ. ๒๕๕๙) ตนได้ชวนเพื่อนที่เรียนในโรงเรียนเดียวกันมาทำนายปฐมสมโพธิ์จำนวน ๖ คน ปรากฏว่าได้รับผลคำทำนายที่ตรงกับชะตาชีวิตและแม่นยำทุกคน (อนันธิตา เลิศสงคราม, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) ส่วน รุ่งทิพย์ จิตจักร (อายุ ๔๗ ปี) ข้าราชการครูโรงเรียนคำบงพิทยาคม กล่าวว่าตนเองเกิดที่หมู่บ้านคำบง โดยเห็นว่าตั้งแต่เกิดมาและจำความได้ก็ปรากฏว่า บ้านคำบงมีการทำนายปฐมสมโพธิ์ดังกล่าวก่อนแล้ว พ่อแม่ของตนพามาจับฉลากทำนายดังกล่าวเพราะพ่อกับแม่มีความเชื่อเรื่องคำทำนายปฐมสมโพธิ์มากทั้งนี้รุ่งทิพย์ยังกล่าวอีกว่า พ่อกับแม่พร้อมครอบครัวตนมาทุกปีเพราะคิดว่าแต่ละปีดวงชะตาของคนเราไม่คงที่คือไม่เหมือนกันและพ่อแม่ก็สอนเสมอมาว่าชะตาชีวิตคนไม่มีความแน่นอน ดังนั้น ครอบครัวตนจึงต้องมาทำนายทุกปี ประเด็นสำคัญ คือตนและครอบครัวไม่มาไม่ได้เพราะการได้เกิดเป็นชาวผู้ไทยคำบงและครอบครัวเป็นชาวพุทธจึงมีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยและต้องมาทำบุญที่วัดแห่งนี้ทุกปีตามเทศกาล และที่สำคัญงานบุญมหาชาติที่มีการทำนายปฐมสมโพธิ์ด้วยแล้วจึงต้องมาทุกปี ส่วนปีใดที่คำทำนายออกมาไม่ตื๋นนักหรือไม่ตื๋นมากเลย ก็จะมีระมัดระวังตัว ระมัดระวังการดำเนินชีวิต โดยหากพบว่าผลการทำนายจับฉลากปฐมสมโพธิ์ในปีนั้นไม่ดีก็มักไปสะเดาะเคราะห์ สำหรับญาติหรือลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่น เช่น กรุงเทพฯ จะต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาและมาจับฉลากทุกปีเพราะถือว่าเป็นพิธีกรรมในประเพณีบุญเดือน ๔ ส่วนผู้ที่ไม่ได้มาคือติดขัดมาไม่ได้จริงๆ ก็จะต้องฝากชื่ออธิฐานมา กล่าวคือ ผู้มาไม่ได้จริงๆ ก็มักฝากชื่อมาให้พ่อแม่จับฉลากปฐมสมโพธิ์ให้แล้วนำคำทำนายไปแจ้งญาติพี่น้องที่ไม่ได้มา นอกจากนี้รุ่งทิพย์ จิตจักร ยังอธิบายว่า สำหรับตนมีความเชื่อคำทำนายปฐมสมโพธิ์มากเพราะตั้งแต่เกิดและจำความได้ตนก็รู้จักและมีความผูกพันกับการทำนายเช่นนี้แล้ว และถือว่าขาดไม่ได้ อีกทั้งการทำนายปฐมสมโพธิ์ถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทยคำบง สำหรับปีนี้จับได้หมายเลข ๔๗ เป็นภาพที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์โดยทรงพาให้เห็นในท่ามกลางหมู่พระญาติ และทรงทำลายทิฐิมานะของหมู่พระญาติজনต่างทรงเบิกบานและน้อมรับพระสัทธรรม คำทำนายจึงถือว่าอยู่ในเกณฑ์ดีมาก (รุ่งทิพย์ จิตจักร, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ข้างต้นควรสังเกตได้ว่า ชาวคำบงได้ใช้ภาพปฐมสมโพธิ์ทำนายชีวิตของผู้อื่นในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวผู้ไทยที่มีความหวังว่าการทำนายจะมีส่วนช่วยให้คลายความวิตกกังวลและเกิดสวัสดิมงคล รวมถึงเป็นการหยั่งรู้ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์บางอย่างที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้ยังเห็นได้ว่า การทำนายปฐมสมโพธิ์ของชาวคำบงไม่ใช่การทำนายทั่วไป หากแต่เป็นพิธีกรรมสำคัญที่ได้รับการประกอบขึ้นเพื่อให้จุดมุ่งหมายและถือเป็นพิธีกรรมทางศาสนาของชนเผ่าไทในอีสาน ซึ่งแนวปฏิบัติเช่นนี้เป็นการคลายความกังวลเหตุการณ์ในชีวิตและความไม่แน่นอน ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดทางศาสนาที่สื่อให้เห็นว่า การทำพิธีกรรมในรูปแบบต่างๆ ในทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นการทำคุณไสย การเข้าทรง การไล่ผี ล้วนแล้วแต่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยทำให้คนที่ป่วยสบายใจขึ้น ลดความวิตกกังวลในเรื่องเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตที่ตนเราไม่สามารถควบคุมได้ (ศิริพร ฐิตะฐาน, ๒๕๓๓: ๒๙) นอกจากนี้ยังควรอธิบายได้ว่า การทำนายภาพปฐมสมโพธิ์ของชาวผู้ไทยคำบงนอกจากจะสื่อให้เห็นถึง

ระบบการนับถือศาสนาของชนเผ่าแล้ว ข้อมูลยังแสดงว่า ชาวบ้านคำบงถือกันว่าเป็นหน่วยหนึ่งในสังคม และถือกันว่าการทำนายนายนั้นเป็นระบบของความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม และยังเป็นพิธีกรรมแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของชาวผู้ไทคำบงอีกด้วย ที่กล่าวเช่นนี้เพราะข้อมูลแสดงว่า หมู่บ้านใกล้เคียงมักจะประกอบพิธีทำนายนายนวมสมโพธิ์ และทำไม่สำเร็จ คือไม่มีผู้นิยมไปร่วมในพิธีทำนายนายนวมสมโพธิ์หรือเสี่ยงทายดังที่พบกันในวัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย บ้านคำบง

หนู ภูพินนา (อายุ ๗๕ ปี) กล่าวว่าตนเป็นผู้มีหน้าที่อธิบายคำทำนายนายนวมสมโพธิ์ และตนจะต้องมาทุกปี ไม่มาไม่ได้เพราะถือว่าเป็นคนในสังคมผู้ไท ส่วนหมู่บ้านใกล้เคียงคิดและริเริ่มการทำนายนายนวมสมโพธิ์เช่นเดียวกับที่ทำที่วัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย บ้านคำบง หากแต่ไม่สามารถทำได้แม้ว่าตนจะไปอบรมและอธิบายให้ก็ไม่สามารถทำได้ ทั้งนี้ด้วยว่า ไม่มีผู้นิยมเพราะไม่มีเอกลักษณ์ดังที่ทำกันหมู่บ้านคำบง ทั้งผู้อธิบายคำทำนายนายนวมสมโพธิ์ไม่มีความน่าเชื่อถือ ดังนั้น ทำนายนายนวมสมโพธิ์ในพื้นที่ อ.ห้วยผึ้งและ จ.กาฬสินธุ์ จึงมีที่คำบงเท่านั้นที่อื่นทำไม่ได้และไม่สำเร็จ (หนู ภูพินนา, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) นิกร เพิ่มขึ้น (อายุ ๕๓ ปี) ชาวบ้านแจนแลน ต.แจนแลน อ.ภูผินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ อธิบายว่า ตนมาเพื่งจับฉลากทำนายนายนวมสมโพธิ์ปีแรก และคำทำนายนายนวมสมโพธิ์มีความถูกต้องแม่นยำถึงร้อยละ ๘๕ ก่อนที่จะจับตนเองได้อธิษฐานในใจก่อน และถ้าปีหน้ามีงานเช่นนี้อีกตนจะมาจับฉลากอีก และถ้าปีหน้าได้คำทำนายนายนวมสมโพธิ์ที่ไม่ดีตนจะไปแก้ไขด้วยการทำบุญ สะเดาะเคราะห์และใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท และจะแนะนำให้ลูกใช้ชีวิตไม่ประมาทด้วย (นิกร เพิ่มขึ้น, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) นครศรี ภูเกิดพิมพ์ (อายุ ๒๒ ปี) ชาวบ้านกุดหว้า ต.กุดหว้า อ.ภูผินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ กล่าวว่า ตนเพื่งมาร่วมบุญที่หมู่บ้านคำบงเป็นปีแรกและจับได้หมายเลข ๑๗ โดยส่วนตัวเชื่อว่า คำทำนายมีความแม่นยำถึงร้อยละ ๗๕ และเป็นคำทำนายที่ไม่ดี ดังนั้นในปีนี้ ตนจะใช้ชีวิตด้วยความระมัดระวังไม่ประมาท โดยจะพยายามคิด พูด และทำในสิ่งดีงาม เพราะตนเชื่อและยึดมั่นในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (นครศรี ภูเกิดพิมพ์, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) กัณหา ศรีหรั่ง (อายุ ๔๘ ปี) กล่าวว่า ตนเกิดที่หมู่บ้านคำบงและในช่วงที่พอจำความได้และมีอายุประมาณ ๑๓ ปี ก็พบว่ามีการทำนายนายนวมสมโพธิ์ที่วัดประสิทธิ์โพธิ์ชัยแล้ว สำหรับตนและครอบครัวมาร่วมทำนายนายนวมสมโพธิ์ทุกปี และมีความแม่นยำร้อยละ ๑๐๐ ซึ่งถือว่ามีความแม่นยำมาก สำหรับปีใดที่คำทำนายไม่สู้ดีหรือไม่ดีมาจริง ๆ ตนจะไปทำบุญให้เจ้ากรรมนายเวร และสำหรับตนแล้วคำทำนายที่ได้ส่วนมากอยู่ในเกณฑ์ที่ปานกลางมากกว่า และตนมักจะถามเรื่องสุขภาพ การเงิน การงาน โชคลาภ และคำทำนายสำหรับปีนี้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง (กัณหา ศรีหรั่ง, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

สุวิมล ขุนทอง (อายุ ๑๗ ปี) นักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนประจำอำเภอห้วยผึ้ง และเป็นชาวคำบง กล่าวว่า ตนมาทุกปีตั้งแต่สมัยเรียนชั้นประถมศึกษา เพราะเกิดมาและจำความได้พ่อแม่ก็พาไปจับฉลากนายนวมสมโพธิ์แล้ว ส่วนตัวเชื่อว่ามีความแม่นยำร้อยละ ๙๐ อีกอย่างทุกอย่างที่ผ่านมาในชีวิตอาจมีทั้งดีและไม่ดี ซึ่งอยู่กับการกระทำและการตัดสินใจของเรา สำหรับคำทำนายมีส่วนบ้าง และปีหน้าจะเข้าสอบเพื่อศึกษาในมหาวิทยาลัยจึงต้องขยันและตั้งใจ สำหรับปีที่ได้รับคำทำนายในแง่ไม่ดีก็รู้สึกกลัว แต่สุดท้ายเชื่อว่าอยู่กับตัวเราเอง และถ้าไม่ดีก็จะเข้าวัดทำบุญไม่ออกนอกกลุ่มช่องทาง ใช้ชีวิตไม่ประมาทและจะมีสติมากขึ้น (สุวิมล ขุนทอง, สัมภาษณ์ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐) จากข้อมูลสัมภาษณ์จะเห็นว่า วิถีชีวิตของชาวผู้ไทคำบงผูกพันอยู่กับการทำนายนายนวมสมโพธิ์ชีวิตด้วย

ภาพปฐมสมโพธิ ทั้งยังสะท้อนว่า การทำนายดังกล่าวเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่โดดเด่นของชุมชนผู้ไทคำบัง และเป็นหมู่บ้านเดียวในเขตอำเภอห้วยผึ้งที่ยังคงมีการทำนายทายแบบนี้ ประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของภาพปฐมสมโพธิซึ่งเป็นการสะท้อนว่า เรื่องราวของศาสดาประวัติ และภาพวงรอบชีวิตของพระศาสดามีบทบาทหน้าที่ในการทำนายดวงชะตา และแก้ไขความไม่แน่นอนของชีวิตผู้คนในสังคมชาวบ้าน รวมถึงสัมพันธ์กับชะตาชีวิตทั้งดีและร้ายของกลุ่มผู้ไทดังได้อธิบายแล้วข้างต้น ซึ่งควรนำไปสู่ข้อสรุป ดังนี้

บทสรุป

จากข้อมูลทำให้ได้ข้อสรุปว่า บทบาทหน้าที่ของภาพปฐมสมโพธิ ๘๐ ทำหน้าที่ผู้ทำนายดวงชะตาชีวิตของผู้คนในงานบุญเทศน์มหาชาติวัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนผู้ไทบ้านคำบัง ต.คำบัง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์ เนื้อหาของภาพชุดดังกล่าวเป็นภาพที่เชื่อมโยงกับชีวิตของผู้คนกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนา นั่นเพราะปฐมสมโพธิเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่สำคัญในฐานะวรรณคดีศาสดาประวัติ ซึ่งเป็นประวัติของพระสมณะโคดมที่มีเนื้อหาและภาษาพิสดารและหลากหลาย ปฐมสมโพธิสำนวนที่สำคัญคือสำนวนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสซึ่งมีชื่อเรียกว่า “ปฐมสมโพธิกถา” สำนวนดังกล่าวเป็นสำนวนเอกในฐานะวรรณคดีพุทธศาสนาภาษาไทย ซึ่งต่อมาได้ปรากฏว่าเหม เวชกรได้วาดภาพพุทธประวัติโดยอาศัยเนื้อหาจากปฐมสมโพธิกถาสำนวนดังกล่าว โดยภาพชุดดังกล่าวเป็นภาพที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันระหว่างวรรณกรรมพุทธศาสนากับศิลปะจิตรกรรม

ต่อมาปรากฏว่า งานบุญมหาชาติหรือเทศน์มหาชาติบ้านคำบังได้นำภาพปฐมสมโพธิชุดดังกล่าวมาทำนายชะตาชีวิตของผู้คนในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เรียกว่า “พิธีเสี่ยงทายปฐมสมโพธิ” ภาพปฐมสมโพธินี้เองเป็นภาพชุดสำคัญที่ผลต่อการทำนายชะตาชีวิตของชาวผู้ไทบ้านคำบัง ต.คำบัง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์นั่นเพราะคำทำนายทั้งดีและไม่ดีขึ้นตรงกับเรื่องราวชีวิตของพระพุทธเจ้าในภาพ และหมายเลขภาพที่จับได้ จึงทำให้ชาวผู้ไทคำบังทั้งหมดมีชีวิตผูกพันกับภาพปฐมสมโพธิ โดยภาพปฐมสมโพธิ ๘๐ ภาพที่เหม เวชกรเขียนขึ้นนี้เองได้มีบทบาทหน้าที่ในการทำนายดวงชะตาของชาวผู้ไทในวงรอบปีละหนึ่งครั้ง การดำเนินชีวิตของผู้ไทคำบังจึงขึ้นตรงกับเรื่องราวในปฐมสมโพธิ นั่นเพราะชาวผู้ไทคำบังถือว่า ตนเป็นชาวพุทธและชีวิตของตนขึ้นตรงกับเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ๘๐ ภาพ ทั้งนี้เนื่องจากพิจารณาว่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเองก็มีทั้งดีและไม่ดี ดังนั้น ชาวคำบังในฐานะที่ตนเป็นชาวพุทธถือกันว่า เรื่องของพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญที่สุด ภาพของพระพุทธเจ้าก็เป็นจิตรกรรมที่ยิ่งใหญ่และสำคัญกับชีวิตของคนในชุมชนบ้านคำบัง ดังนั้น ชีวิตของตนจึงผูกอยู่กับพระพุทธเจ้า การทำนายที่มาจากภาพปฐมสมโพธินี้เองจึงผูกติดอยู่กับชีวิตตน เมื่อเป็นเช่นนี้ภาพปฐมสมโพธิจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะผู้ทำนายชะตาชีวิตของชาวผู้ไทคำบัง และสร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้ผู้คนชาวคำบังประมาทในการดำเนินชีวิต อันเป็นมิติของการทำนายที่อิงอยู่กับวรรณกรรมศาสดาประวัติ และจิตรกรรมศาสดาประวัติที่ชาวบ้านเชื่อว่าถูกต้องและแม่นยำและสำคัญต่อการดำเนินชีวิตนั่นเอง

รายการอ้างอิง

- สุธีธรรมานุวัตร, [เทียบ สิริญาโณ, บรรณาธิการ]. (๒๕๕๘). ภาพจิตรชุดปฐมสมโพธิ โดยเหม เวชกร. (คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ จัดพิมพ์ในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระธรรมปัญญาบดี [ถาวร ตีสถานุกโร],). กรุงเทพฯ: โคเวอร์ ครีเอทีฟ จำกัด.
- ศิริพร ฐิตะฐาน. (๒๕๓๓). แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อในสังคม. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคม. หน่วยที่ ๑-๗. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิริพร ณ ถลาง. ๒๕๕๒. ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักดิ์ศรี แยมันดา. (๒๕๔๓). วรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (๒๕๔๖). ปฐมสมโพธิกถาภาษาไทยฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส: ความสัมพันธ์ด้านสารัตถะกับวรรณกรรมพุทธประวัติอื่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต. คณะอักษรศาสตร์ภาควิชาภาษาตะวันออกบัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Thomas A. Green. (1997). *An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art*. California: Santa Barbara.

ข้อมูลสัมภาษณ์

- กัณหา ศรีหรั่ง อายุ ๔๘ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๑๒๗ บ้านคำบงหมู่ที่ ๑๑ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- ชุมพล บุชาติพิทย์ อายุ ๔๒ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๒๑๕ บ้านคำบงหมู่ที่ ๘ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- ณัฐพงศ์ ประชาชัย อายุ ๖๓ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๒๕ บ้านคำบงหมู่ที่ ๑๕ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- นครศรี ภูเกิดพิมพ์ อายุ ๒๑ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๖๘ บ้านกุดหว้าหมู่ที่ ๙ ต.กุดหว้า อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์.
- นฤมล บุญนามน อายุ ๒๑ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๔๒ บ้านคำบงหมู่ที่ ๘ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- นิกร เพิ่มขึ้น อายุ ๕๓ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๑๕๘ บ้านบ้านแจนแลนหมู่ที่ ๓ ต.แจนแลน อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์.

- นิยม ศรีสง่า อายุ ๖๖ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๑๒ บ้านคำบงหมู่ที่ ๑๑ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- บุญเลิศ ภูแฝก อายุ ๖๖ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๑๘๒ บ้านคำบงหมู่ที่ ๑ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- ประสิทธิ์ชัยภินันท์, พระครู อายุ ๕๙ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. รองเจ้าอาวาสวัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย เจ้าคณะตำบลคำบง บ้านคำบง ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- พลรักร์ แสงบาน อายุ ๔๖ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๑๘ บ้านคำบงหมู่ที่ ๘ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- มงคล ประชาชัย อายุ ๕๖ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. กำนันตำบลคำบง ๓๐๒ หมู่ ๓ บ้านคำบง ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- รัตนภรณ์ ภูธรเลิศ อายุ ๔๑ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. ข้าราชการครูโรงเรียนบ้านหนองขอนแก่น ต.หนองอีบุตร อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- รุ่งทิพย์ จิตจักร์ อายุ ๔๗ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๑๕๐ บ้านคำบงหมู่ที่ ๘ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- สุวิมล ขุนทอง อายุ ๑๗ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๕๑ บ้านคำบงหมู่ที่ ๑ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- เสมียนชัย ได้สงวน อายุ ๖๘ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๗๓ บ้านคำบงหมู่ที่ ๑ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- หนู ภูพานา อายุ ๗๕ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๑๔๗ บ้านคำบงหมู่ที่ ๑๑ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- อนันธิตา เลิศสงคราม อายุ ๑๗ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๒๑๓ บ้านคำบงหมู่ที่ ๑๕ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.
- อุมาพร เจริญผล อายุ ๒๘ ปี. (๑๘มีนาคม ๒๕๖๐). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ ๕๔ บ้านคำบงหมู่ที่ ๘ ต.คำบง อ.ห้วยผึ้ง จ.กาฬสินธุ์.

“The Wilderness” Ecological Spaces in Isan Folk Tales

Khomkrit Woradejnaiyana

Department of Thai, Faculty of Technical Education,
Rajamangala University of Technology Isan Khon Kaen Campus
E-mail: Khomkrit.wo@gmail.com

Abstract

The objective of this research was to investigate the “Wilderness” in ecocriticism through three Isan folk tales; Phra Lak Phra Lam, Sangsinchai, and Kalaket, reflects four dimensions of space; (1) Physical space, is typical has a natural realism. (2) Battle/ Bargain space, this is an area that mirrors opposite pairs of characters. (3) Moral space, the learning area of the characters in various aspects. (4) Sacred space, the Wilderness is an adventure area to test the protagonist who holds the Bodhisattva to enter into complete Buddhist.

Keywords: wilderness, ecological space, Isan folk tales, physical space, battle/ bargain space, moral space, sacred space

“ป่า” พื้นที่เชิงนิเวศในวรรณกรรมนิทานอีสาน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “ป่า” ในวรรณกรรมนิทานอีสาน ตามแนวทางการศึกษาในมุมมองการวิจารณ์เชิงนิเวศ เพื่อตรวจสอบว่า วรรณกรรมนิทานอีสานนำเสนอ “ป่า” ซึ่งเป็นพื้นที่เชิงนิเวศในลักษณะใดผ่านวรรณกรรมนิทานอีสาน 3 เรื่อง คือพระลัก พระลาม สังข์ศิลป์ชัย และกาพะเกษ ผลการศึกษาพบว่า “ป่า” สะท้อนให้เห็นมิติพื้นที่ต่าง ๆ 4 มิติ คือ (1) ป่าในมิติพื้นที่ทางกายภาพ คือมีลักษณะทั่วไป มีความสมจริงตามธรรมชาติ (2) ป่าในมิติพื้นที่ต่อผู้ต่อรอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นคู่ตรงข้ามของตัวละคร (3) ป่าในมิติพื้นที่ศีลธรรม พื้นที่แห่งการเรียนรู้ของตัวละครในด้านต่าง ๆ (4) ป่าในมิติพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่การผจญภัยเพื่อทดสอบตัวละครเอกที่ถือครองอุดมการณ์โพธิสัตว์ ให้เข้าสู่พุทธภาวะอย่างสมบูรณ์

คำสำคัญ ป่า, พื้นที่เชิงนิเวศ, วรรณกรรมนิทานอีสาน, พื้นที่ทางกายภาพ, พื้นที่ต่อผู้ต่อรอง,

พื้นที่ศีลธรรม, พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

บทนำ

วรรณกรรมนิทานเป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่ง เป็นเรื่องเล่าเช่นเดียวกับนิยาย เรื่องสั้น ฯลฯ มีเนื้อเรื่องที่บอกให้รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น มีการดำเนินเรื่องเพื่อบอกให้รู้ว่าเรื่องเกิดขึ้นอย่างไร มีฉากที่บอกให้รู้ว่าเรื่องเกิดที่ไหน เมื่อใดและมีตัวละครที่บอกให้รู้ว่าใครทำอะไร หรือใครทำให้เกิดเรื่องราวขึ้น

(กุสุมา รัชมณี, 2547 : 25)

จากข้อความข้างต้นนำไปสู่ความเข้าใจเบื้องต้นว่า องค์ประกอบของวรรณกรรมแต่ละองค์ประกอบมีความสำคัญเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง เหตุนี้ผู้เขียนจึงตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับ “ป่า” ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะป่ากลายเป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นบทบาทและพฤติกรรมของตัวละคร ทั้งยังแฝงด้วยนัยยะสำคัญมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จอห์น คลาร์ค เอ็ลเดอร์ (John Clark Elder, 1993 : 278) ที่มองว่า “ธรรมชาติได้กลายเป็นแก่นเนื้อหาของวรรณกรรมเชิงจินตนาการในทุกประเทศ และทุกยุคทุกสมัย” ในทำนองเดียวกัน อี.บี. โคเวล (E.B. Cowel) ให้เหตุผลว่า “ต้นไม้ซึ่งให้ร่มเงาที่สุขสบายแก่ท่าน ให้นั่งหรือนอนได้ตามปรารถนา ท่านไม่ควรหักกิ่งของมันทิ้ง อันนับเป็นการกระทำที่โหดร้ายป่าเถื่อน” (E.B. Cowel, 1957 : 222 อ้างอิงมาจาก จัตรสมาลัย กบิลสิงห์, 2536 : 269)

ในทางพุทธศาสนา “ป่า” มีความสำคัญเป็นอย่างมาก พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประสูติท่ามกลางป่าไม้ ในสวนลุมพินี ตรัสรู้ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ แสดงปฐมเทศนาในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และปรินิพพานในป่าไคยต้นสาละ ณ สาละวันอุทยาน จึงสะท้อนให้เห็นว่า “ป่า” มีความหมายต่อการกำเนิดและดับขันธของสรรพชีวิต ซึ่ง “ป่า” ในความหมายของ จอห์น มัวร์ (Jonh Muir) ศาสตราแห่งป่าดง หมายถึง เขตแดนกว้างใหญ่ที่ยังไม่มีการสำรวจที่เราสามารถเดินท่องไปได้เป็นเดือน ๆ โดยไม่พบเห็นมนุษย์อื่นเลย เดวิด คินส์ลีย์ (David R. Kinsley, 2551 : 312)

จากความสำคัญของป่าที่ปรากฏในทางพุทธศาสนา และความหมายของของจอห์น มัวร์ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า “ป่า” ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานอีสาน ซึ่งมีลักษณะเป็นป่ามหัศจรรย์ ที่ผู้เล่าเชื่อมโยงคติทางสังคมและคติทางศาสนาเข้ากับแก่นเรื่องและตัวละคร ทำให้วรรณกรรมนิทานอีสานบางเรื่องมีลักษณะอ้างอิงชาดก และเป็นนิทานที่อธิบายหลักธรรม (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2537 : 82) นอกจากการอ้างอิงชาดกและอธิบายหลักธรรม วรรณกรรมนิทานอีสานมีการพรรณนาฉากเมือง ชมดง หรือชมความงามอื่น ๆ กวักจะสะท้อนสภาพสังคม ธรรมชาติ เป็นพื้นฐานของการสร้างจินตนาการ (ธวัช ปุณโณทก, 2547: 81) ดังคำกล่าวของชัชวาล โคตรสงคราม (2557 : 86) ที่กล่าวถึงธรรมชาติ ในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัยว่า

พลังของความงามที่เคลื่อนไหวในน้ำเสียงขับของสังคีตปี่ชยทั้งหมด เกิดจากวิถีได้ใช้ตัวละครเข้ามาโลดเล่นในฉากสถานที่และกาลเวลาฤดูกาล โดยเฉพาะในภูมิพื้นพฤษาโบราณ วิถีแห่งพฤติกรรมผู้มีชีวิตชีวาในเรื่องล้วนแผ่สาดสะพรั่งภายใต้มวล์ไม้หนาและภูผาเหวชัน กล่าวได้ว่าสังคีตปี่ชยเป็นเรื่องของพื้นมาตามุเคราะห์โดยมีพื้นพฤษบุปผามาลอันหอมหวานเป็นเครื่องเอยและเป็นส่วนประกอบสำคัญก็ย่อมได้

การศึกษาในเบื้องต้น ผู้เขียนพบว่า “ป่า” ในวรรณกรรมนิทานอีสาน เป็นฉากที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก การเชื่อมโยงมิติพื้นที่ของป่ากับตัวละคร กลายเป็นพื้นที่ที่ทำให้ตัวละครได้แสดงออกซึ่งบทบาทและหน้าที่ของตนเอง เพราะตัวละครเอกในวรรณกรรมนิทานอีสาน ซึ่งมักจะเป็นพระโพธิสัตว์ หรือผู้มีบุญ การสร้าง “ป่า” เป็นฉากเปรียบเทียบการเชื่อมโยงระหว่างป่ากับตัวละครเอก ซึ่งอิงอาศัยกันและกัน เพื่อช่วยให้เข้าสู่พุทธภาวะอย่างสมบูรณ์ ดังที่ เดวิน คินส์ลีย์ (David R. Kinsley, 2551 : 198) กล่าวว่า “หากว่าสรรพสิ่งเชื่อมโยงหรืออิงอาศัยกันและกัน จะนำไปสู่พื้นฐานและยังความหนักแน่นให้กับอุดมการณ์ทางศาสนาที่สำคัญ คืออุดมการณ์โพธิสัตว์”

ในบทความฉบับนี้ ผู้เขียนต้องการศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นว่า “ป่า” ได้สะท้อนให้เห็นกระบวนการทัศน์เชิงนิเวศอย่างไร ในวรรณกรรมนิทานอีสาน จำนวน 3 เรื่อง คือ พระลักพระลาม สำนวนของพระอริยานุวัตร สังคีตปี่ชย สำนวนของปรีชา พิณทอง กาพะเกษ สำนวนของพระอริยานุวัตร

“ป่า” พื้นที่เชิงนิเวศกับแหล่งเรียนรู้และความหมายแห่งชีวิตผ่านการผจญภัย

การศึกษาเรื่อง “ป่า” ในวรรณกรรมนิทานอีสาน ผู้เขียนได้นำองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ศึกษาเรื่อง “ป่า” ในวรรณกรรมนิทานอีสานจำนวน 3 เรื่องคือ พระลักพระลาม สังคีตปี่ชย และกาพะเกษ สามารถแบ่งออกได้ 4 ระดับ คือ

- ระดับที่ 1 ป่าในมิติพื้นที่ทางกายภาพ
- ระดับที่ 2 ป่าในมิติพื้นที่ต่อสู้อย่างตรง
- ระดับที่ 3 ป่าในมิติพื้นที่ศีลธรรม
- ระดับที่ 4 ป่าในมิติพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

1. ป่าในมิติพื้นที่ทางกายภาพ

การผจญภัยหรือการเดินทางของพระเอก เป็นจุดเริ่มต้นของการพรรณานาจากป่าที่มีความเด่นชัดทั้งในแง่ของการพรรณนาป่าในพื้นที่ทางกายภาพ (physical space) ซึ่งเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง และป่าในมิติแห่งโลกจิตวิญญาณ (spiritual space) ซึ่งเกิดจากการสร้างขึ้นหรือคิดขึ้นมาโดยอาศัยการนึกคิดและจินตนาการ (ปฐม หงษ์สุวรรณ. 2556 : 44) ซึ่งป่าในมิติแห่งโลกจิตวิญญาณคือการสร้างให้ป่าหิมพานต์ กลายเป็นพื้นที่ที่มีความลึกลับ กว้างใหญ่

การพรรณานาจากป่า ทำให้เห็นว่า ความนิยมของกวีที่ต้องพรรณนาป่า สัตว์ ภูเขา หรืออาจจะกล่าวได้ว่า กวีอีสานมักนิยมถึงธรรมชาติที่มีชีวิตและธรรมชาติที่ไม่มีชีวิตเป็นสำคัญ ดังบทว่า

กรายเขตไม้	เดียรดาษดงขวาง
ภูชั้นสูง	ฮ่อมหินเหวห้วย
ผ่อเห็นบงขางเฮีย	เฮียงกอกางกิ่ง
ประดับน้ำแน	บานบ้างแบ่งเขี้ยว
มีดอกด้าย	ข้าค่างเครือสะเทิน
กาวกะเลินเกียง	กลั่นหอมโหยเข้า
พังยินยุงสุรผู้	สันดอยดังมี
ค่างค่างช้าง	เสียงห้าวแกว่งกะดิง
สะพ่มไม้	กางกิ่งแถวถัน
ลมออนพัด	ยอดดอยดังก้อง
พังยินงุมองเป้า	ปุงปังเปิดปอง
ชั้นแคห้วย	เหวไม้ลุ่มดอย

(สังข์ศิลป์ชัย, 2523 : 64)

หลังจากการพรรณนาป่าในพื้นที่ทางกายแล้ว กวีนิยมพรรณนาถึงความมหัศจรรย์ของป่าหิมพานต์ ซึ่งถือว่าเป็นป่าใหญ่ที่อยู่ลึกเข้าไปหาจากเมือง หรือมนุษย์ธรรมดาไม่สามารถเข้าไปได้โดยง่ายอย่างเมื่อครั้งพระลักพระลามเดินทางผ่านป่าลึกเข้าไปจนถึงป่าหิมพานต์ “แต่นั้น สองแจ่มเจ้าตันดั่งเดินไปกายศิรีหมื่นดอยเขานั้น แต่มัน มินนานได้เดินทางเป็นเขต นับแต่ดั่งต้นประมาณได้สี่เดือน ก็จึงฮอดปะเทศห้องในป่าหิมพานต์ ในดงหลวงมีตมุงเป็นมุง ก็จึงถึงแห่งห้องรสสี่เจ้าเที่ยงจึง สองแจ่มจำแพงล้านค้อยเขา” (พระลัก พระลาม. 2518 : 12-13) ในท่ามกลางป่านั้น ช่วงเวลาการเดินทางของตัวละคร กวีมักจะพรรณานาจากป่าไว้อย่างมหัศจรรย์

แต่นั้น มาก็แยงหนห้องไพรเขียวแสนยาน หลังล้าไม้เลี่ยนก้านตระการ บากี้แลหลัง
เยียมดอยสิงห์สูงขนาด สูงเฟ้นพันเหนือฟ้าเมฆพะโยม มีทั้งบงชาวเฮี้ยเลียนาตันต่ำหลายไม้
เลียนป่าสนห์ ชางไฟเฮี้ยเลียนใหญ่ใหญ่ ผูกหมุ่นกสอดแล้วกินบั้งป่าบ่ง ศรีคานท้าวหลังแลสร้อย
ขึ้น เมินมุ้งตองตาไต้หวันไว ยังมีหัตถ์ลึงค์หลั่นสวนเสียงอ้อยอัน บินสอดแล้วหาช้างป่าชาง

(กาพะเกษ. 2519 : 32-33)

การพรรณนาฉากป่า ในตัวอย่างข้างต้นนั้น ทำให้เห็นว่า ธรรมชาติในวรรณกรรมนิทานอีสาน นิยมพรรณนา
ป่า สัตว์ ภูเขา หรืออาจจะกล่าวได้ว่า กวีอีสานมักนิยมถึงธรรมชาติที่มีชีวิตและธรรมชาติที่ไม่มีชีวิตเป็นสำคัญ

พื้นที่ป่าในพระลักพระลาม สังข์ศิลป์ชัย และกาพะเกษ มักจะปรากฏ “ป่า” ในพื้นที่ทางกายก่อน
การพรรณนาถึงป่าหิมพานต์ที่มีความหัตถ์จรรยมากยิ่งขึ้น ซึ่งเปรียบเสมือนการพรรณนาป่าที่ไม่มีมนุษย์
ธรรมชาติเข้าไปถึง ว่าเป็นสนามทดสอบความสามารถของผู้ที่ถืออุดมการณ์พระโพธิสัตว์ ในทำนองเดียวกัน
ฉัตรสมาลย์ กบิลสิงห์ (2536 : 265) อธิบายว่า “ในการบรรยายโลกทางกาย ดูเหมือนจะมีการแสดงออกและ
บรรยายธรรมชาติในพระไตรปิฎกอยู่สองแบบ คือ การบรรยายที่แท้จริงกับการเปรียบเทียบ ทั้งสองแบบถูก
ดึงออกมาจากเรื่องราวของชีวิตและสิ่งแวดล้อมในสมัยนั้นซึ่งได้แก่ภูมิภาคทางเหนือของประเทศอินเดีย
ชาดกทั้งหลายเต็มไปด้วยการบรรยายถึงความสวยงามและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ”

2. ป่าในมิติพื้นที่ต่อสู้อंतरอง

ป่าในมิติพื้นที่ต่อสู้อंतरอง เป็นฉากของการใช้พื้นที่ป่าในการต่อสู้ ต่อรองระหว่างตัวละครเอกกับ
ตัวละครอื่น อย่างเช่น ฉากการผจญภัยของสังข์ศิลป์ชัยในการต่อสู้กับงูชวง ยักษ์หรือช้าง และการพบปะการ
นางกนิณีเกียวก่า สะท้อนการปะทะสังสรรค์แบบคู่ตรงข้าม ด้วยฉากการสู้รบกันระหว่าง สังข์ศิลป์ชัยกับ
งูชวง/กัณดารักษ์/ช้างฉันทันต์ ดังบทว่า

คิ่นคิ่นเพี้ย	เขาดาดทะเลลายลง
พระกัณฑ์โทม	แกว่งศรแสงกล้า
ปิ่นเปลื้องม้าง	กระดานหัวเต็นไต้
ชวงฟ้างฮ้าย	ไกวแก้วแกว่งทุลี
ปิ่นเล่าตัดขาดข้อ	พันแห่งหัวทะเลาย
ชวงตายเต็ม	หว่างดอยดูฮ้าย
การเสด็จเมี้ยน	ทั้งสองสรองอาบ
เฮี้ยกฟีน้อง	ผูกฮ้ายออกมา

(สังข์ศิลป์ชัย, 2523 : 127)

จากการต่อสู้ระหว่างสังขศิลป์ชัยกับงูชวง สื่อความหมายให้เป็นสองมิติ คือ มิติแรก เป็นการปะทะกันระหว่างความเชื่อแบบดั้งเดิมกับพุทธศาสนา ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ให้เหตุผลว่า “เผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ถูกจัดโดยธรรมชาติให้ปะทะกับเผ่าพันธุ์อื่นในการดิ้นรนเอาเป็นเอาตายเพื่อรักษาพื้นที่ตามธรรมชาติที่ได้รับมา” เดวิน คินส์ลีย์ (David R. Kinsley, 2551 : 292) ในทัศนะของผู้เขียน งูชวงเป็นตัวแทนเผ่าพันธุ์ที่มีระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมและต้องปะทะกับเผ่าพันธุ์ที่มีระบบความเชื่อในศาสนากระแสหลัก การต่อสู้ของงูชวงจึงเปรียบเสมือนการปกป้องรักษาพื้นที่ของตนให้คงอยู่กับเผ่าพันธุ์

ส่วนมิติที่สอง เป็นการต่อสู้ระหว่างความป่าเถื่อนกับอารยธรรม ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ให้เหตุผลว่า “การทำลายล้างเผ่าพันธุ์อื่นลงจนหมดสิ้นอันเป็นผลจากการแผ่ขยายอารยธรรมของมนุษย์เป็นเรื่องสมเหตุสมผล และแสดงออกถึงความมุ่งมั่นที่จำเป็นในการเติมเชื้อให้แก่การยับยั้งเลื่อนขั้นของเผ่าพันธุ์ จากการเป็นคนป่าเถื่อนสู่อารยธรรม” เดวิน คินส์ลีย์ (David R. Kinsley, 2551 : 292) เหตุผลดังกล่าวได้ปรากฏในฉากการต่อสู้ระหว่างสังขศิลป์ชัยกับช้างฉันทันต์ ดังบทว่า

เคียดเพื่อนมาลวงล่าน	ขงเขตดูแควน
กุกักกินไต่ดับ	โม่มมันตางเหมียง
เค็งเค็งพร้อม	มามวลมัวมีด
คันท่าไกลฮอดท้าว	ทวนต้องต่อยธนู
แสงแผดเพียง	ฟ้าลั่นจักวาล
พลายหลวงหลบ	ตื่นชนวนเซล้ม
บริวารล้ม	เนืองนองในป่า
สารใหญ่่น้อย	โยมเจ้าหล่าหลง
พรางพรางน้ำ	ชลเนตรนองไหล
กลัวตายทุก	ทั่วแดนดูฮ้าน
นาโคเยื่อน	โยมความขอโทษ
เจ้าจ้งโผดเข้าเถ้า	ทั้งเชื้อชู้ชุม แต่ท่อน

(สังขศิลป์ชัย, 2523 : 138)

นอกจากการต่อสู้ระหว่างสังขศิลป์ชัยกับช้างฉันทันต์ สังขศิลป์ชัยได้แสดงออกถึงความเป็นอารยธรรมด้วยวิธีการเทศนาสอนให้ช้างลดความป่าเถื่อนลง ดังบทว่า

เมื่อนั้นภูษิต้าว
 เสาบั้งเระ
 ท่อว่าการกุแกว
 ก็เพื่อยักษ์ขนาดอุม
 ธรณอาณัฐสอนสัตว์
 ก่อนไผหมายหมั้น
 ยังไกลคราวเคร่ง
 อาได้ตัวหนี
 (สังข์ศิลป์ชัย, 2523 : 138)

จากตัวอย่างข้างต้น การปะทะแบบคู่ตรงข้าม ระหว่างความเชื่อแบบดั้งเดิมกับพุทธศาสนาและความป่าเถื่อนกับอารยธรรม สะท้อนให้เห็นว่า “ป่า” ได้กลายเป็นพื้นที่แสดงออกซึ่งพฤติกรรมของตัวเอกด้านจริยธรรมของศาสนา เดวิน คินส์ลีย์ (David R. Kinsley, 2551 : 199) อธิบายว่า “แก่นแท้ของธรรมชาติของพระโพธิสัตว์คือความกรุณา เมื่อได้บรรลุชัยชนะเหนือตนเอง ได้กำจัดสำนึกที่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ได้กำจัดราไฟแห่งความอยากให้สงบลงได้แล้ว โพธิสัตว์จึงมองเห็นความทุกข์ของสัตว์อื่นด้วยความกรุณาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และอุทิศชีวิตตัวเองในการดำรงอยู่เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความกรุณาเช่นนี้”

3. ป่าในมิติพื้นที่ศีลธรรม

ป่าในมิติพื้นที่ศีลธรรมเปรียบเสมือนสนามทดสอบ หรือเป็นมหาวิทยาลัยให้ตัวละครเอกได้เรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ เพราะวรรณกรรมนิทานอีสาน 3 เรื่องดังกล่าว มีลักษณะการอ้างอิงชาดก การประกอบสร้าง “ป่า” ให้มีความมหัศจรรย์นั้น ประกอบ อินทองปาน (2559 : 174-175) อธิบายว่า “พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์สามารถตัดสินใจเลือกคุณสมบัติอันไหน ดีหรือไม่ดีเพื่อที่พัฒนาหรือไม่ควรพัฒนา นั่นคือมนุษย์ตัดสินใจที่จะพิชิตคุณสมบัติที่ไม่ดีหรือไม่ และผลผลิตตามมา เขาจะมีความสัมพันธ์ที่ดีหรือไม่ดีกับธรรมชาติ ธรรมชาติของมนุษย์กำหนดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ การกระทำของมนุษย์ต้องกระทำเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีต่อธรรมชาติ” การวางโครงเรื่องให้ตัวละครต้องผจญภัยในป่านั้น คือการวางตัวบทให้ตัวละครได้พัฒนาตนเองเป็นสถานที่บ่มเพาะจิตใจ เรียนรู้ ปรับเปลี่ยนสถานะภาพทางสังคมของพระเอกให้แสดงออกถึงสภาวะพระโพธิสัตว์มากยิ่งขึ้น

อย่างในกรณีของท้าวกาปะเกษ ที่ได้เดินทางออกจากเมือง ผจญภัยในป่าดงจนไปถึงเมืองท้าวผิมนต์และขัดแย้งกัน เพราะท้าวกาปะเกษคบหานางมาลีจันทร์ จนเป็นเหตุให้ท้าวกาปะเกษเสียชีวิต และถูกนางมาลีจันทร์ นำศพท้าวกาปะเกษและศพม้าฉีกาบ ลอยใส่แพไปตามแม่น้ำ พระอินทร์จึงช่วยนำศพของทั้งสองไปให้พระฤาษีที่อาศัยอยู่ในป่า “เพื่อจักเฮี้ยนมนต์แก้วดอมรัสสีศาสตรเพท” (กาปะเกษ. 2519 : 88) เป็นการได้เรียนวิชาความรู้เป็นครั้งแรก ในมิตินี้ ถือได้ว่าท้าวกาปะเกษได้พัฒนาตนเอง ให้เป็นผู้มีวิชาความรู้ นอกจากนั้น “มหารัสสีตำนานาไชยน้อยอ่อน เจ้าจึ่งสืบสร้างเมืองบ้านขอบรรพ พ่อนเอน อย่าได้ทำโทษย้ายสาโหดปาบึง คองนิรพานอย่าลอนมายม้าง ให้ค่อยสวัสดีน้อมในธรรมทั้งแปด ไต่ลุ่มฟ้ามาน้อมสวายสิน ให้เจ้าได้ผ่านท้าวพญาเก็งอินตาเตโชเซ่งซ่า ไกลเกียรติ์ก้อง” (กาปะเกษ. 2519 : 90) คำสอนของพระฤาษี ซึ่งถือว่า

เป็นอาจารย์ของท้าวเกาะเกษ ที่ไม่ได้สอนแค่เพียงศาสตรแพท แต่ได้สอนวิชาการปกครองบ้านเมือง ด้วยหลักทศพิธราชธรรมและศีลธรรม ถือว่าเป็นหลักการของกษัตริย์อย่างสมบูรณ์ โดยสถานที่ท้าวเกาะเกษอาศัยอยู่และได้เรียนรู้กับพระฤาษี ปรากฏอย่างชัดเจนว่าเป็น “ป่า” ดังบทว่า

ค่อยอยู่ดีเยอ ไผ่ยมาตไผ่สถานใหญ่ไผ่งาม ข้าก็มาอาศัยผ่านานชิลมาแล้ว ลาทั้งกงทะเล้ง
กว้างมะณีนิลมุงเมฆ ทั้งด้านด้าวผาล้านเที่ยวจร ลาทั้งเม้งซอนตั้งเตียงทองมุงมาน อุทยานใหญ่
กว้างแลงเข้าแอ่วชม

(กาพะเกษ. 2519 : 90)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า “ป่า” เป็นจุดกำเนิดของการเรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ ที่ทำให้ตัวละครเกิดการพัฒนาด้านตนเอง จากสภาวะสามัญไปสู่สภาวะสูงสุด คือความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างหลักการปกครองบ้านเมือง การที่ท้าวเกาะเกษกล่าวอำลาป่า สื่อความหมายให้เห็นว่า นอกจากพระฤาษี ที่ถือว่าเป็นครูแล้ว “ป่า” ยังมีบทบาทสำคัญในการปรับสภาพจิตใจและจิตวิญญาณของผู้ที่ถืออุดมการณ์พระโพธิสัตว์ให้เกิดความสงบ มีศีล สมาน และปัญญา ถือว่าเป็นหลักไตรสิกขา “ป่าจึงเป็นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติที่บริสุทธิ์และสงบเหมาะสมแก่ผู้แสวงหาความวิเวก” (ประเวศ อินทองปาน. 2559 : 96)

4. ป่าในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

การสร้างฉากป่าในมิติพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการสร้างเพื่อสะท้อนให้เห็นมิติความเชื่อมโยงและอิงอาศัยกันและกัน “ป่า” ในมิติพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ถือว่าเป็นพื้นที่ของ “ปมความคิดและจิตใจ” อันเป็นพื้นที่ของมนทัศน์ สัญลักษณ์ ความจริง ความสามารถพิเศษ ลึกลับ การผูกมิตรด้วยการพูดคุยกับสัตว์และนกบางชนิด เลค ทอม (Lake Thom. 1997 : 44, อ้างอิงมาจาก ธัญญา สังขพันธานนท์. 2556 : 63) ในทำนองเดียวกัน ฟิเครท เบรคส์ (Fikret Berkes. 1999 : 52) อธิบายว่า “แนวคิดแบบดั้งเดิมจะพิจารณาทุกสิ่งที่ปรากฏภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงถึงกัน” ทำให้เห็นว่า การมอง “ป่า” ในมิติพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นสามารถเชื่อมโยงความของของสรรพสิ่งที่ปรากฏเพื่อให้สัญลักษณ์อันนำไปสู่การเปิดเผยความจริงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งในธรรมชาติ

อย่างในกรณีของพระลักษมณ์ ได้เดินทางเพื่อตามหานางสีดาที่ถูกฮาบมะนาสวนลักพาตัวหนีไป และเดินทางไปจนถึงต้นไม้มณีโคตรซึ่งถือว่าเป็นต้นไม้มศักดิ์สิทธิ์ ผลไม้ที่เกิดขึ้นอยู่แต่กิ่งจะทำให้กลายร่างไปตามอำนาจของกิ่งนั้น ๆ พระลักษมณ์ผลไม้ที่เกิดขึ้นที่ทางทิศบวรพา หรือทิศตะวันออก กลายเป็น “โสมฮูปท้าวงามแท้ตั้งเขียน” (พระลักษมณ์, 2518 : 24) ส่วนพระลักษมณ์นั้นกินผลไม้ที่เกิดขึ้นที่ทางทิศทักษิณ หรือทิศใต้ กลายเป็น “กายเกิดเป็นลิง” (พระลักษมณ์, 2518 : 24) สะท้อนให้เห็นว่า พระลักษมณ์ “ตะกละตะกลาม” โดยเฉพาะพระลักษมณ์ถึงจะมีสภาวะเป็นพระโพธิสัตว์ก็ตาม เหตุการณ์ดังกล่าวสื่อให้เห็นว่า แม้พระลักษมณ์จะเป็นพระโพธิสัตว์แต่ยังหลงอยู่ในอำนาจของการกิน เปรียบเสมือน การหลงอำนาจของ โลภะ

โทสะ โมหะ จนต้องกลายเป็น “ลิงใช้ชาติ” (พระลักพระลาม. 2518 : 29) อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ดังกล่าว ได้พัฒนาและคลี่คลาย ดังบทว่า

แต่นั้น พระลักเจ้าฮับปากค่างาม สายใจเอยชิงพังอวนเจ้า เจ้าหากกินหมากไม้กายเกิด เป็นลิง มีนนานเฮียมอยู่เนาคองถ้ำ พระหากชมคณาเต้นดอมลิงตัวแม่ เหลือพี่ช้อยหากไปไล่ บ้องเอาเจ้าก็จึงมา พระเอย เจ้าจึงกินหมากไม้มีถึโครปลายปิด ก็จึงกายเกิดมาเป็นฮูปงามเดียว นี้ นับแต่พระหากเป็นลิงได้สามปีหัดเที่ยง เอี้ยวแล้ว เหลือที่ช้อยหากได้ฮ้อฮ้องนำเจ้าทั่วไฟ พระเอย บัดนี้ หมดเวรเจ้าตนพระอวนใช้ชาติ จึงแล้ว บุญหากช้อยคำพระองค์เจ้าก็จึงคืน พระเอย

(พระลักพระลาม, 2518 : 37)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า “ป่า” มีอำนาจเหนือมนุษย์ แม้พระลามจะเป็นพระโพธิสัตว์ แต่ ยังต้องใช้กรรมตามความเชื่อดั้งเดิม รัชช ปุณโณทก (2525 : 243) ชี้ให้เห็นว่า “ธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์ และมีความโหดร้ายต่อมวลมนุษย์ กวีมักแสดงให้เห็นความสำคัญของอำนาจเหนือมนุษย์ของสิ่งศักดิ์ เเหล่านั้น และเป็นการแก้วิกฤติการณ์ของเรื่องไปด้วย” ในทำนองเดียวกัน ป่ากลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2556 : 42) ชี้ให้เห็นว่า “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอาณาบริเวณหรือที่ตั้งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาโดยตรง อันเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพลังเหนือธรรมชาติและอิทธิปาฏิหาริย์ นอกเหนือจากนี้ยังเป็นประติสัทธิกรรมทางวัฒนธรรมที่บรรจุไว้ด้วยความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อผู้คนและสังคม”

สรุป

“ป่า” ในวรรณกรรมนิทานอีสานจำนวน 3 เรื่อง ได้สะท้อนให้เห็นกระบวนการทัศน์เชิงนิเวศในมิติทางพื้นที่ 4 ระดับ คือ ระดับที่ 1 “ป่า” ในมิติพื้นที่ทางกายภาพ คือเป็นป่าโดยทั่วไป การผจญภัยเดินทางของตัวละครเอกต้องเดินทางในป่าขนาดใหญ่ในทางกายภาพ ซึ่งฉากป่าในทางกายภาพเป็นป่าที่ยังไม่มีการสร้างความมหัศจรรย์ให้กับพื้นที่ป่ามากนัก เพียงแต่มีบทพรรณนาความงาม หรือชื่นชมธรรมชาติ ระดับที่ 2 “ป่า” ในมิติพื้นที่ต่อสู้อยู่ตรง เป็นฉากการของปะทะสังสรรค์ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา อย่างการสู้รบระหว่างสังขสิทธิ์กับงูชวง ซึ่งในมิตินี้ชี้ให้อุดมการณ์พุทธศาสนาอย่างชัดเจน ระดับที่ 3 “ป่า” ในมิติพื้นที่ศีลธรรม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ตัวละครเอก ได้แสดงอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ คือมีการเรียนรู้ พัฒนา และแสดงออกศีลธรรม อย่างเช่นท้าววาทะเกษที่ได้เรียนศาสตราเทพ หลักการปกครองบ้านเมือง จากพระฤษีที่อาศัยอยู่ในป่า และการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ที่มีต่อธรรมชาติ ในฉากของการอำลาป่า เพื่อออกผจญภัยหลังจากสำเร็จวิชาความรู้ และระดับที่ 4 “ป่า” ในมิติพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นพื้นที่ที่มีพลังเหนือธรรมชาติ เป็นพื้นที่

พิสูจน์ตัวเองในการถือครองอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ ถือว่าเป็นกระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่งสำหรับทดสอบผู้ที่เข้าสู่พุทธภาวะอย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

กุสุมา รัชมณี. (2547). ปรกณัมนิทาน. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2537). วรรณกรรมท้องถิ่น กรณีอีสานล้านช้าง. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

จอห์น คลาร์ค เอ็ดเดอร์. (2536). “คำนิ่งถึงโลก มนุษย์กับธรรมชาติ : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมอเมริกัน” ใน มนุษย์กับธรรมชาติ : เสียงใคร่ครวญจากภูมิปัญญาตะวันออก – ตะวันตก. หน้า 275 -292. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2539). “พุทธศาสนาสีเขียว ความห่วงใยด้านพุทธจริยธรรมในเรื่องป่าไม้” ใน มนุษย์กับธรรมชาติ : เสียงใคร่ครวญจากภูมิปัญญาตะวันออก – ตะวันตก. หน้า 259-272. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัชวาล โคตรสงคราม. (2557). “พื้นมาตานุเคราะห์” ใน สินไซสองฝั่งโขง. หน้า 85 – 93. ขอนแก่น : ศูนย์ข้อมูลลาว มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เดวิด คินส์ลีย์. (2551). นิเวศวิทยากับศาสนา. แปลโดย ภาพรณ ศุภมันตรา. กรุงเทพฯ : แปลนพริ้นติ้ง.

ธวัช ปุณโณทก. (2525). วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : นาค.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2556). “จากธรรมชาติถึงธรรม มิติพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในตำนานพระธาตุของคนไท” ใน นานมาแล้ว : มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต. หน้า 41-73. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ อินทองปาน. (2559). พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปรีชา พิณทอง. (2524). สังขศิลป์ชัย. อุบลราชธานี : ศิริธรรม.

พระอริยานุวัตร เขมจารี. (2519). ภาพะเกษ. อุบลราชธานี : ศิริธรรม.

----- . (2518). พระลัก พระลาม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป.

"Kanji" and Japanese society: A case study of Chinese characters used in Japanese (kanji) with roots associated with "kokoro" 心 "

Suparerk Chairat

Department of Eastern Language and Literature, Faculty of Liberal Arts,
UbonRatchathani University, Thailand
E-mail: lasupach9@hotmail.com

Abstract

Japan has adopted Chinese characters to use in Japanese language since the 5th century (around 1,600 years ago). The kanji related to the heart, the emotional, the mental, and the social beliefs played a significant role in Japanese society. The root of kanji helps us to guess the meaning of words roughly. But in terms of historically and socially, there is something interesting in the origination of kanji that related to the reflection of thoughts and beliefs in both Chinese and Japanese people interestingly. Japanese adopted Chinese characters in both adapted and unadapted. Including an adaptations of meaning. That show the interests in beliefs, way of thoughts and cultural differences between the two countries.

This study aims to present the language variation including the historical, economic, social and cultural influences toward the creation or selection of Japanese kanji characters. In the other ways, kanji reflects a thinking process and the Japanese beliefs as well.

Keywords: kanji, kanji root, heart

“อักษรคันจิ” กับสังคมญี่ปุ่น : กรณีศึกษาตัวอักษรจีนที่ใช้ในภาษาญี่ปุ่น(อักษรคันจิ)

ที่มีรากเกี่ยวข้องกับ “หัวใจ (kokoro) 心”

บทคัดย่อ

ประเทศญี่ปุ่นรับเอาตัวอักษรจีนมาใช้ในภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่ราวศตวรรษที่ 5 (ราว 1,600 ปีก่อน) จำนวน 1,945 ตัว พบว่าอักษรคันจิที่มีราก (bushu) เกี่ยวข้องกับหัวใจ สภาพอารมณ์จิตใจ ความคิด ความเชื่อในสังคมญี่ปุ่นนั้นอยู่เป็นจำนวนมากอย่างมีนัยที่น่าสนใจ ในเชิงภาษารากคันจิช่วยเดาความหมายของคำศัพท์โดยคร่าว นอกจากนี้ พื้นหลังทางประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ความคิดความเชื่อของชาวญี่ปุ่นและชาวจีนยังมีส่วนอย่างมากต่อการคิดค้นและสร้างตัวอักษรคันจิ ชาวญี่ปุ่นสมัยก่อนรับเอาตัวอักษรจีนมาใช้ทั้งที่นำมาดัดแปลงและไม่ได้ดัดแปลง รวมถึงการดัดแปลงในส่วนของความหมาย แสดงให้เห็นถึงความน่าสนใจด้านความต่างทางความคิด ความเชื่อและสภาพทางสังคมวัฒนธรรมที่ต่างกันระหว่างทั้ง 2 ประเทศ

การศึกษานี้มุ่งนำเสนอความแปรเปลี่ยนทางภาษา รวมถึงอิทธิพลทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมทางความคิดที่มีผลต่อการสร้างหรือเลือกใช้ตัวอักษรคันจิของชาวญี่ปุ่น นอกจากนี้อักษรคันจียังทำหน้าที่สะท้อนกระบวนการทางความคิด และความเชื่อของชาวญี่ปุ่นไปในตัวด้วย

คำสำคัญ: อักษรคันจิ, รากคันจิ, หัวใจ